

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1987

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1987

ÅRGÅNG 40

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
ANDERS LARSON

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser

Från Borås och De Sju Häraderna 1987
© Kulturhistoriska Föreningen
ISSN 0347-2478
Eskils Tryckeri
Borås 1987

1987-års Från Borås Och De Sju Häraderna

I föregående årsbok gav Folke Millqvist en allmän översikt över gårdfarihandels utveckling i Toarps socken. Speciella avsnitt behandlade då Toarpskungen Per Andersson, de många hovinköparna och flera av 1700-talets storhandlare.

Toarp som utgångspunkt för mycket av Sjuhäradsbygdens handelsverksamhet och företagsamhet följs upp i årets artikel om handelsmän och industrigrundare. Berättelserna som sammanförts gårdsvis bygger på bouppteckningar, konkursakter och officiella längder, vilka kompletteras med en rad intervjuer.

Utan namns nämnande är vi alla dessa uppgiftslämnare ett stort tack skyldigt.

Millqvist berättelse är sprängfyllt med personnamn, sammanlagt över 700 personer med toarpsanknytning vilka fått betydelse för bygdens utveckling. Trots att texten genom dessa namn och årtalsuppgifter i vissa fall kan bli lite tungläst är det vår förhoppning att det dokumentära värdet kring en så speciell bygd kommer att överväga. Museet har i samband med intervjuerna även kunnat samla in ett stort fotomaterial vilket tacksamt har tillförts museets fotosamling, vilken idag innehåller drygt 200.000 fotografier med Sjuhäradsursprung.

Artikeln om Toarp har kompletterats genom två korta artiklar om den lokala hembygdsföreningens arbete med dokumentation av Toarpskistor och Toarpskronan vilka sammanställts av Helena Dannebro.

Avslutningsvis anmäles en nyutkommet verk kring hembygdsforskaren Axel Henriksson, Kinnarumma, genom Ulla Hökås. Som ett smakprov på Henrikssons berättartalang publiceras artikeln "Gamla bröllops seder i södra Västergötland, vilken för första gången trycktes i Handelstidningens Veckoblad den 29 december 1928. Artikeln återges i sitt originalutseende vilket kan vara av intresse även ur språkliga aspekter.

Anders Larson
redaktör

INNEHÅLL

TOARPS HANDELSMÄN OCH INDUSTRIGRUNDARE	9
<i>av Folke Millqvist</i>	
TOARPSKRONAN 1987	142
<i>av Helena Dannebro</i>	
TOARPSKISTAN 1987	144
<i>av Helena Dannebro</i>	
HEMBYGDSFORSKAREN AXEL HENRIKSSON	148
<i>av Ulla Hökås</i>	
GAMLA BRÖLLOPSSEDER I SÖDRA VÄSTERGÖTLAND	149
<i>av Axel Henriksson</i>	
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING	153
Årsberättelse 1986	
BORÅS MUSEUM OCH TEKO MUSEUM	157
Verksamhetsberättelse 1985	
Gåvor	165
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	167

Detalj av ekonomiska kartan över Ås härad, år 1900.

TOARPS HANDELSMÄN OCH INDUSTRIGRUNDARE.

Del II

av Folke Millqvist

Bördig från Toarp ett hedersepitet.

KAP 1

*Nä tacka vell ja Toarp, där jag såg dagens ljus,
där va dä liv å rörelse i tiden
å även om en del utå er, slutat togga snus
å har fått höffs, å skjorter utå siden,
så sitter innerst inne den gamle knallen kvar
som han, von Braun sa, Mammon ivrigt dyrka.*

Ingenjör Olle Carlsson
vid Borås Köpmannaförenings 75-årsjubileum.

William Rudell t.h. i färghandeln. E 207.264

Toarpsbo var länge ett ord med extra god klang. Även handlare från grannsocknarna angav gärna Toarp som sitt ursprung. "Bördig från Toarp" stod det t ex om William Rudell i en artikel vid firmans 75-års jubileum i BT den 14.6.1965. I själva verket kom han från Ruered i gamla Torpa socken, dock inte långt från Toarps sydvästra spets. På äldre dagar gick Rudell emellanåt ut i butiken för att träffa "Toarpsbor" uttalat liktydigt med folk från Sjuhäradsbygden. I unga år hade William Rudell börjat i Borås som bodbiträde bl a hos Anders Rödger och Claes Skoglund. År 1890 inköpte han egen specerihandel, som under stor framgång omvandlades till den välkända Rudellska färghandeln på Österlånggatan 43. Efterhand ingick i verksamheten också parfymeri och grossistverksamhet med kemikalier och tapeter. År 1939 övergick verksamheten till sonen Nils Rudell, och efter att ett antal år ha varit en länk i Wilhelm Beckers butikskedja inträdde som ägare Folke Herder, anställd i företaget sedan 1925.

Toarps "kvarteroner" var en benämning, som Kilsundschefen Arta Andersson stundom skämtsamt använde om sina barn. Han var nämligen gift med Resi, dotter till Salomon Svensson (grundaren av väveriet Hildringsberg), som kom från Övrarp i Toarp (berättat av Resi).

En Toarpsbild från 1885

- 2 I "Läsning för folket år 1886" skrev Oscar von Knorring om Reseminnen från Västergötland 1885. När han kom till Toarp, talar han lyriskt om att "silfwerklara bäckar dansa utför klippafsatser", om "omwexlande barr- och löfskog" och om "täcka insjöar". Vid Sjögårdssjön "inklämd mellan höga barrskogsklädda berg" trädde han in i en "enwåningsbyggnad, rödmålad och med hwitstrukna fönsterposter".

Där bodde "skedmakaren" Swen Andersson, som tillverkade och reparerade vävskedar. I köket stod en vävstol. Vid denna satt pigan och vävde "swart och rödt halfylle". Utöver sina övriga göromål framställde hon upp till 15 alnar om dagen, "à nio styfwer" (4,5 öre/aln, 1 aln = knappt 60 cm). I blyxtbelysning ger denna berättelse en ganska god inblick i verksamheten i åtskilliga hem i Toarp under slutet av 1800-talet.

Drared Skattegården – samhandel, smuggel och konkurser.

- 3 Drared med Skatte-, Krono-, Bergs-, Lycke- och Landbogårdarna, vardera med ett flertal hemman var en av de viktigaste byarna i Toarp. Om toarpsherren och riksdagsmannen Per Nilsson och hans tragiska sorti som nämndeman berättades i föregående årsbok. Han avled år 1766, 66 år gammal, utan alltför stora tillgångar. Vid denna tid hade hans son Per Persson redan övertagit gårdsbruket. Som GF gick denne till Sörmland och Västmanland. I kyrkolivet var han aktivt engagerad. Hans namn, förkortat till Pär Pärs, finns alltjämt inristat ovanför

Begravningsfölje från Långhult. TH. E 117.787.

kyrkoporten tillsammans med Toarpskungen Per Andersson i Slätthult. Bu 1790:635, uppgav fordringar på sammanlagt 2.259:-. Där fanns gott om kontanter och rikligt med silver, men i övrigt var tillgångarna liksom även skulderna obetydliga. Tvistigheter synes ha uppstått, och arvskiftet avslutades först tre år senare.

Änkan Märta Andersdotter gifte om sig med Johannes Jönsson från Kronogården. Denne hade stora GF-affärer i Roslagen med inköp bl a från handelsman Hammar i Halmstad. Ett lager av smöraskar, träfat och skedar redovisades i Bu 1808:1103. Efter detta dödsfall blev äldste sonen i första giftet, Anders Persson, familjens överhuvud. Med bröderna Per och Nils bedrevs en sorts samhandel. Däri deltog även åtskilliga grannar, bl a Pers svärfar Olof Jeansson i Häglared Frugård liksom Lars Jonsson i Skinnarehult och Bengt Nilsson i Kovra liksom dennes yngre broder Hans, senare känd som den stora grosshandlaren Hans Nellson i Borås. Per bosatte sig i Kronogården och arbetade som GF på faderns handelsdistrikt. Plötsligt avled Per. Enligt Bu 1814:849 hade han betydande fordringar, som klart översteg skulderna. Indrivningen av dessa fordringar, som åtminstone delvis synes ha varit baserade på smuggling under Napoleontiden, skapade problem. De engelska smuggelvarorna, bland vilka ingick manchester och cambric, härrörde från handelsborgaren L.G. Bergendahl i Borås. Vidare hade Per från den arrenderade Landbogården flyttat i väg en mangårdsbyggnad och en ladugård. Detta föranledde ägaren Johan Schedvin i Gälared att ställa stora krav. Det hela slutade med en konkurs för änkan Stina Olofsdotter år 1817.

Hjortryds torvmosse ca 1900. E 208.931

Även svärfadern Olof Jeansson drogs med i fallet. Olof, som bl a verkade i Stockholm, hade stora affärer med kattuntryckaren Reis & Magnusson i Göteborg.

Den yngste sonen Nils tog sig namnet Tholander. Han bosatte sig på Landbogården men flyttade senare till Kronogården. Aktivt deltog han i samhandelsn uppgång, men även i dess fall. Han kom i ökad beroendeställning till sin broder Anders och torde närmast ha fungerat som en handelsbetjänt hos denne. Uppenbarligen var Nils ganska skrupulös i affärer. En handelsbetjänt från Ulricehamn, Johan Callin, besökte honom och inköpte en häst. Ena bakfoten var skadad, men detta skulle snabbt läkas, försäkrade Nils. Med den haltande hästen begav sig Callin till Sörmland. Där tvingades han ställa upp den, utan att skadan läkts, med dyrbar utfodring som följd. Denna hästaffär angav Callin, som en starkt bidragande orsak till en konkurs år 1827, där Nils Tholander var en av fordringsägarna. Efter sin broder Anders död tvingades Nils att förpanta sin lösa egendom som säkerhet för sina betydande skulder till Anders sterbhus. När han år 1832 förklarades i konkurs, var emellertid denna pant redan förskingrad. Hans till synes stora fordringar bl a på broderns alltmer nödlidande sterbhus visade sig vidare i stort sett värdelösa.

Anders Persson – ledande hemmahandlare.

- 4 De nyss berättade svårigheterna för bröderna Per och Nils omkring 1830 sammanhänge nära med det tragiska slutet på den tredje broderns lysande handelsmannabana. Redan i början av 1790-talet bedrev denne Anders Persson, född 1773, affärer i sydöstra Sverige enligt passförteckningar i Riksarkivet. Vid sidan av ett hemman i Drared Skattegård hade han vid den speciella förmögenhetsbeskattningen år 1800 ett av de största handelskapitalen i orten. Under 1800-talets inledande decennier blev han bygdens förmodligen främste handelsman. Hans verksamhet övergick efterhand till en sorts grosshandel eller hemmahandel, som var den lokala benämningen speciellt i Kinds härad.

Anders hade ett flertal handelsdrängar. Genom en omfattande kreditgivning band han till sig ett stort antal GF även i grannsocknarna. Mycket tyder på att Anders aktivt deltog i smugeltrafiken från västkusten och inåt landet. Denna var mycket livlig under Napoleonstidens kontinentalspärr, men fortsattes sedan gynnad av 1816 års importspärr och det efterföljande höga tullskyddet för bomullsvaror.

Enligt Riksarkivets Acta Privatorum för år 1815 anlände en vinterdag inte mindre än 13 västgötahandlare, varav flertalet från Dannike, i samlad trupp till Ljungby gästgivaregård söder om Värnamo. De blev utsatta för varubeslag, eftersom enligt gällande bestämmelser GF icke fick färdas i större grupp än 6. Bland varorna, som transporterades på slädar dragna av 5 hästar, fanns bl a skålar

Hjortryd V, numera hembygdsgård. Helgo Johansson med häst, Elis Johansson med hund.

och trätallrikar. Där ingick också insmugglade sidenvaror och ostämplat kläde från "Borås Yllefabrik". Troligen kom klädet från Tollstorps anläggning, som visserligen blivit nedlagd, men som i en omfattande rättegång beskyldes för att ha fungerat bl a som förmedlare av insmugglade varor. Klädet tillhörde Bengt Kulin, handelsbetjänt från Ulricehamn, som visserligen hade sina varor på slädarna, men som uppgav sig icke i övrigt tillhöra resesällskapet. Ett par av deltagarna medförde pass utfärdade av överste Sparre i Torpa för inköp av fjäder, nöthår och även tobak. Förgäves sökte man inför rådhusrätten i Växjö hävda, att man mer av en tillfällighet stött ihop på landsvägen. Likafullt utdömdes stora böter. Sällskapet fick avresa sedan borgenshandlingar erhållits av de båda bröderna Nils Tholander och Anders Persson i Drared. Anders Persson torde ha varit uppdragsgivaren bakom den stora transporten.

Under 1820-talet fungerade Anders som en av de större mellanhänderna för bomullsförläggarna i Kinna och Fritsla, liksom för förläggarna av kvalificerade linvävnader i Istorp och Horred. I stor skala anlidade han färgerierna i Borås. Bouppteckningen efter Anders Persson 1827:1071, som innehåller inte mindre än 38 sidor, torde ha varit den mest storslagna i Toarps historia. Inte ens den stora bouppteckningen år 1754 efter Olof Svensson i Häljared, berättad om i föregående årsbok, torde kunna anses lika imponerande, även om hänsyn togs till den betydande tidsskillnaden. Till skillnad från andra toarpsbor "samlade" Anders Persson på fastigheter i likhet med vissa vävnadsförläggare i Mark. I ett par fall hade de förvärvats i samband med konkurser hos av honom beroende GF. I

Kronogården hade han just färdigställt en ny förnämlig bostad. Inredning och utrustning i Skattegården överglänste alla grannars. I hans olika hus fanns totalt inte mindre än fyra väggur. I boet fanns vidare en stor mängd silver, bl a 10 stop, jämte 42 bågare och tumlare. Uppenbarligen fylldes dessa ofta på från ett antal brännvinspannor i koppar, varav en var inmurad. För kaffe, en på landsbygden fortfarande ej alltför vanlig dryck, fanns två kittlar och två kannor, också i koppar. I tenn fanns inte mindre än 116 tallrikar och fat och dessutom 78 porslins- och 72 trättallrikar. Vidare uppräknades 20 liar, 1 stocksåg och 42 mindre sågar. För affärsresor och skogstransporter hade Anders utnyttjat så mycket som 25 vagnar och kärror. Dessutom fanns 8 slädar för ved, 6 för stockar och 2 för sten, förutom 2 ”par” skodda kälkar och därutöver inte mindre än 20 par bakmedar, uppenbarligen för att kunna monteras på olika fordon. Kanske en sorts uthyrningsverksamhet varit för handen till grannar och GF.

I ett särskilt varulager ingick bl a dukar och musliner, kläden, vadmal och 100 gross mässingsknappar. Där fanns också 47 dussin ullsaxar, 5,5 ds bågsaxar, inte mindre än 216 ds bord- och fällknivar och 27 ds träfat. Tillgångarna i bouppteckningen slutade på det väldiga beloppet 78.927:- eller omräknat i Rd Banco 52.618:-. Skulderna stannade vid 25.588:- räknat i Banco. Allt såg betryggande ut, och arvtagarna började ganska fritt styra med tillgångarna, samtidigt som man tog det lugnt med att reglera skulderna. Snart visade sig åtskilliga fordringar i högsta grad osäkra. Pomp och andra färgare gick till hårt angrepp. Arvingar och förmyndare, bland vilka den kände Sven Bryngelsson i Skenstad Assargård ingick, beskyldes för grov misshushållning. En av dem, som i tid tycks ha säkrat huvuddelen av sin stora fordran ända sedan år 1817 på 9.655:-, var svågern Per Larsson i Skälvarås. De stora överskotten krympte kvickt samman, och det återstod för arvingarna efter en konkurs föga av värde att dela.

Anders Perssons hustru Elin Larsdtr, född 1781, var dotter till den store handlaren Lars Andersson i Skälvarås (se föreg. årsbok). Som morgongåva år 1802 erhöll hon av maken 50 lod silver. Under makens storhetstid hade hon uppenbarligen på ett imponerande sätt svarat för hushållet med alla stora affärsbesök m.m. Hon tycks också ha stått pall vid den överraskande sterbhuskonkursen, liksom vid sönerns olika misslyckanden. Med 5 barn inordnade hon sig i en ny tillvaro i Drared och lyckades ge dem en hygglig uppfostran. Utan tvekan hade hon därvid stöd av sina förmögna bröder. Som hemmansbrukare tog hon regelbundet ut resepass, som utnyttjades av sonen Lars eller någon handelsdräng. Elin avled 1853, 72 år gammal, med ganska obetydliga tillgångar, som var otillräckliga för att täcka skulderna. Dessa var dock utfärdade på pålitliga släktingar och vänner.

Sönerna Per och Lars Andersson.

- 5 Sonen Per Andersson, född 1803, var tidigt igång med affärer. Han drog på sig alltför stora skulder, som fadern därför fick påtaga sig, och som även belastade dennes bouppteckning. Allt såg dock allttjämt ljust ut. Innan orosmolnen efter

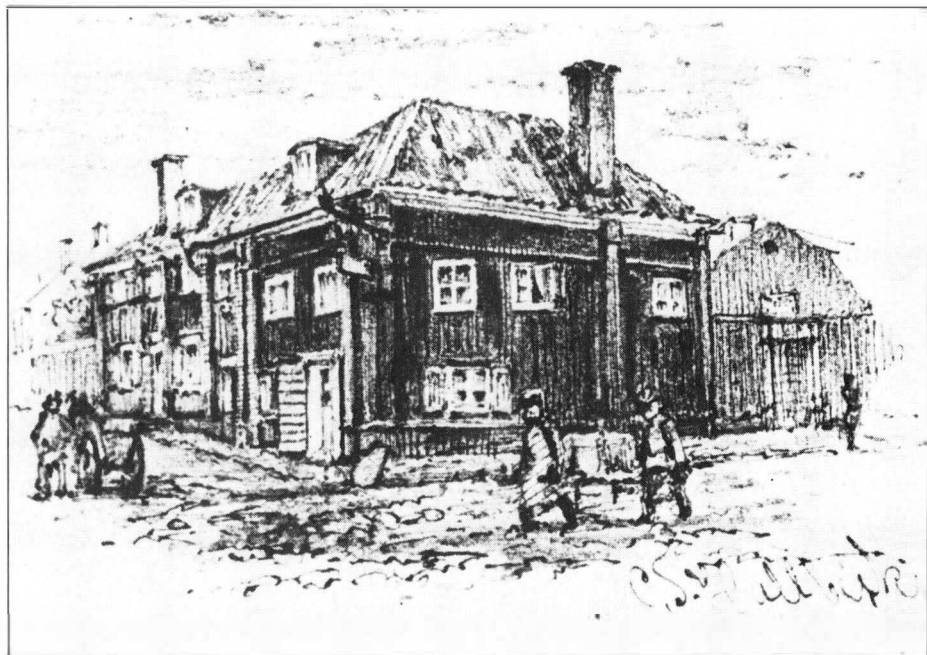
faderns dödsfall hade visat sig, ordnades ett förnämligt dubbelbröllop. Redan 1828 vigdes sålunda Per med Johanna, dotter till den förmögne storhandlaren Per Persson i Lövaskog Bosgård i Äspered. Samtidigt vigdes Pers syster Anna med Johannas broder Per Persson, varom mer under Skoglundarna.

Per skrev sig i Ulricehamn och drev affärer i Stockholm. Återigen drog han på sig skulder alltför lättvindigt. Vid en konkurs 1830 kunde dessa inte täckas av de fordringar jämte ett varulager av bomullstyger och flanneler, som fanns i huvudstaden. Efteråt uppstod stora stridigheter mellan borgenärerna, bl a Assar Björnsson i Övrarp, tidigare hovinköpare.

Per, som åter flyttat till Toarp, gav inte upp. År 1832 passade han på att tillsammans med 14 andra toarpsbor skriva sig i Ulricehamn under sommarhalvåret för att på så sätt förlänga resemöjligheterna. Efter någon tid bosatte han sig i Borås. Även där uteblev framgångarna, och år 1849 återflyttade han definitivt till Toarp, där han avled efter ett par år, en tid före modern. Det torde ha varit hans son Anders Persson, född 1830, som senare gjorde sig känd som Norge-handlare i Drared.

Pers bror Lars Andersson, född 1812, bosatte sig i Borås, där han intimt samverkade med Petterssönerna från Slätthult. Hans handelsområde var Stockholm. Där inrättade han ett välmöblerat kontor och ställde på torgdagar upp ett par marknadsstånd. En konkurs år 1842 belyser, att han haft med sig en släde till huvudstaden och kvarlämnat tre stycken vid Friabäcks gästgivaregård söder om Hova. Skulderna, som långt översteg tillgångarna, uppgick till omkring 22.000:-. Petterssönerna från Slätthult, särskilt kattuntryckaren Sven P. förlorade stora pengar. Bland förlorarna var också ett flertal förläggare i Mark. Sin lösa egendom hade Lars redan före konkursen tvingats pantsätta.

Efteråt föredrog Lars att stanna kvar i Stockholm. Han bosatte sig på St. Paulsgatan 27. Där gifte han sig med Beata Nordlund. Tillsammans drev de den icke helt okända krogen Björngården. Detta skedde länge i hennes namn, bl a enär konkurs och skatteskulder för honom försvårade en egen verksamhet. De tjänade ihop en bra slant och kunde år 1861 inköpa hela fastigheten. Den såldes år 1874 till byggmästaren J.M. Redtz. Redan några år tidigare utarrenderades värdshuset till en f d destillatör, traktören C.W. Brändström, som där bedrev en bland stockholmarna välkänd värdshusrörelse fram till husets rivning år 1877. Lars Anderssons systerson Claës Skoglund kom till Stockholm och bodde därvid kanske på Björngården. I alla händelser uppstod tycke med kusinen Beata Mathilda. Snart efter deras giftermål flyttade även Lars och hans hustru år 1874 till Borås. Av hemmets vackra bohag medföljde endast en mindre del. Intressanta är de sjöskumspipor med långa skaft, som tidigare varit placerade vid källarens biljardbord. Där hade de tillhandahållits för piprökande restauranggäster. Lars Andersson var en av de många släktingar, som år 1866 fick del av det stora arvet efter Sven Larsson och hans hustru i Bråthult.

Björngården, krog i Stockholm. SSM F 32529

Cläes och Beata Matilda i sitt hem i Borås. I bakgrunden Björngårdens sjökumspipor. E 207.362-63

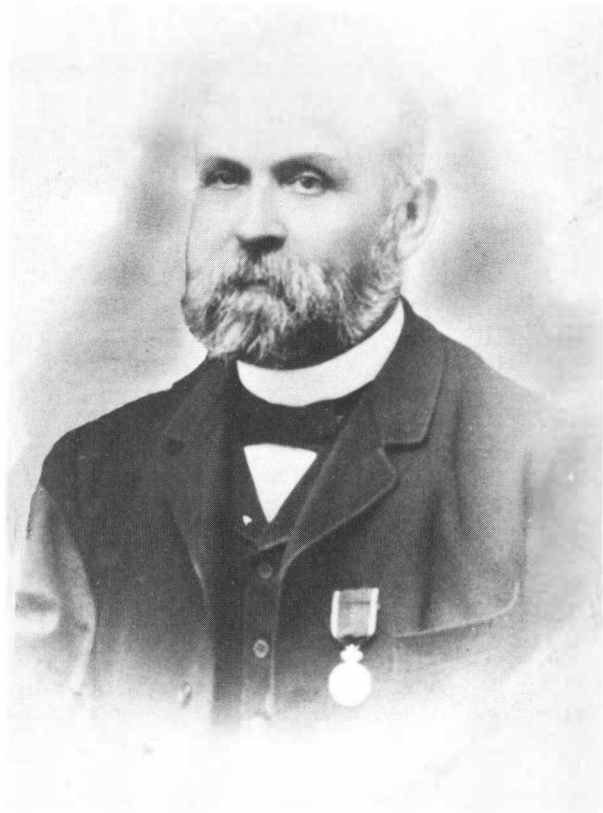
Bergström från Drared Bergsgård

6 I Drared Bergsgård avled år 1805 Anders Pehrsson med en helt obetydlig Bu 1805:1179. Sonen Hans Andersson var regelbundet ute som GF i ett distrikt kring Mälaren. Vid Sköllersta sydöst om Örebro råkade han 1822 ut för ett varubeslag på 580:-. Utöver dessa varor hade han ca 200 kg humle, som dock frigavs. För passlöshet utdömdes böter med 50:-. Han avled strax därefter i Västerås. Bu 1823:799 ger vid handen, att han där hade ett varulager. Skulderna översteg något tillgångarna, men en sterbhuskonkurs tycks ha undvikits. Kanske var Anders Persson i Skattegården behjälplig, eftersom Hans synes ha arbetat som handelsdräng åt honom. Skulderna belyser, att varorna var inköpta bl a hos Johannes Andersson i Sprakared i Örby, en broder till Mor Kerstin i Stämmemad.

Enligt Kommerskollegiets protokoll fanns en Hans Bergström, handelsdräng från Borås, som råkade ut för ett beslag i Eskilstuna år 1811. Någon Bergström med förnamnet Hans fanns emellertid inte vid denna tid i Borås enligt husförhörlängden. Eftersom ovannämnde Hans Andersson hade en son, som tog namnet Bergström, uppstår misstanken, att även Hans utnyttjat detta namn under sina resor. I Eskilstuna hade Hans Bergström en intim samverkan med manufakturisten Olof Heljestrand. I samband med en "våldsamt visitation" beslagtogs bl a importförbudna manchestertyger. Domen löd på böter och förlust av reserättigheter. Efter överklagande blev ärendet äntligen år 1815 avgjort i Kommerskollegiet. Någon återbetalning skedde icke av de utdebiterade böterna. Viktigare var emellertid, att Hans återfick de tidigare frändömda reserättigheterna. Detta motiverades med att Hans varit ute som handelsman från Borås, och därför icke i likhet med bygdens GF kunde frändömas reserättigheterna. Kanske hade han endast för en kort tid varit bosatt i Borås, men efter varubeslaget helt återvänt till Toarp.

Vid Hans död var sonen Anders Hansson Bergström endast 15 år. Förmodligen hade han mot slutet deltagit i faderns resor. Han fortsatte sedan i samma distrikt och bodde kvar i Bergsgården fram till 1835. Ett kvarter hade han ordnat på Fogdö nordväst om Strängnäs. Där blev han betagen i dottern. De gifte sig 1838, och efter några år övertog Anders en gård i närheten. Den brukades med framgång, enligt vad som berättats av sonsonen Helge Bergström, nu bosatt i samma trakt. På liknande sätt övergick genom gifte åtskilliga toarpsbor från sin tidigare gårdfarihandel till att bli bofasta bönder i sina handelsdistrikt.

I Skinnarehult nära Drared levde Per Biörnsson. Av hans söner var Olof, född 1820, bosatt i Visby, och Lars Pettersson, född 1828, i Norrköping, förmodligen handelsmän, enligt vad som framgår efter farbrodern Hans Biörnssons Bu 1869:1191.

Korpral Ekelund

Lars Persson och korpral Ekelund i Drared Bergsgård.

- 7 I Drared Bergsgård levde på 1830-talet Lars Persson. Han låg ständigt ute på resor, men råkade upprepa gånger i ekonomiska svårigheter. Efter att ha sålt i Sörmland och Västmanland, hamnade han i konkurs år 1834. Snart var han dock ute och reste igen, men nu i Kalmar län. I nästa konkurs fyra år senare redovisas detaljerade fordringsförteckningar från resor under ett par år. Med en stor barnaskara tvingades familjen flytta till en liten backstuga. Enligt en ättling, Holger Wahde, bosatt i Borås, skulle Lars ha gett sig ut på nya resor till Norge, där han dock avled, kanske mördad. Två av sönerna tog sig namnet Enlund. En tredje broder, Anders Ekelund, blev soldat under Lyckegården. Han visade sig dugande och utnämndes till korpral. Liksom brodern Per Enlund, synes Anders ha varit ute som handelsdräng för Per Lundberg i Lyckegården omkring år 1860. På något sätt lyckades han skrapa ihop en förmögenhet. Han flyttade till Elinsdal söder om Borås och sålde där tomter från sitt stora markområde. Om Ekelunds barn står i husförhörslängden noterat, att de ej blev döpta. I själva verket tillhörde korpralen en baptistförsamling med förankring i Drared. Där var även Wilhelm och Herman Lundberg i Lyckegården medlemmar (se om dem längre fram under hemsömnad).

Hans Nellson. BMR

Hans Nellson kom från Kovra.

8 I Kovra skatteköptes ett hemman år 1768 av Per Nilsson och Britta Bengtsdtr. Liksom flertalet andra toarpsbor var sonen Nils Persson, född 1731, ute som GF. Hans handelsdistrikt var Stockholm och Uppland. Framgångarna uteblev. Vid hustruns Anna Hansdotters död, Bu 1793:235 var tillgångarna ganska obetydliga. Där fanns ett antal varuskulder, bl a till storhandlaren Hans Svensson i Bergsgården i Fritsla. Med 7 barn fick Nils därefter stora problem. Den endast 8-årige Hans Nellson fick tydligen flytta hemifrån. Först när brodern Anders gifte sig år 1804, kunde han återvända. Fadern dog utan egentliga tillgångar år 1808. Alla sönerna synes ha varit med fadern ute på handelsresor. De fortsatte handelsverksamheten, som bl a omfattade smuggelgoods, i samverkan med eller kanske snarare på uppdrag av bröderna Persson-Tholander i Drared. Även Hans Torin i Borås var involverad.

Den äldste brodern Bengt Nilsson, född 1772, var känd för ett hetsigt humör, som renderade honom smeknamnet Eter-Bengt. Han verkade i Stockholm, men även i Marstrand, något som passade in i smuggeltrafiken. Bengt Nilsson torde ha varit den storsmugglare med detta namn, som råkade ut för beslag vid Finö i finska skärgården år 1798. Med båt från Köpenhamn fördes importförbjudna varor för nära 4.500:- Rd och därutöver drygt 3.000:- tillåtet gods. Transporten skedde i samverkan med Lars Nilsson (från Bygd?) och Bengt Andersson, som förmodligen kom från Taryd Östergård. Den senare hade emellertid hastigt avvikit från platsen. Från Köpenhamn bedrevs av skålvästgötar en smuggeltrafik i stor skala även via Råå, söder om Helsingborg, där man med fiskebefolkningen organiserat en fast replipunkt, från vilken signaler gavs med hjälp av högt

*Anna Bengtsdotter,
Hans Nellssons brorsdotter.
E 207.728*

upphängda kläder eller ljus från lanternor, så snart fara förelåg för uppdykande tulltjänstemän. För Bengt slutade det illa. Han drabbades av konkurs år 1815. Betydande skulder förelåg till L.G. Bergendahl i Borås. Bengt beklagade, att han drabbats av förluster genom en broder i Stockholm. Eftersom Anders redan 1812 var registrerad som "svagsint" i mantalslängden, förefaller det troligt, att han åsyftade Hans, som hade sitt handelsdistrikt just i huvudstaden.

Bengt levde sedan i stor fattigdom. Bu 1820:1305 uppvisade huvudsakligen skulder på sammanlagt 200:-. Bland tillgångarna fanns endast gångkläder upptagna till 10:-. Övriga tillgångar hade "före dödsfallet förskrivits" till brodern Hans Nilsson. Tydligt hade denne haft fordringar, som han vägrat efterskänka. Hustrun med två minderåriga barn noterades år 1821 som utfattig. Hon tog snart en pigttjänst i Drared Bergsgård. En dotter Anna gifte sig med Per Danielsson, om vilken senare berättas.

Redan år 1814 hade Hans, född 1785, definitivt lämnat Toarp och bosatt sig i Borås. Han ändrade namnstavningen till Nellson, uppenbarligen efter Englands berömda sjöhjälte. Han var snabbt etablerad i den stora smugeltrafik, som pågick från västkusten och ut i landet. Han kunde därigenom lägga grunden till en alltmer stigande förmögenhet. Så småningom övergick Nellson till en mer ordinär grosshandel, som kopplades till en omfattande utlåningsverksamhet. Det hela drevs med hårda nypor och en absolut obönhörlighet i affärer. En ganska hänsynslös bankirverksamhet med förgreningar över hela landet byggdes upp. Även Rydboholmsbolaget tillhörde hans låntagare. Av Toarpskungens svärdotter, änkan Anna Sara Pettersson, inköpte Nellson två tomter invid Stora Torget. Där

byggdes ett praktfullt stenhus med utnyttjande av C.G. Rydins patenterade gjutningsmetod, enligt vad denne rapporterade till Kommerskollegiet. Oscar I övernattade där år 1845. Hans Nellson avled år 1856 med en väldig bouppteckning, där enbart fordringarna uppgick till 650.000:-. Enligt testamente utgick länge räntebidrag till de närmaste släktingarna och deras ättlingar, dock ej längre än till fjärde generationsled. Stora donationer gick till Toarp, men även till Ving och främst till Boråsstad. De ofta under ganska hårda former förvärvade medlen återvände sålunda till stad och bygd.

Sua fässingen, göla kommer – Böx i Kövra.

- 9 Intressant är följande kommentar: ”En Sven Thorell, död 1853 på Hökerum i S. Ving, var till 1849 ägare av 3/4 mtl Häljared Västergård, hvarest han, under 1820- och 30-talen tillsammans med den mycket namnkunnige Hans Nellson i Borås dref en ganska omfattande handel med från utlandet insmugglade finare beklädnadsvaror, om hvilka smuggerier och äfven om gjorda beslag gå många berättelser i orten, alltid med fullt erkännande af det berättigade och hederliga i smugglingen, men förtryelse mot beslagtagarna, som vanligen tilläggas epitet den ”laje fiskalen”. Detta, som skrevs i Älfsborgs Läns Kalender 1906, vederlägger uppfattningarna om att Nellson inte skulle ha aktivt deltagit i smuggeltrafiken. Sven Thorell, som var handelsborgare i Borås, blev speciellt omnämnd för stora smuggelaffärer i Borås tullkammares berättelse för år 1835.

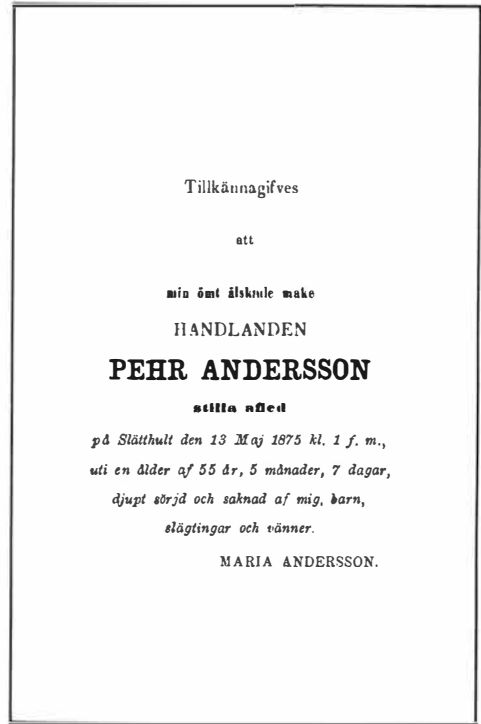
För att beslöja smuggling kom det gamla hemliga månsing-språket väl till pass. Så betydde t ex ”sua fässingen, göla kommer”, kasta säcken, fiskalen kommer.

Som stor glädjespridare uppträdde direktör Nils Petzäll i folkparker m m. Han var infödd boråsare och fick redan under skoltiden öknamnet Böx. Sedan han en gång i en butik hört två lantbor tala om ”Johannes i Kövra”, skapade han sitt blivande artistnamn ”Böx i Kövra”.

Per Andersson storförläggare i Kovra.

- 10 I början av 1800-talet levde i Germundared Anders Larsson, som regelbundet for ut som GF. Han dog ung, men hustrun var redo att med kraft övertaga åboskapet. Årligen tog hon ut GF-pass. Detta utnyttjades av sonen Lars, som även under några år var hovinköpare. Efterhand gick det sämre för Lars Andersson, och han drabbades av konkurs både 1836 och 1845. Oklart är, om han var den Lars i Germundared, som blev känd för tillverkning av toarpskistor.

Lars syster Maria gifte sig med Per Andersson från Stuvered. De bosatte sig i Kovra i början av 1850-talet. Per, som tidigare varit ute som framgångsrik GF, bedrev i Kovra, med kontor även i Borås, en omfattande förläggarverksamhet, som även registrerades i Sveriges första handelskalender år 1859. Under många år var han en av de högst taxerade toarpsborna. När Toarpskungens sondotter

*Pehr Andersson, storhandlare
i Kovra avled 1875. BMR*

Anna Lovisa Gunnarsdtr, gift Gustafsson, efter makens död såg sig nödsakad att avyttra Slätthult år 1873 tillträdde Per Andersson som köpare. Han flyttade in men avled redan två år senare, och gården övergick senare till Mauritz Nilsson från Andared. Bu 1875:879 innehöll 17.556:- i tillgångar och 4.483:- i skulder.

Danielssönerna, en släkt med växlande öden.

- 11 Jon Danielsson arbetade som dräng hos Björn Larsson i Smedsås, innan han år 1716 flyttade till Mustomten, som han brukade i egen regi. Han gifte sig med Kerstin Håkandsdtr, som dock dog tidigt. Hennes Bu 1738:477, avslöjar på ett intressant sätt, att Jon hade inte mindre än 3 svarvstolar. Vidare fanns en post osmundjärn. Uppenbarligen var Jon ute som GF med Bergslagen som distrikt. Familjen hade två söner, Lars och Daniel. Det följande giftet med Ingegerd Bengtsdtr blev barnlöst. I ett nytt gifte med Anna Andersdtr föddes ytterligare två söner, som också fick namnen Lars och Daniel.

Av bouppteckningen efter Anna, 1763:355, framgår, att Mustomten helt hade övertagits genom ett skatteköp. Jon Danielsson avled året därpå med Bu 1764:539. Tillgångarna utgjordes dels av fastigheten och hans kontanta pengar och dels av intäkter från en sterbhusaktion på över 1.000:-. Daniel d.ä. torde då redan ha varit avliden. Till den yngre barnkullen avstod Lars d.ä. ett hus i Senåsa. I gengäld kunde han taga hand om hemmanet Mustomten.

Den yngre barnkullens Daniel Jonsson, född 1761, var enligt traktens bruk GF. Han var bosatt i Senåsa, men fick draga sig tillbaka helt utfattig. Han fick problem med skattebetalningen år 1814. I verifikationernas avkortningslängd ges en dysster tidsskildring: ”Senåsa torp Daniel med hustru och son har 1 gryta, uthan kläder, tigger för födan till sig och två små barn”, enligt utdrag av Arne Danielsson. Han dog 1819 och hustrun Annika Nilsdtr tolv år senare med Bu 1831:1111. Dottern Anna gifte sig med Erik Eriksson i Skänstad.

Sönerna förde en mycket rörlig tillvaro och Jon Danielsson bosatte sig på Gotland. En son Per, född 1797, var en orolig själ, som ständigt flyttade på sig. Han tjänstgjorde som dräng på olika håll och höll tidvis till i Ulricehamn. Han arbetade upp sig och kunde först arrendera ett hemman i Skänstad Skattegård och i mitten av 1830-talet inköpa ett hemman i Hagen. Där gifte han sig med Anna, dotter till den tidigare omnämnde Bengt Nilsson i Kovra. Redan ett par månader efter bröllopet fick de en son, Johannes. Enligt ett bevarat dokument lärde sig Johannes att läsa av mormodern Anna Andersdtr, änka efter Bengt Nilsson i Kovra.

Snart började det gå utför för Per. År 1838 dök han upp som dräng i Kakås, dock med fortsatt GF-handel. Äktenskapet synes endast skenbart ha upprätthållits. Anna återflyttade nämligen till Kovra, där hon fick bo på torpet Mossebo. Per flyttade sedan från gård till gård och begav sig under ett antal år åter till Ulricehamn. År 1847 var han åter i Toarp som dräng i Berget. Hans liv ändades året därpå under en handelsresa i Norrköping. Tillgångarna utgjordes så gott som uteslutande av några små fordringar i denna stad. Skulderna var betydligt större.

Anna hade hela tiden tagit pigtjänst. Plötsligt ändrade sig dock det hela. Som barn till Bengt Nilsson blev hon testamentarvinge till dennes bror Hans Nellson i Borås. Genom denna livränta blev hon med en av dem, som taxerades högst i Toarp för inkomst av kapital. Efter hennes död övergick livräntan till sonen Johannes. Denne var mer ordningssam än fadern. Han skaffade sig ett hemman i Drared Bergsgård. Per Skoglunds hemman i Drared övertogs av H.P. Olsson. Denne var virkeshandlare och sågverksägare i Olsfors i Bollebygd. H.P. Olsson drabbades av en konkurs med höga belopp år 1888. Johannes drogs med i fallet. Med borgenärerna gjorde han en hederlig överenskommelse om succesiv återbetalning av skulderna, vilket också med hjälp av livräntan infriades. Under något enklare förhållanden slog sig Johannes sedan ner i Ammarp.

Stor kännedom om denna släkt har de sentida ättlingarna Nils, Henrik, Karl Gustaf och Arne Danielsson liksom Bengt Liljenbäck.

Jonas Schenlund i Bygd och Borås.

- 12 Nils Svensson i Tubbared fick år 1776 en son Jonas. Denne gifte sig år 1806 med Elin Larsdtr och slog sig ner i Stora Bygd. Han var samtidigt bosatt i Borås och tog sig namnet Schenlund. Jonas hade ganska betydande affärer i Sörmland. I Eskilstuna köpte han upp smidesvaror, som sedan fördes till hembygden. Han höll ett

*Johannes Danielsson med hustru Anna.
E 207.729*

*Hans Petter Olsson
vid sitt sågverk i Olsfors.*

lager i Strängnäs, med varor bl a från Håkan Andersson i Borgby i Horred. Jonas hade talets gåva. I Nyköping råkade han år 1816 i oktober ut för ett beslag på marknaden. Ett stycke mörkgrön manchester av sekunda typ bedömdes som utländskt och ostämplat. Schenlund kunde likafullt påvisa, att beslaget var obehörligt och återfick varorna.

En kort tid senare blev ett antal västgötar av tullinspektören Flintberg i Södertälje utsatta för ett beslag av sina ostämplade lärfter, bolstervar och vadmal. Jonas Schenlund var ledare för gruppen, och de tre övriga kom alla från Toarp. Inför polis och rådhusrätt förde Schenlund med stor vältalighet gruppens talan. De ostämplade lärfterna hos Gunnar Jansson i Kråkhult Uppegård hade blivit bortglömda vid stämplingen, eftersom varorna i god ordning fanns upptagna i förpassningen. För Anders Nilsson i Skänstad hade stämplingen uppenbarligen blivit bortklippt, eftersom varan efter mangling blivit längre och då blivit delad. Att lärfterna hos Anders Andersson i Bygd var ostämplade hade sin enkla förklaring i att de var hemvävda hos Lars Nilsson i Bokhult, och av denne medskickats som gåva till en släkting i Stockholm. Vad Schenlund själv beträffade, så hade han visserligen ostämplade vadmalstycken, men han kunde med vittnen klarlägga, att de varit utsatta för valkning hos färgare Möller i Södertälje.

Därvid hade uppenbarligen lackstämplingen fallit bort. Nog låter bevisföringen en smula ihålig, men den accepterades, och glada i hågen kunde de fyra vandra vidare med sina varor i behåll.

Endast 50 år gammal avled Jonas Nilsson-Schenlund år 1826. Bouppteckningen är svår att överblicka (Bu 1826:633). Där fanns poster såväl under landsrätt som stadsrätt i strid mot Borås hårda bestämmelser om att deras borgare skulle vara helt bosatta i staden. Stora fordringar i Sörmland räckte uppenbarligen inte till att täcka skulderna. Dessa var främst till Hans Nellson, som torde ha styrt Johans handelsverksamhet. Till syssloman i konkursen utsågs Nellson. Han bevakade främst sin egen fordran. Änkan erhöll på sin begäran om ett visst underhåll följande syrliga kommentar; ”För övrigt må enkefrun, enligt sitt påstående gerna kalla sig till avlidne Schenlund, för bristande betalning, då de träffas.” Ord och inga visor !

Jonas broder, Lars Nilsson, hade avlidit år 1810 under en handelsresa i Uppland, där han synes ha arbetat för Anders Persson i Drared. Det blev sterbhuskonkurs, dock utan alltför stora belopp. Han hade tidigare haft affärer i bomullsvaror med lärtkramhandlaren Florén i Stockholm. Två av Jonas söner, Johan och Lars Schenlund, skattskrev sig i Borås hos Johan Sherman som handelsdrängar.

Bygd storaffärer på Gotland och i Närke – trikåfabrik i Borås.

- 13 I Lilla och Stora Bygd vimlar det av Olof och Anders. Svårigheter föreligger att särskilja dem. I Stora Bygd levde under andra hälften av 1700-talet Olof Andersson gift med Kerstin Jeansdr. Enligt Bu 1798:129 hade han haft stora affärer i Sörmland, bl a i Strängnäs och Järla. Skulderna visade sig tyvärr betydligt högre än inkomsterna. En konkurs synes dock ha undvikits, förmodligen under medverkan av brodern Anders Andersson i Lilla Bygd.

Denne var en framgångsrik GF. I hustruns Kerstins Svendsdrs Bu 1809:1265 upptogs bl a ett antal bomullsnäsdukar, kanske insmugglade. Olofs son Anders Olsson d.ä. född 1785, gifte sig med Anna Larsdr. Han skrev sig i Borås och förlade sin handelsverksamhet till Gotland. Definitivt återvände han till Toarp år 1851, 66 år gammal. Han avled i slutet av 1870-talet. I bouppteckningen redovisas ett ganska förnämligt bo. Där ingick även ett antal aktier i Rydahl och Borås Enskilda Bank. Anders hade tre söner, som alla var ute i GF-affärer.

Anders hade en broder Olof Olsson, född 1815. Vanligen kallades denne för O.A., där den sista bokstaven angav faderns efternamn. Tidigt begav sig O.A. ut i GF-affärer. Som handelsbetjänt etablerade han sig i Borås år 1838, där han senare blev gårdfarihandlande borgare. I faderns handelsdistrikt på Gotland bytte han till sig vadmal mot bomullstyger. Vadmalen avyttrades på hemvägen. Gotlandsaffärerna övertogs efterhand av Anders Olsson d.y., en yngre broder. Denne blev för en tid bofast på Gotland, där han gifte sig med Elisabeth Maria i Havdhem. Efter några år flyttade hela familjen till Lilla Bygd.

Under tiden hade O.A. skaffat sig ett nytt handelsdistrikt i Närke. I slutet av 1850-talet inköpte O.A. en förfallen gård, närmast ett ödehemman, i Stora Bygd. Han betalade 2.000:-. Genom investeringar på omkring 40.000:- intjänade under handelsverksamheten, utvidgades gårdsarealen och uppbyggdes ett förnämligt tvåvåningshus. O.A. gifte sig 47 år gammal med Karin Svensdtr från torpet Myrbäcken.

Med den nya näringsfriheten år 1864 blev skrivning i Borås inte längre så väsentlig. O.A. var då redan väletablerad i Toarp. Ett nytt handelsdistrikt hade redan byggts upp i Närke. Under flera år hade han inte mindre än tre handelsdrängar, bl a J. A. Pettersson från Kulla, senare känd fabrikör i Slätthult och Målsryd. Han hade flera söner, som redan i unga år deltog i hans resor. Med tiden övertog de hans handelsförbindelser i Närke, varvid han själv övergick till en förläggarverksamhet, som försåg dem med varor. Sönerna bosatte sig under 1880-talet i Hallsberg med dess centrala järnvägsläge. Där skapade de en detalj- och grossistaffär i manufakturvaror. Genom fortsatt satsning på trikså och konfektion byggdes i Hallsberg efterhand upp en miljonaffär fram till 1960-talet.

I bygden var O.A. känd för en utpräglad sparsamhet. Enligt Bu 1897:1649 lämnade han efter sig en förmögenhet på över 100.000:-, en väldig summa vid denna tid. Där fanns åtskilliga stora fordringar bl a på brodern Per A. Olsson 10.000:-, på Victor Svensson, toarpsfödd fabriksidkare i Borås 23.000:-, på Gustaf Pettersson, fader till bl a fabriksidkaren Hjalmar Tholén, 3.000:- och på färgeriidkaren Flodin i Målsryd 2.000:-. En dotter Jenny gifte sig med kassaskåpsfabrikanten Johannes Johansson i Kerstingsgårde, son till den store Ölandshandlaren med samma namn.

Sticksalen i Eric Nilssons fabrik i Borås. BMR. E 205.802

Till Stora Bygd kom också Claes Herman Nilsson genom gifte med Emilia Christina, dotter till Anders Olsson d.y.. Claes Herman var född 1850 i Varnum, men fadern Johan Nilsson inköpte snart därefter ett hemman i Halsaryd. Erik, en av Claes Hermans söner, född 1877, bosatte sig i Borås och grundade år 1906 Borås Handvävnadsaffär, en förläggarfirma inriktad på klänningstyger, allmogegardiner och möbelyger. Alltjämt baserad på hemarbete svängde Erik Nilsson efterhand över till stickade varor. År 1917 inköptes den centrala hörnfastighet, där Algot Johansson senare byggde sitt höghus. Därmed skedde en övergång till jumpers, pullovers o.dyl. tillverkade med toppmoderna trikåmaskiner. När Erik avled år 1934 blev den 86-årige häradsdomaren Claes Herman Nilsson majoritetsägare och styrelseordförande. Hans barn Elis, Bror och Isa svarade för den dagliga ledningen av företaget.

Anders Olofsson och Per Andersson med jämngamla namndubbelgångare i Taryd.

14 I Taryd pågick under årens lopp en livlig GF-verksamhet. Som berättades i föregående årgång uppgavs av nämndemannen Per Nilsson i Drared vid hösttinget år 1757, att åborna i Taryd ej kunde vittna, eftersom de var ute på sina sedvanliga resor. Oturligt nog var de emellertid just då hemma. Kanske rörde det sig om Anders Olofsson den äldre och den yngre. Den äldre, född 1732 var son till den förmögne Olof Svensson i Häljared och svärfar till den Olof Biörnsson, som inledde Toarps långa lista med särskilda pass utrustade hovinköpare. Både Anders Olofsson d.ä. och Olof Biörnsson var bosatta i Västergården.

Anders Olofsson d.y. var född 1734 och son till Olof Andersson i Östergården. Han bosatte sig i denna gård. Liksom sin namne i Västergården var han aktivt ute som GF. Sedan han ordnat med undantag var hans Bu 1802:723 ganska obetydlig. Sonen Bengt Andersson bosatte sig i Häljared Västergård. Han var gift tre gånger, den tredje gången med den 17 år yngre Anna Andersdotter. Som GF var han icke alltför framgångsrik. När han avled 61 år gammal var hans Bu 1833:247 helt obetydlig.

Större framgång hade brodern Per Andersson, född 1772. Denne var gift med sin kusin Elin, dotter till Sven Olofsson, även han i Östergården. Morgongåvan till hustrun vid lysningen var så stor som 100 lod silver. Per samverkade intimt med sin svåger Anders Svensson, välkänd hovinköpare i Häglared Nedergård. Även utanför hovet bedrev de en omfattande handel i Stockholm. Därmed fortsatte de, när hovinköparinstitutionen upphörde 1828. I Maria Södra hyrde de följande höst enligt mantalslängden rum tillsammans med fem andra västgötar i kvarteret Västergötland. Som medhjälpare hade Per tagit med sig sin 16-årige son Olof. Detta Stockholmsbesök blev Pers sista resa. Snart efter hemkomsten avled han. Bu 1830:761 ger belägg på affärer med Johannes Börjesson i Byslätt i Istorp, som säkerligen levererat kvalificerade linnevaror. Hustrun överlevde honom i 28 år. (Bu1858:1095).

Taryd Östergård 1903. TH. E 205.785

Att vi när kunde komma hemmans brukaren
 Jan Andersson i Taryd öfver gården Boasj söder
 är boud af off-borgs där af ungdom varit anständig
 samt arbet som när see uti flere år till varit
 frukt dom underkastad mer och mindre bedward
 af spemning Rog wend och gicket wark samt
 Plager af so kallade blinda gyller ådem hwar af
 han rätt ofte sänge tur är bitagen att rätta någon
 bawla det kare in under teknad med flera som
 ofte varit uti hans Plager. Swinnäl in
 tege hwar före in i kunna annat än ärtha och
 alwa undwinkraft an balle att han an sökan om
 be thade af en dräng i sine handels under blefve
 honom nådigt beuallat hwar af han skulle
 sine handell Reser med sänding och bättre ut
 konst kunna wark ställa till för sänding för
 sig och de sine som in kan rätta af det swaga ebura
 sedan medet för kostade hemman

Dertt vändal Jon
 för biergat

Johan Björnson
 2000000000
 Jon Björnson Durell Hall
 Taryd Söder.

Kända hovinköpare
 undertecknade intyg
 för Jan Andersson.
 Slottsarkivet. E 205.199

En namne Per Andersson var född i Västergården 1767. Endast 13 år gammal förlorade han båda sina föräldrar Anna Persdtr och Anders Jansson – Bu 1780:697 och 1771:153. En förmögen morbroder Anders Persson i Lövaskog i Åspered torde ha tagit hand om Per och hans två omyndiga syskon. Per övertog några år senare fädernehemmet och gifte sig med Elin Andersdtr, som dock avled tidigt, Bu 1816:95. Redan i början av 1800-talet utsågs Per till nämndeman. Han erhöll dock befrielse därifrån efter hänvisning till sin handelsverksamhet. Liksom namnen i Östergården arbetade han huvudsakligen i huvudstaden, där båda på 20-talet var hovinköpare. Han sålde fina bomulls- och linnevaror med leveranser från bl a Kinnaförläggarna Anders Andersson i Salgutsered och Carl Andersson i Velingstorp och även Abraham Andersson i Håås i Öxnevalla. Bu 1823:1149, som hade ett stort överskott, innehöll bl a fordringar i Stockholm på omkring 400:-. Där hade han liggande ett lager, samtidigt som ett nytt lager låg klart i bostaden, när dödsfallet inträffade. Där fanns inte mindre än 38 gross mässingsknappar. Det hovinköparpass, som han då skulle ha använt blev återsänt, och finns alltså bevarat i Slottsarkivet.

Även Jan Andersson i Östergården, Olof Biörnssons svärson, var hovinköpare. Om honom, hans sterbhuskonkurs och om barnens omhändertagande av svågern Sven Thorell på Hökerum berättades i förra årgången. Han led av ”blinda gyllenådern”, åderbräck eller hemorrojder och behövde därför städja en handelsdräng, vilket intygades av fyra ledande toarpshandlare. Så sent som 1859 reste alltså ut tre GF från Västergården och tre från Östergården.

Från Västergården reste bl a Johannes Lindgren, född 1822. Under 1870- och 1880-talen uppger Handelskalendern honom som vävnadsförläggare. Bu 1897:707 var helt obetydlig. Eftersom han då var 75 år gammal, torde tillgångarna förutskiftats på barnen. Sonen Carl Lindgren, född 1870, flyttade till Borås. Där övertog han efter Svenssönerna från Övrarp Hildringsbergs Mekaniska Väveri. En konkurs omkring 1910 synes ha ändrat denna verksamhet. Carl synes därefter ha bosatt sig i Stockholm som återförsäljare för textilfabriker i Borås. Han var en stor travsportsentusiast.

En syster Hulda Augusta gifte sig med skåningen Anders Kristensson. Denne startade ett mejeri vid Häljareds kvarn. Detta inköptes och nedlades år 1902 av August Skoglund, som kom från Kråkered i Kinnarumma. I stället grundade denne ett svagdricksbryggeri, som snabbt kom upp i omsättning. Efter något år flyttades verksamheten till Taryd Östergård, där Skoglund bosatte sig. Även fortsättningsvis kallades dock företaget Häljareds bryggeri. Sonen Allan Skoglund fortsatte verksamheten tills den övertogs av Stora Kopparbergs bryggeri. Nedläggning kom sedan år 1972.

August Skoglund hade en broder Claes, som själv tillverkade en symaskin. Med maskinen placerad i en skinnpåse vandrade han runt till gårdarna och erbjöd sina tjänster. Informationer har erhållits av Allans son Lars Skoglund, som driver guldsmedsverkstad i Borås.

August Skoglund med svagdricksleveranser framför Wenanders "synvilla". E 205.541

Häljared Nedergård.

- 15 I Häljared Nedergård fick Sven Andersson, född 1754, en son Per år 1809. Redan i unga år var denne ute i GF-affärer, och det torde vara han, som i februari 1828 av Sjötullrätten i Stockholm förpassades hem efter att ha "bettlat varor" i huvudstaden. Under 1830-talet blev Per Svensson storhandlare med inköp främst från förläggarna i Marks härad. Därvid utnyttjade han möjligheten att flytta ut till Ulricehamn med återflyttning före mantalsskrivningen för att även under sommaren ligga ute på sitt handelsdistrikt i Stockholmsområdet. Inte mindre än åtta hemmansägare från Toarp förlängde på samma sätt sitt reseår. I Bu 1837:379 efter första hustrun Karin Andersdr, avliden strax efter första barnafödslan, redovisades skulder på över 12.000:-. Bland tillgångarna fanns i Stockholm både fordringar och varulager, dock till betydligt lägre belopp. Likafullt kunde han fortsätta affärerna. Snart gifte han om sig med Anna, dotter till den välkände nämndemannen och senare häradsdomaren Sven Bryngelsson i Stommen och senare Skenstad Assarsgård, sedvanlig boupptecknare och auktionsföräntare i Toarp. Genom detta gifte blev han sväger till sin egen son Anders Persson, gift med Bryngelssons dotter Ingrid.

År 1847 drabbades såväl Per som Bryngelsson av konkurs. Även denna gång kunde han fortsätta sina GF-affärer, dock i betydligt mindre skala. I ett icke alltför stort bo efter andra hustrun, Bu 1852:35, fanns alltså vissa fordringar i

Stockholm. I den tredje hustruns, Anna Andersdtrs Bu 1858:1103 hade boet ytterligare reducerats. År 1863, då andra GF i samband med GF-priviligiernas upphävande i stor utsträckning återflyttade till Toarp begav sig Per med sin fjärde hustru Annika Magnusdtr till Borås. Där bedrev han viss handelsverksamhet, innan han efter några år flyttade till Stockholm, där han synes ha varit engagerad i en lärtkramhandel, och efter ytterligare en tid till Handen, söder om huvudstaden. I sanning ett märkligt levnadsöde!

I konkursakten efter den i föregående årsbok omnämnde Olof Hedlund togs upp skulder till Lars Thorell i Häljared Nedergård. Denne, som tillsammans med sin handelsdräng Anders Nilsson, gjort affärer i Värmland drabbades ungefär samtidigt av konkurs i Ulricehamn. Medan konkursutredningen ännu pågick, avled Lars plötsligt under ett besök i Borgstena Västergård. Man misstänkte, att allt inte gått rätt till. Läkare anlätades, men denne kunde inte finna, att något mord eller självmord förelåg. Däremot hade Lars Thorell en tid haft svåra magbesvär, vilka säkerligen förvärrats av en mycket hög alkoholkonsumtion.

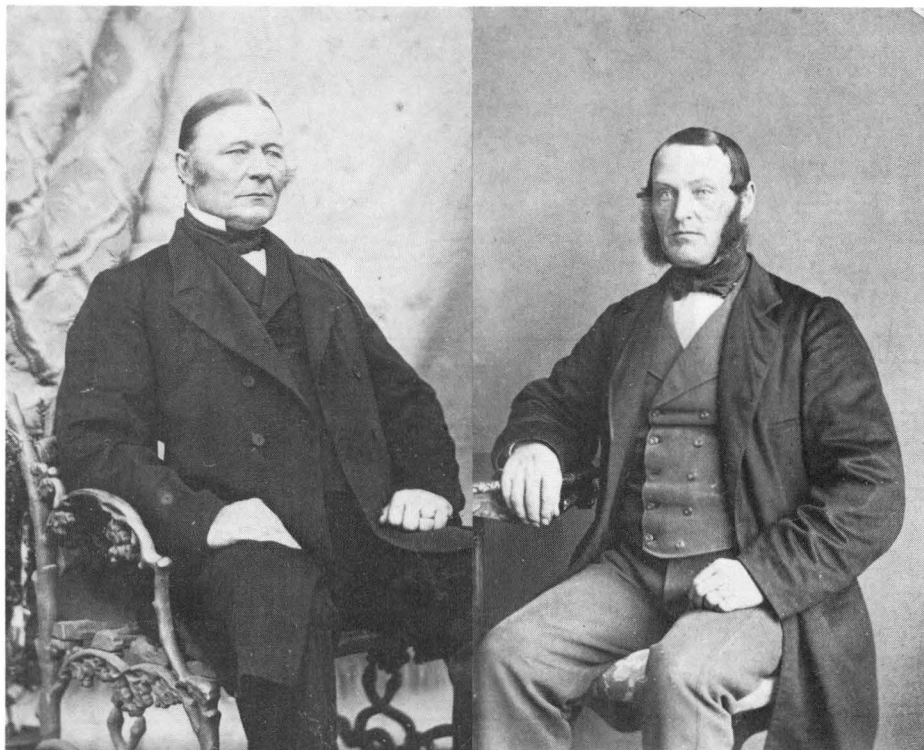
Efter Per Svensson flyttade Olof Bergström senare omnämnd under Berget in i Nedergården. Efter denne övertogs hemmanet år 1881 av Gottfrid Gustafsson, andra gången gift med Hilda, dotter till Johannes Johansson i Skälvarås. Gottfrids broder Ernst flyttade till Östersund och etablerade där en ledande manufakturaffär, som senare övertogs av en ny Ernst Gustafsson, son till Gottfrid.

I ett annat hemman i Nedergården gifte änkemannen Olaus Andersson om sig med Anna Maria Johansdtr, boende i samma gård. Detta var i slutet av 1870-talet. Den nya hustrun greps emellertid av den grasserande Amerika-febern. Hon begav sig i väg lämnande mannen ensam. Denne fick taga sin tillflykt till sönerna i första giftet enligt vad hans Bu 1880:265 berättar.

Från Häljared Östergård till Västergården och till Kronäng och Stämmemad.

- 16 Vid jultid 1780 dog Per Svensson från Häljared Östergård i Kullings härad på en handelsresa. Bouppteckningens siffror Bu 1781:163, var ganska obetydliga. Änkan Kerstin Persdtr gifte efter ett par år om sig med granngårdens Petter Jönsson. Han tog lån hos grannar och lyckades driva upp en ganska stor GF-verksamhet. Bokföringen hade han emellertid i huvudet. Förgäves sökte mågen Lars Andersson, gift med dottern Ingrid, efter dödsfallet 1807 att lokalisera fordringarna ute i handelsorten. För att tillfredsställa borgenärerna återstod inget annat än att sälja gården på auktion. Den inropades emellertid av mågen Lars. Slutresultatet blev ett mindre överskott i dödsboet, Bu 1808:654.

Lars, född 1772, var son till Anders Jonsson likaledes i Östergården. Han var en dugande GF, som visste att hålla bättre reda på sina affärer än svärfadern. År 1812 skrev han sig som ”borgardräng” i Ulricehamn, men i likhet med många andra GF bibehöll han mot bestämmelserna gården i Toarp. Han tog sig namnet

*Anders, Sven o Per Larsson
från Häljared Ö.*

(BM) BMR

Österlund. Ute på handelsresa dog han endast 49 år gammal. Det har berättats, att han mördades, men inget sägs därom i de offentliga handlingarna. Bu 1821:361 berättar om fordringar och välfyllda lager både i hemmet och ute i handelsbygden. Sammanlagt uppgick boet till 2.212:- med 222:- i skulder. För hustrun Ingrid Pettersdotter uppstod problemet att sörja för en dotter, som visade tecken på svagsinhet och för sönerna Anders, Per och Sven. När Ingrid avled fem år senare tog systemen Anna Pettersdotter hand om familjen. Anna och systemen Kerstin avled båda ogifta år 1858.

Den 14-årige Anders fick börja göra rätt för sig ute hos grannar. Ett par år därefter begav han sig till Ulricehamn som handelsdräng, och bröderna följde efter några år senare. År 1828 torde han ha varit den Anders Larsson, som blev inblandad i de pågående räfsterna med hovinköparna i Stockholm. Bröderna var alla framgångsrika GF. Anders accepterades år 1837 som måg hos storhandlaren Anders Svensson, född i Kråkhult Uppegård och ingift i Häljared Västergård. Dennes Bu 1842:845 var ganska imponerade med stora fordringar i handelsorten och med ett kontantbelopp på 1.400:-. Dottern Kerstin, Anders Larssons hustru, som fått en morgongåva om 60 lod silver, hade då avlidit. En kort tid dessförinnan hade hon erhållit en dotter, Anna Sofia, som med tiden blev gift med fabriksägaren J.P. Ahlstrand i Kinna.

Anders kände sig inte längre bunden av Häljared utan flyttade tillsammans med brodern Sven till Borås, där han fortsatte sin handelsverksamhet. Han gjorde stora inköp i Mark och gifte sig där med Gunla, dotter till storförläggaren Andreas Andersson i Salgutsered. En förnämlig gård byggdes för de nygifta i Kronäng i Örby. Anders Larsson organiserade upp en omfattande förläggarverksamhet, som med framgång drevs vidare av ättlingar. Ända från de första åren finns bokföring jämte andra handlingar, nu bevarade i Borås Museum.

Sven följde med brodern som handelsbetjänt till Örby. Snart fann även han en hustru i trakten. Han kom till Stämmemad i Kinna, gift med Anna Britta, Mor Kerstins yngsta dotter. Sven drev en ganska betydande handelsrörelse, som dock efter ett antal år blev nedlagd. I stället ägnade han sig åt gården, blev betrodde kommunalman, aktiv styrelsemedlem i banken liksom i Rydahlsbolaget. Det var även han, som gjorde ritningarna till Kinna kyrka. Det föll också på hans lott att reda ut affärerna i Nybros färgeri efter svärsonen Andreas Eriksson, född i Bastarås, som insjuknat och snart därefter avled.

Per Larsson i Häljared Västergård.

- 17 Under fortsatta handelsaffärer slog sig den tredje brodern Per Larsson ner i Lilla Falskog i Rångedala. Han gifte sig med Maria Christina från Skälvarås Kronogård, syster till den förmögne Johannes Larsson i Slätthult. Per återflyttade till Toarp och övertog Häljared Västergård efter sin broder Anders. Gårdfarihandeln övergick i en hemmahandel och fick efterhand alltmer karaktär av

Wilhelm Larsson. BMR

bankirverksamhet. Per samverkade intimt med sina bröder och även med Olof Bergström (se om denne under Berget). Bouppteckningen av den 27.6.1870 är ganska omfattande. Där fanns ett mindre lager i Stockholm och aktier i Rydahl liksom i Borås Enskilda Bank och Borås Järnvägsbolag. Fordringarna uppgick till nära 20.000:-, varav över hälften på Sven Andersson i Kinna Sanden.

Per lät uppföra en förnämlig herrgårdsliknande byggnad, som alltjämt står kvar. Mauritz Nilsson i Andared gifte sig med dottern Hilda och efter hennes död med systemen Berta. Karl Larsson, född 1865, som var son till Per Larsson, begav sig i unga år till Stockholm. Han synes ha tagit anställning i en garnhandel, belägen Drottninggatan 73 C, hörn om hörn med den butik, som tidigare innehafts av Johanssönerna i Skälvarås. Redan i slutet av 80-talet övertog Karl butiken. Han installerade omedelbart telefon, något ganska ovanligt vid denna tid. Verksamheten utvidgades med bygdens trikåvaror och andra manufakturvaror. Rörelsen drevs med framgång till hans död år 1942.

Pers son Wilhelm Larsson etablerade sig som vävnadsförläggare i den gård, som tidigare innehafts av morbrodern Johannes Larsson i Slätthult. Verksamheten finansierades främst med lån från modern. I hennes Bu 1880:285 fanns fordringar på Wilhelm och dennes kompanjon Johan Olsson i Skänstad på över 22.000:-. Bland hennes skulder ingick förmyndarmedel för brorsdottern Sofia Larsson i Slätthult. Detta kapital hade till en del förbrukats av Wilhelm att döma av hans konkursakt år 1892, som gick upp till stora belopp. Gården i Slätthult måste säljas. Den inköptes av J.A. Pettersson, som dit överflyttade förläggarverksamheten från Kulla. Själv flyttade Wilhelm till Borås.

Svedbergarna i Häljared Östergård – stora affärer och olycksöden.

18 I Häljared Östergård bodde Lars Persson, född 1779, och Maria Persdtr, född 1787. Vid dödsfallet hade han enligt Bu 1821:517, betydande fordringar i Arboga liksom i Värmland. Skulderna var helt obetydliga. Som medhjälpare synes han ha haft sin måg Olof Persson. Denne for ut till Norge och Värmland, där han avled i början av efterföljande år. En sterbhuskonkurs kunde inte undvikas. Han hade visserligen en lång fordringslista från sin höstresa år 1821, men denna var troligen inte fullständig, eftersom han uppgavs vara ”dåligt skrivkunnig”. Skulderna var ännu större. Med fyra minderåriga barn jämte ett som var på väg stod Maria Persdtr inför stora problem. Hon gifte emellertid om sig med Johannes Svensson från Klämmestorp. Av dennes bouppteckning 1849 kan utläsas, att den nye maken framgångsrikt drev affärer bl a i Härjedalen och Norge. Vissa skulder förelåg till Rydboholmsbolaget och till flera av de stora vävnadsförläggarna i Kinna och Fritsla liksom även till Måns Larsson i Byn, B.C. Hindriksson och P.J. Hansson, alla kända vadmalsförläggare i Ö. Frölunda. Bland fordringsägarna fanns också Anders Svedbergs konkursmassa.

Namnet Svedberg hade i själva verket tagits av Anders Larsson, en av Maria Persdtrs söner. Denne hade gift sig förmöget med Kerstin, dotter till Lars Hansson i Västergården, om vilken berättades i förra årsboken. Anders hade år 1830 skrivit sig i Ulricehamn. När Anders år 1847 förklarades i konkurs, var han förrymd. På ytterporten i Östergården uppsattes ett anslag med en efterlysning av polismyndigheten. Till slut gav sig Anders till känna i Stockholm. Där blev han bysatt i gäldstugan. Hans lager av bomullsvävnader togs i beslag. Själv sändes han med en fångtransport till hembygden. Tillgångarna uppgick till 3.670:-, medan skulderna främst i Marks härad låg på 8.300:-. På 1860-talet redovisades han alltjämt som dräng i Östergården och år 1871, då han levde med familjen i en backstuga, uppgavs han som utfattig. Han avled år 1882 i Ryslätt under Häljared Västergård.

Ännu värre gick det för brodern Lars Svedberg. Redan som 15-åring hade han begivit sig till Ulricehamn. Så småningom trasslade affärerna till sig. Han blev år 1850 omyndigförklarad och avled innan årets slut. Bu 1851:6 var i hög grad nödlidande men torde ha reglerats av styvfadern. Ungefär samtidigt råkade en tredje broder, Per Svedberg, ut för ett verkligt olycksöde. Framgångsrikt hade han arbetat som GF med ett varulager upplagt i huvudstaden. Flera stora lärftkramhandlare var goda kunder. Varorna inköptes hos de stora förläggarna i Mark. På hemväg från Stockholm råkade han vid övernattning vid Öja i Skaraborg ut för en sinnesförvirring. Han lämnade kvar sitt resgods och begav sig ut på planlösa strövtåg. Efter någon tid återfanns han drunknad i Ätran intill Skägga kvarn. Otänkbart är dock inte att berättelsen konstruerats för att dölja, att han tagits av daga. GF med sina ofta välfyllda reskassar blev på främmande ort då och då utsatta för rån och mord.

Per Svedberg var gift med Anna Gunnarsdtr från Hjortryd. Någon tid efter hans död gifte hon om sig med en dräng på gården, Alexander Larsson från Hellstad. Han var omnämnd i ”drängvisan” från Häljared återgiven i förra årsboken. Alexander dog år 1886. Wilhelm, en av sönerna blev handelsman i Tuna i Dalarna. Även Alexanders bror Gustaf kom som dräng till Häljared. Han gick som GF till Norge men slog sig efter ett antal år ner i Stenungsund, där han drev en butik med tyger och skeppsförnödenheter.

Storhandlare i Bråthult.

- 19 Omkring 1800 fanns i Bråthult en förmögen storhandlare Lars Svensson. Han var född 1758 och gift med Kerstin, dotter till Per Bengtsson i Bråthult. Hans handelsdistrikt var Blekinge med Karlskrona som centralort men tidvis också Stockholm. Sonen Sven född 1793 gifte sig med Kerstin, dotter till storhandlaren Lars Andersson i Skälvarås Kronogård. Sven hade sina affärer huvudsakligen i Sörmland, Östergötland och Småland.

Både far och son tillhörde de ledande personligheterna i Toarp. Båda var religiöst och kulturellt engagerade. De tillhörde dem, som hörsammade kyrkoherde Söderlunds upprop till insamling av en orgel i kyrkan år 1822. Detta uppslag blev inte realiserat förrän 30 år senare och då främst genom medverkan av Hans Nellsson i Borås. Redan år 1706 fanns i Toarps kyrka en Karl XII-bibel. År 1827 var den inlämnad för renovering hos en bokbindare i Borås. Bestörtningen i Toarp var stor, när den strök med i den stora stadsbranden. Som räddare i nöden inträdde Sven Larsson och donerade en ny bibel, inbunden i ett vackert svart skinnband. Sven Larsson var även år 1862 donator av den altartavla, som målats av Birger Lignell från Svenljunga.

Sven Larsson avled år 1866, 72 år gammal. Den i stort sett jämnåriga makan, som troget vakat vid hans sida, avled mindre än en månad senare. De hade inga barn. Makarnas testamente reglerade arvsförfogandet mellan deras många syskon och dessas ättlingar. Där fanns bl a Elin, en dotter till nedan nämnde P.L. Larsson, gift med silverarbetaren C.J. Jonsson i Vadstena. Bland arvtagarna fanns även ättlingar till hustruns syster Elin Larsdtr och hennes make Anders Persson i Drared Skattegård, bl a Anna gift med Per Skoglund i Kronogården och källarmästaren Lars Andersson i Björngården i Stockholm.

Arvet enligt Bu 1866:1623 var mycket omfattande. Skulderna uppgick till endast 3.428:-, medan tillgångarna låg på imponerande 87,406:-. Fordringarna, bl a på åtskilliga ledande toarpsbor, uppgick till 63.214:-. Märklig var en silverkanna på så mycket som 114 lod och en bägare på 30 lod. I övrigt fanns sammanlagt 17 bägare och tumlare i silver. Tre bandstolar och fyra spinnrockar hade säkerligen flitigt utnyttjats för hemvävnader. Vidare fanns ett ganska omfattande lager av olika vävnader, som vittnade om förläggarverksamhet.

En broder till Sven, Per, eller som han vanligen kallades, P.L. Larsson (L:et efter fadern Lars), fick ett brokigt levnadsöde. Han gifte sig med Elin Bryngelsdtr

Nota för all Bill Lars i Bråthult

N° 4: 22. P. 2. tt. Salansviq 4 m. Petri
 N° 25: 22. 11. 5. m. Salansviq 4 m. Lars
 N° 14: 20. p. 16 m. Salansviq 8 m. Sven
 Gjer för allredan 942 R. 11. 1/2 493 R.

65 till 3 m. L. u. 2 1/2 m. m. m.
 Mittlo 64 till 1 m. m. u. 1 m. 10 1/2
 jern ingt. 1547 och 42 1/2 B. ing
 eller 1 m. m. 1547. 80 m

Anders Persson
 529 1/2 22 22
 493 22 22
 1022 22 22
 3540 1000 1000
 Lars Bråthults Betalt
 400 R. Sven Gjer
 1000 R. Derna rekt
 1000 R.

Ullnota med stora belopp till Lars Svensson Bråthult från Anders Persson (troligen i Drared Skattegård) BMR

från Toarp Stommen och bosatte sig i Skår. Hustrun avled emellertid redan 1824. Redan tre år tidigare hade P.L. blivit handelsborgare som kram- och resehandlare i Borås. Verksamheten drevs i stor skala med ett par handelsbetjänter och drängar. Den stora stadsbranden 1822 fick förödande konsekvenser. Fadern fick hoppa in och erbjuda fordringsägarna ett ackord på 50%, vilket accepterades.

Lars Svenssons Brottsh. Toarp
Siu A. Butsch. Debet

1820.			
Januari	20	Förgätt 312 aln; Valmar Dio: Coult. 285	55.12
"	"	" Manglar 850 " Wajmad. " " " " " " " "	4 12
"	21	Förgätt 291 aln; Valmar Dio: Coult. 875	51 25 6
"	"	" Manglar 850 " Wajmad. " " " " " " " "	4 34 6
Februari	3	Förgätt 27 aln; Valmar Dubbelt Wäst. 385	4 37 6
"	"	" Dito 9 aln; Lys. loort. " " " " " " " "	1 24
Summan 118.1.6			

Betalat
Borås d. 15de Maj 1830
O. W. Göthe

Lars Svensson
anlitade färgare
Butsch i Borås.
BMR E 205.167

Den fortsatta handelsverksamheten var heller icke alltför lyckosam. Strax före nästa stadsbrand såg sig P.L. nödsakad att begära nytt ackord, denna gång så lågt som 25%. Återigen var det fadern och även brodern, som fick bära huvuddelen av förlusterna. Affärerna hade främst bedrivits i Östergötland men även i Sörmland och Stockholm. Kring Forssjö bruk sydöst om Katrineholm hade P.L. speciellt många kunder.

Möjligheterna var inte längre stora för P.L. i Borås och Toarp. Släkten hade definitivt tröttnat på honom. Han såg sig ingen annan råd än att flytta till sitt handelsdistrikt. Där slog han sig ner i Klockrike. Efter ett nytt gifte förestod han en salubod hos O.W. Göthe. Han önskade etablera sig i Skänninge men blev vägrad burskap, enär man bl a hade erhållit uppgifter om hans tidigare äventyr.

Mr Larsson mit namn
 mig till heder om ige
 det är mig i elsket serit
 669. 201
 72
 11/2
 73
 1-2 71
 1877
 1877

En sida ur P. L. Larssons kassabok år 1817. BMR

Han vann framgång efter ett överklagande hos Kommerskollegiet trots en mördande kritik från Skänninges borgerskap. Hos Kommerskollegiet uppgav han även planer på att starta en såpfabrik i Mjölby. Hans vidare öden har inte följts upp.

Nyssnämnde Sven Larsson hade en sväger med samma namn i Långhult. Dennes dotter Maja gifte sig med Anders Persson Bergström från Berget (farbror till Paul U.) De bosatte sig i Bråhult. Han hade stor framgång i sin handelsverksamhet och tillhörde de för handelskapital högst taxerade toarpsborna under 1860-talet. Anders avled 1870, och änkan överlevde honom i 25 år. Alltjämt hade hon då en betryggande ekonomisk ställning. Affärerna synes för en tid ha

övertagits av svärsonen August Andersson, från Varnum, gift med dottern Matilda. De flyttade till Sexdrega år 1895.

Matildas syster Selma Kristina, blev gift med Oscar Algot Nilsson, son till Nils Johan Bengtsson i Granekärr. De slog sig ner i Ottersmad men flyttade efter August Andersson in i Bråthult. År 1892 var Oscar Algot alltjämt registrerad som gårdfarihandlare enligt det år 1864 införda systemet. Liksom sin broder P. Johan Nilsson i Granekärr lyckades han bygga upp en förmögenhet på sin handelsverksamhet. Sonen Sigge Bråthén startade med framgång en konfektionsfabrik i Trollhättan. Dottern Hildur Elisabeth blev maka till Hjalmar Tholén i Målsryd. De båda övertog 1928 gården i Bråthult.

Mord på Lars Svensson i Bokhult år 1828.

- 20 I domboken för Tunalän, sydväst om Västervik, berättades år 1828, att en torpare under sommaren hade reagerat för skrik av korpar från den lilla Hjortgölen. Han ryggade till, när han fann liket av en mansperson, som enligt länsmanen uppenbarligen blivit utsatt för svår misshandel, med bland annat huvudet fullkomligt inslaget. Personen var klädd i skjorta, röd bomullshalsduk, blå vadmalsväst med mässingsknappar, bockskinsbyxor, ljusblå snörsockor, knäremmar med mässingsspännen och becksömsskor med ishakar.

Byborna kände igen honom som GF Lars Svensson från Bokhult i Toarp. Nära fem månader tidigare i slutet av februari hade denne sagt sig vara på väg till en tidigare "supebroder" Anders Blomberg i Fnyrefall, en man känd i trakten för våldsamheter. Svensson hade vissa farhågor men ville göra besöket, förmodligen

Bokhults gamla gård från 1750-talet. E 133.262

för att indriva en fordran, ”om det också skulle kosta hans liv”. I Blombergs tidigare hem upphittades åtskilliga av Svenssons varor. Blomberg beslogs med tvetalan och dömdes till halshuggning med efterföljande stegling.

Svensson begravdes i Tuna kyrka under övliga former. Sedan ankom det på den blinde fadern Sven Persson och framför allt svågern Andreas Andersson, båda i Bokhult, att klara upp affärerna. De kunde enbart konstatera att Lars på sin resa hade tagit med sig alla uppgifter om fordringar i handelsdistriktet och om ägodelar i övrigt. Två handelsmän i Borås L.G. Bergendahl och Nyström sökte indriva sina fordringar. Deras aktion ledde till en sterbhusaktion år 1830, där boet endast hade tillgångar uppgående till Rd 16:32.

Senåsa – tidigt bergsbruk och högt taxerade gårdar.

- 21 Under hösttinget 1686 omnämndes Senåsa för sitt ”Bergsbruk med quarntestnars huggande”. Att döma av fastighetsbevollningarna påverkade detta värdena på gårdarna i Senåsa, vilket dock även kan ha sammanhängt med en välodlad jordbruksmark. Vid bevillingen 1818 var det endast Anders Persson i Drared, ägare till ett flertal gårdar, som taxerades högre än de fyra hemmansdelarna i Senåsa. Dessa beskattades sålunda betydligt högre än t ex gårdarna i Slätthult.

Från Skäftingsbacka flyttade Lars Larsson, född 1764, med sin familj till Senåsa år 1808. Endast 47 år gammal avled han tre år senare med en ganska stor Bu 1812:195. Lars, en av sönerna, övertog en hemmandel och gifte sig år 1822 med Anna, dotter till nämndeman Anders Persson, GF i Kråkhult. Lars var förmögen och lämnade en morgongåva på 60 lod silver. Tyvärr utvecklade sig hans handelsaffärer, förlagda till Öland, icke alltför väl. Ett antal år senare fick familjen med nio barn slå sig ner i en liten backstuga.

Från Kråkhult Mellangård kom som dräng till Senåsa Per Larsson, född 1787. Han gifte sig med Kerstin, en syster till Per Persson Lindström, den kände hovinköparen i Lindås. Han var ute som GF på Gotland och förvaltade sina medel väl. När han avled visade hans Bu 1860:243 ett stort överskott med ganska obetydligaskulder, i stort sett endast till de närmaste släktingarna. Alltjämt fanns stora fordringar på Gotland. För Pers barn gick det däremot icke lika lysande. Sonen Lars, född 1819, begav sig till Borås. Elin, en dotter till hovinköparen Per Lindström, blev hans maka. Hans handel slutade i en stor konkurs år 1848. Per Larssons egen dotter Elin gifte sig med Johan Pettersson från Skenstad Skintagård. Han var handelsdräng i Borås, men även han råkade ut för konkurs år 1855. Efter att år 1860 ha återvänt till Borås begav han sig nio år senare till USA, men kvarlämnade familjen i Senåsa. Med fast hand fortsatte Elin att svara för gårdsbruk och hushållning.

Även för Sven Andersson från Skintagården, gift med Per Larssons dotter Kerstin, slutade det med konkurs år 1849. Tillgångarna på något över 4.600:-

bestod huvudsakligen av fordringar i Stockholm. Skulderna var emellertid dubbelt så höga. Familjen flyttade till Hjortryd Östergård år 1865. Det torde ha varit hans reskontra, som finns bevarad bland böckerna i arkivet i Kinna Sanden. Kanske hade han fungerat närmast som en återförsäljare för detta företag, dels inom Toarp och dels i Stockholm. Senare tycks han ha kommit igång med ny handelsverksamhet. Trots att Per Larsson fick hjälpa till för att klara upp konkurserna och att ordna bostad för de drabbade familjerna på Senåsa lyckades han bibehålla en stark ekonomisk ställning.

Som maka till Johannes Johansson, GF, kvarnägare och häradsdomare i Kråkhult Uppegård, fick dottern Anna en stabil tillvaro. Under Skäftingsbacka berättas slutligen om svärsonen Per Larsson, som biträdde sin svärfader i Gotlandsaffärerna. Efter en genomliden konkurs hade han gift sig med dottern Maria och blev efterhand framgångsrik.

Lars i Berget och Lars i Skäftingsbacka – efter framgångar två olyckliga årtionden.

- 22 Anders, Per och Lars var ständigt återkommande namn i Berget liksom i granngårdarna Skäftingsbacka och Lindås. Under andra hälften av 1700-talet levde i Berget Anders Larsson. Han var GF med bl a Stockholm som handelsdistrikt. Bouppteckningen 1799:537 efter hustrun Kerstin, dotter till Hans Persson i Skälvarås, uppvisade ett hyggligt överskott. Om den yngste sonen Per Andersson, farfar till Paul U. Bergström och om dottern Britta gift i Lindås berättas mera senare. Två av sönerna, födda 1775 och 1777 fick båda namnet Lars. De två följdes livet igenom. De var båda energiska GF, i vilken verksamhet de samverkade med varandra liksom med brodern Per och med svågern Per Lindström i Lindås. Båda var hovinköpare. Oklart är vilken av dem, som var den Lars Andersson som tillsammans med Assar Biörnsson speciellt omnämndes för missbruk av sina pass i den förordning, i vilken hovinköparverksamheten blev avlyst år 1828.

Lars Anderson den äldre bodde i Berget, medan den yngre år 1805 i samband med gifte flyttade till Skäftingsbacka. Allt synes ha gått bröderna ganska väl i händer fram till 1830-talet. Då inleddes en rad händelser, som komplicerade livet på de båda ställena liksom i Lindås.

1835. En son i Berget, Anders Larsson, hade varit aktivt ute i GF-affärer till en början som handelsdräng åt fadern. Från Borås fortsatte han dennes affärer i Stockholm. Plötsligt avled han i huvudstaden år 1835. Året därpå drabbades sterbhuset av konkurs. Där fanns ett lager i Stockholm och betydande fordringar på olika lärftkramhandlare. De ännu större skulderna var föranledda av inköp hos vävnadsförläggarna i Mark och framför allt hos farbrodern Per Andersson. En ovanlig post vid denna tid var "19 böcker och 4 skrivböcker".

Bu 1836:85. Som handelsdräng hos Lars i Skäftingsbacka arbetade Anders Andersson född i Gökhem 1803. Affärer drevs bl a i Gränna, där han hade en broder, och i Kleva i Skaraborg, där han hade en syster. I Kleva fanns ett liebruk, där Anders upphandlade "liden", en dialektform för liar enligt Akademiens Ordlista. Liar hade av Anders inlämnats hos Östergren i Gökhem för någon sorts lagerhållning. Anders avled år 1836.

Bu 1836:115. Larsarnas yngre broder Per Andersson i Berget, varom mera senare, avled 1836. Trots gjorda förluster på brorsonen blev han den ende i brödraskaran som lämnade efter sig ett dödsbo med hyggligt överskott.

1839. I Skäftingsbacka gifte sig 1835 Lars Anderssons dotter Kerstin med Sven Persson, född 1803 och son till den kände hovinköparen Per Biörnsson. De bosatte sig i Drared Bergsgård. Sven hade ganska stora affärer i Stockholm men synes ha saknat faderns förmåga. När han 36 år gammal avled i vattusot i huvudstaden, drabbades sterbhuset av konkurs med konsekvenser även för svärfadern.

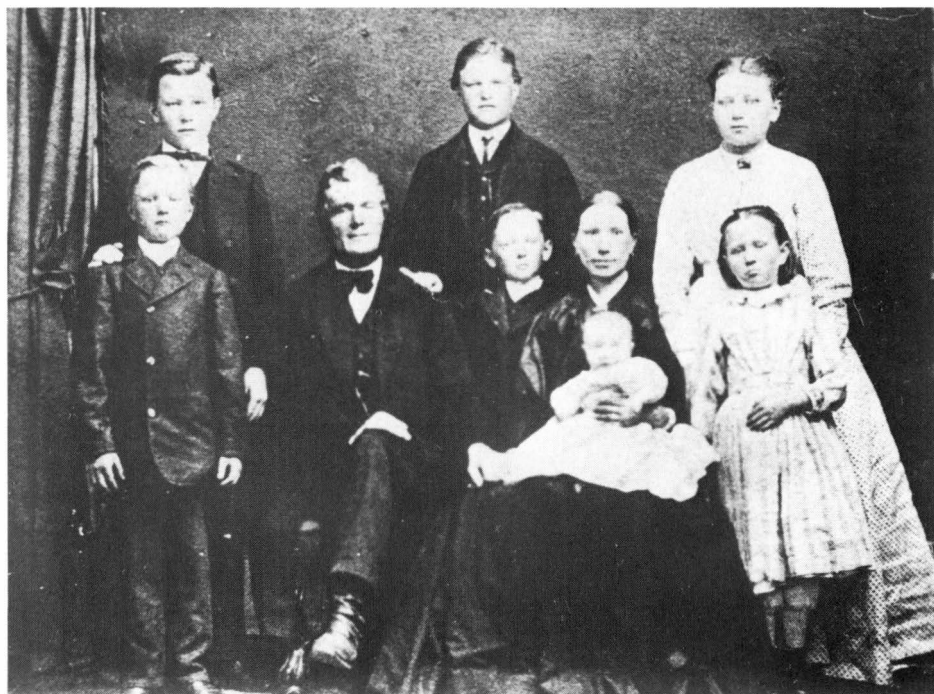
Bu 1839:1275 och 1307. Med bara en knapp månads mellanrum avled de båda hustrurna, Ingrid i Berget, dotter till Lars Biörnsson i Häglared och Karin, född i Skäftingsbacka som dotter till Lars Carlsson. Båda bouppteckningarna var ganska obetydliga. Öväntad post i den senare bouppteckningen var ett par glasögon, som kanske använts av Lars i Skäftingsbacka.

1842:547. I Berget avled år 1841 Lars Andersson, visserligen utan skulder men med helt obetydliga tillgångar.

Konkurser på löpande band.

23 **1842-1845.** Lars i Berget fick en svärson, även han lydande till namnet Lars Andersson. Denne var född i Rångedala år 1810 och gifte sig 1842 med Anna Larsdtr. Han blev handlare först i Ulricehamn och sedan i Borås. Resorna gick till Norge med affärer i Larvik, Sandefjäll och Fredrikshall. När han år 1845 drabbades av konkurs var hans obetydliga tillgångar redan pantsatta hos Lindströmarna i Lindås. Han beskylldes för allmän oredlighet och blev bysatt. Med familjen fick han bosätta sig på ett torp under Stuvered.

Annas syster Kerstin gifte sig med Olaus Andersson från Brismene, sydsydväst om Falköping. De tog sig an en endast 2-årig fosterdotter Emma Christina, när hennes far Gustaf Andersson i Skår hade avlidit. I sitt första gifte hade denne varit gift med Anna, dotter till Toarpskungen Per Andersson (se föregående årsbok). Kerstin och Olaus fick senare en egen son Per Olausson, som övertog gården och dessutom erhöll ett betydande arv enligt Bu 1882:975. Denne Per var för övrigt den första eleven, som inskrevs i Toarps folkskola, när den inrättades år 1849. Året därpå stod skolhuset färdigt i Tummarp under J. Wallqvists ledning. Kyrkoherden Per Söderlund hade faktiskt 1810, redan 32 år före vårt lands äldsta folkskolestadga, framlagt förslag om en skola. Frågan nedröstades av de konservativa bönderna. Under 1840-talet hade man dock haft "vandringslärare", som

Skollärary familjen Wallqvist. TH E 117.754

gick från gård till gård. Så tjänstgjorde Bod-Inga Fors. Senare var hon ännu under 1890-talet känd för vävning av synnerligen vackra trasmattor (enligt Hjalmar Tholén).

1843-1845. Redan två år efter sin broders död i Berget avled Lars i Skäftingsbacka. Tydligt för att kontrollera skulderna försattes sterbhuset i proclama konkurs. Lars hade drivit en ganska omfattande förläggarverksamhet förmodligen som en samhandel med Per Lindström i Lindås. Denne granne ägde en lagerbod i Skäftingsbacka med bl a kvalificerade linvävnader. Även i Byslätt i Istorps hade Lars lagt upp ett lager av lingarn för utlämning till vävare. Blekning hade ägt rum vid Vik (förmodligen i Torestorp) och färgning främst hos Lidén i Borås. Bouppteckningen visade ett överskott på ett par tusen. Problemet var emellertid, att där inräknats 2.700:-, som fordran på sonen Per, som med kontor både i Borås och Stockholm tjänstgjort som hans främste distributör. Lars tidigare starka ekonomiska ställning hade undergrävts av konkursen för svärsonen i Drared liksom av borgensåtaganden.

1845. Faderns död fick snart konsekvenser för sonen Per Larsson, född 1818. Alltför sangviniskt hade han dragit på sig skulder till bl a Johannes Olausson och Håkan Andersson i Fritsla och även till Per Lindström i Lindås. På sitt kontor i Stockholm hade han bl a två marknadsstånd, ett par packkistor och även en säng. Där fanns ett lager av bomulls- och linnetyger men även vadmal och andra

*Per Larsson o Maria Johansdtr
efter flyttning till Kråkhult. BM 9604.*

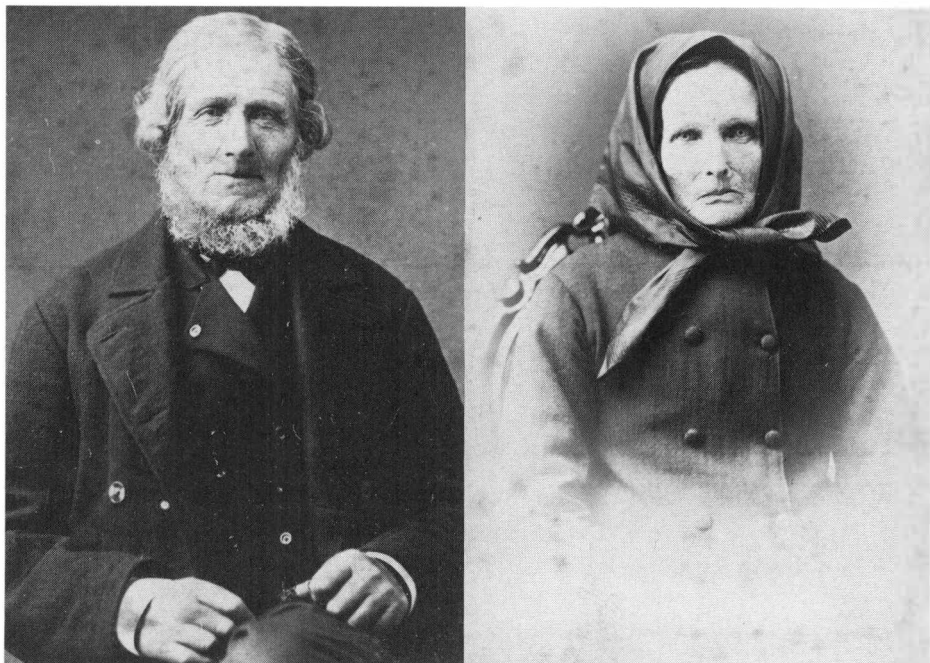

*Moses Larsson, Julia Svensson
och Georg Robell.*

ylletyger. Tillgångarna, som huvudsakligen bestod av fordringar, var uppe i över 18.000:-. Skulderna belöpte sig emellertid till 27.000:- enligt konkurshandlingar i Borås. Per Larsson återvände till Toarp år 1846. En ny start erhöll han genom gifte med Maria, dotter till Per Larsson i Senåsa. Denna gång var han mer försiktig och blev efterhand framgångsrik. Han samverkade med sin svåger den store Ölandshandlaren Johan Johansson i Kerstinsgårde, gift med system Maria år 1846. Per flyttade år 1873 från Skäftingsbacka till Kråkhult Uppegård, där han blev kvarnägare och även drev en icke obetydlig förläggarverksamhet. Tio år senare flyttade han ånyo, denna gång till Skälvarås Kronogård. Inte mindre än fem av de många barnen flyttade till USA under åren 1880-82. Om Pers efterföljare i Skäftingsbacka, hästhandlaren J.A. Fagerlund berättades i föregående årsbok.

En av Pers söner, Moses Leon (Lennart), född 1855, blev handlare i Borås. Mycket känd blev en sonson Georg Robell, född 1900, som i Stockholm efter en sejour hos Paul U. Bergström på 1940-talet grundade det förnämliga Robellska modevarumagasinet på Kungsgatan 14, där det låg till slutet av 1960-talet.

1843-1853. Även för Lindströmarna på grannstället Lindås var detta händelserika år, med planer på järnmanufakturverk och med dödsfall och konkurser, varom mera under Lindås.

Lars Larsson med hustru i Wasshalla. BM 9590-91.

Flera gårdfarihandlare Larsson i Skäftingsbacka.

- 24 Redan i början av 1800-talet fanns i Skäftingsbacka en gårdfarihandlare med namnet Per Larsson. Han var född 1778 och gifte sig 1817. Året därpå blev han hittad på marken i sitt handeldistrikt i Bergslagen död efter en "vådelig händelse", Bu 1818:1229. Vid sin död hade Per en nyfödd dotter Anna. Hon förenade sina levnadsöden med Lars Larsson, som varit med om en likartad situation. Han var son till Lars Jonsson i Skinnarehult, som avled strax efter sonens födelse (Bu 1803:477). Vad värre var, sterbhuset hamnade i konkurs med skulder bl a till Anders Persson i Drared. Från affärerna i Norrköping fanns en varuförteckning med olika bomullsvaror, som förmodligen var insmugglade. Handelsfirman Söderlund & Ekelund i denna stad hade efter dödsfallet återtagit varor och utverkat pengar för att delvis reglera sina fordringar. Barndomen blev bekymmersam för sonen Lars, som tidigt tog tjänst som dräng i olika gårdar. År 1827 begav han sig till Ulricehamn. Där blev han en framgångsrik handelsman, som huvudsakligen uppehöll sig i sitt handelsdistrikt på Öland. På äldre dar återvände han till Skäftingsbacka för att sedan sluta sina dagar i Wasshalla år 1885. Två av sönerna och en dotter flyttade till Öland under åren 1877-1880.

Lars fick en son, Anders Larsson, som begav sig till Borås 1853. Han gifte sig och bosatte sig på Skälvarås Kronogård. Som handelsdräng hos fadern arbetade han på Öland. År 1857 drabbades han av konkurs, och trots att skulderna endast

obetydligt översteg tillgångarna, nödgades han att avträda sitt bo. En annan son Lars Larsson tycks året därpå ha drabbats av konkurs med ganska stora belopp i Borås. Ett år senare avflyttade han till Gotland.

Kerstin Eriksdotter, född i Äspered, änka efter nyssnämnde Per Larsson, gifte snart om sig med en ny Per Larsson, född 1799 och 19 år yngre än hon själv. Han hade varit dräng på Senåsa. Efter några års GF-affärer slutade det hela i en konkurs, som blev ganska besvärande. För allvarlig trolöshet dömdes han år 1829 till ett års fängelse. Detta var något mycket ovanligt bland gårdfarihandlarna. De båda ievde även fortsättningsvis i Senåsa.

Uppenbart är att gårdfarihandeln stundom gav upphov till mycket goda inkomster och lade grunden till verkliga förmögenheter. I väl så många fall drogs hela familjer i olycka och tvingades lämna sina hemman på grund av konkurser och borgensåtaganden. Händelserna i Berget och Skäftingsbacka liksom i det intilliggande Lindås ger en blixtbelysning åt dessa förhållanden.

Från Berget till varuhus i Stockholm.

25 Per Andersson, född 1779, var bror till Lars i Berget och Lars i Skäftingsbacka. Han var en lika intensiv GF som bröderna och drev åtminstone tidvis en betydande samhandel med bröderna. Per blev emellertid den ende av dem, som fram till sin död lyckades bibehålla visst kapital. Tidigt började han som dräng i Stuvered. När han år 1811 gifte sig med Maria, dotter till Toarps förste officiella hovinköpare Olof Björnsson, var han redan väletablerad GF, som kunde lämna en morgongåva på 100 lod silver. De båda bosatte sig på ett hemman i Berget. Trots en besvärande benskada fortsatte han sin GF-verksamhet huvudsakligen i Närke, Uppland och Stockholm. Bu 1831:1147 efter Maria liksom den egna 1836:115 uppvisade tillgångar på omkring 6.000:- varav större delen fordringar. Skulderna var närmast obefintliga. Utan föräldrar stod fem oförsörjda barn. Det hela ordnades bl a genom att utse förmyndare, varibland bl a ingick de nära släktingarna Sven Thorell i Hökerum och Per Lindström i Lindås.

Sonen Lars dog i unga år. Maria, äldsta barnet, som var född 1815 kom genom gifte till Hellstad. Hemmet i Berget övertogs med tiden av dottern Karin, gift med kusinen Anders Persson Lindström i Lindås, handelsbetjänt i Borås.

Två av Pers söner, Anders och Olof, tog sig namnet Bergström inte att förväxla med Anders Bergström i Hjortryd eller ytterligare en namne i Drared Bergsgård. Både Anders och Olof gick ut som GF. Anders gifte sig och slog sig ner i Bråthult, varom redan berättats.

Olof, född 1825, begav sig först till Ulricehamn och senare till Borås. Verksamheten var till en början inriktad mot Karlskrona och sydöstra Sverige. Järnvägsbyggandet i Norrland fick honom att byta handelsdistrikt. Med sig norrut hade

Olof Bergström

han ett flertal anspända vagnar. På återvägen sålde han de tömda vagnarna liksom hästarna i Stockholm, där goda förtjänster stod att erhålla bl a hos de växande bryggerierna. Efter avlidne Anders Lindström, gift med Olofs syster Karin, slog han sig ner på Berget år 1859. Därvid gifte han sig med Anna Matilda, dotter till storhandlaren Per Skoglund i Drared. Hon avled redan efter sex år, och Olof gifte om sig med Helena Johansdtr född i Barkaryd, dotter till Johannes Andersson, bosatt i Häljared Västergård. Hon var 22 år yngre än Olof. Snart efter giftet flyttade de båda år 1869 till Häljared Östergård och bytte därvid bostad med Helenas broder Johannes Johansson, som drev en ganska omfattande gårdfarihandel. Denne var gift med Christina, dotter till nyssnämnde Anders Lindström. Från Berget flyttade dessa båda senare till Lindås och Kråkhult Västergård.

Olof organiserade en förläggarverksamhet främst inriktad på vadmal. Den var baserad på från England importerad ull. Han inrättade också ett för sin tid mycket modernt ljusstöperi med ljusformar i 12 bord beställda i Köpenhamn, allt under ledning av en dansk verkmästare. Av björkvedsflis framställde Olof en syra för tryckfärger, som hos Rydboholmsbolaget, Vennerstens i Borås, Mölnlycke och andra tryckerier fick ganska stor användning. Med tiden blev dessa verksamheter mindre lönsamma. Efter att år 1876 ha flyttat till Nedergården drabbades han ett par år senare av konkurs.

*Anders Svensson i Björkelund,
drivande handelsskollärare. BMR*

Paul U. Bergström.

26 Olofs äldste son Paul U. Bergström, född 1860, gick i den berömda handelsskolan i Björkelund under Häljared. Där var han klasskamrat med Herman Jansson, senare grundare av Dalsjöfors Fabriker och dennes bror Paul. Redan som 15-åring följde han med Hermans far Johannes Jansson som en sorts handelsdräng. Han överraskade genom att omedelbart på en marknad i Uddevalla inte bara med hjälp av goda knep sätta fast snabbare, utan även få till stånd goda affärer. Men Paul U. ville till Stockholm. Johannes Janssons sväger, den kände storhandlaren Johan Pettersson Fröjd, född i en soldatfamilj i Häljared men senare bosatt i Rångedala, rekommenderade honom hos C.J. Pettersson, en ledande manufakturhandlare vid Hötorget. Paul U. var då endast 15 år gammal men visade snabbt goda affärstalanger. Snart kände han sig redo för större uppgifter. Finansiellt stöd utverkade han hos sina kusiner Claës och Johan Skoglund och även hos Mauritz Nilsson i Andared. Trots sin chefs protester sade han upp sig år 1882 och startade en egen manufakturaffär vid Hötorget. Den låg i den berömda kokboks författaren Hagvalds fastighet. Redan efter två år var han färdig för en utvidgning. I en bredvidliggande butik inrättade han ett beställningskrädderi. Lågsåsongerna

Paul U. i säljartagen.

utnyttjade han därvid effektivt för att tillverka olika manskläder på lager. Detta var något ganska unikt för denna tid. Snart hade han en ny butik för försäljning av färdigsydda kläder, även inköpta utifrån. Allt gick honom väl i händer. Halva Hötorget blev omringat av hans olika butiker med väldiga reklamtexter på fasaderna.

Så småningom var Paul U. färdig för en verklig storsatsning. Mellan Hötorget och Drottningsgatan byggdes ett nytt varuhus, PUB. Till sin uppläggning var det något enklare än Nordiska Kompaniet, vilket passade den småborgerliga kundkrets, som växte fram i Stockholm. En syster Anna Olivia höll ett öga över varuhusets kassa och blev även föreståndare för en filial. Halvbrodern Albin blev direktör i PUB. Snart efter det att Paul U. avlidit såldes företaget år 1935 till KF.

Per Persson och andra Lindströmar i Lindås och andra gårdar.

- 27 Lindås brukades i slutet av 1600-talet av Ingel Larsson. Omkring 1720 tillträdde sonen Per Ingelsson, som år 1726 gifte sig med Kerstin Svensdtr från Ekås. År 1789 dog i Lindås deras son Per Persson, 61 år gammal. Under åtskilliga generationer framåt gjorde sig ättlingar under namnet Lindström kända för handels- och senare även industriverksamhet. Sonen Per Persson Lindström, född 1762, gifte sig med Britta, dotter till Anders Larsson i Berget. Som GF verkade han i Stockholm. När han avled i lungsot år 1819 hade han levt under fem konungars

regeringstid. I dödsboet fanns svarvutrustning. Tredje generationens Per Persson Lindström var född 1795. Redan som 17-åring övertog han gården och ordnade ett undantag för sina föräldrar. Vid gifte med Elin Svendsdr från Hjortryd skänkte han en morgongåva på 60 lod silver. Alla hans åtta barn blev vaccinerade, något mycket ovanligt vid denna tid.

Per tillhörde de verkliga storhandlarna. I husförhörslängden angavs, att han var "hofinköpare". Släktrönikören John Lagerholm antog, att detta innebar inköp av klövar och hovar för limberedning. I själva verket var han inköpare av duktyg m m för hovet i Stockholm. Enligt taxeringslängden uttogs också en särskild avgift härför. Tillsammans med andra västgötar hyrde Lindström enligt Stockholms mantalslängd år 1821 ett rum i Katarina församling. Per blev gårdfarihandlande borgare i Borås men övergick efterhand till att på Lindås även genom lån och borgensåtaganden stödja främst grannar och släktingar. Detta blev hans olycka. I Berget och Skäftingsbacka blev han förmyndare för svågrarnas barnkulor med tillhörande förpliktelser. I Skäftingsbacka ägde han den lagerbyggnad, där även Lars Andersson och dennes son inrättat sitt lager. Deras konkurser fick konsekvenser även för Per.

Ännu hårdare var han engagerad i en broders affärer. Denne Johannes Lindström, född 1814, hamnade år 1843 i en prekär situation. Konkurs kunde inte undvikas. Visserligen uppgick tillgångarna till 12.500:-, huvudsakligen fordringar i Stockholm, Nyköping, Norrköping och Linköping, men skulderna låg på omkring 23.000:-.

Per dignade under alla bördorna. Han avled redan året därpå. Den gamle hovinköparens tidigare starka ekonomiska ställning var därvid helt undergrävd med tillgångar på knappt 12.500:- och skulder på nära 30.000:-. Utöver 1/8 Lindås med såg och tullmjölkvarn ägde han 1/4 Ekås, 1/8 Tubbed och 1/16 Trollhättan också med tullmjölkvarn. Ett bränneri fanns på Lindås med en "lakegryta" av tackjärn. Vidare fanns på Lindås och Ekås sammanlagt en knip- och två spikhammare, varav en under uppbyggnad. I lager fanns mycket spik. En smed svarade för denna tillverkning. I lagerboden i Skäftingsbacka hade Per ca 40 kg bomullsgarn och ett lager av bomulls- och rullgardintyg. Åtskilligt med bomullsgarn fanns ute till vävning på granngårdarna. Bland det egna gårdsfolket hade en dräng och en piga idkat vävning. I boet ingick inte mindre än fem spinnrockar och två bandstolar. Även i Stockholm fanns diverse varor, kontorsutrustning och sängar liksom även vinbuteljer. Bland tillgångarna fanns också diverse fordringar.

Onekligan förefaller tillgångarna totalt ha blivit mycket lågt värderade. Liksom för Johannes låg skulderna främst bland storförläggarna i Marks härad. Märkligt nog har någon konkursakt icke kunnat återfinnas vare sig i Borås eller Göteborgs landsarkiv.

Bröderna Anders Lindström.

28 Per Lindström hade två bröder med namnet Anders. Den ene, född 1800, övertog en hemmansdel i Lindås år 1820. Även han bedrev handel. Förmodligen understödd av Per, som ju tillverkade spik m m, inlämnade han i början av 1840-talet en ansökan om att få anlägga ett järnverk i Lindås. År 1843 engagerades "factorismeden" C. Fr. Brogman. En kraftig proteststorm uppstod i trakten. Man befارade "arbetslöshet och fattigdom". På samma sätt som i de flesta andra bondesocknar betraktades industriarbetarna som en fruktad och föraktad underklass. Broderns dödsfall torde ha fått projektet att stanna av.

En yngre broder Anders Lindström, född 1811, blev handelsbetjänt i Borås. Efter gifte med Karin, dotter till Per Andersson i Berget, bosatte sig de båda i denna gård. Från år 1846 blev han gårdfarihandlande borgare i Borås och synes därvid ha övertagit verksamheten efter Anders Lund, hos vilken han tidigare hade tjänstgjort som handelsbetjänt, och vars sterbhus hade drabbats av konkurs. Plötsligt avled han år 1853. Skulderna var ganska obetydliga och tillgångarna, huvudsakligen fordringar, rätt betydande. Hustrun, med fem barn under 12 år, bosatte sig i Stuvered men återflyttade senare till Berget. Sonen Per Lindström begav sig till Gävle och senare till Falun och andra orter, där han lärde sig läderyrket. Han återvände hem och slog sig ner i Kråkhult Västergård och senare i Råslätt, där han verkade som garvare och skomakare. Han flyttade till Hössna år 1877. En annan Per Lindström, född 1860 och son till Johannes övertog gården Ekås. Han begav sig år 1899 till USA.

Snart efter hovinköparens död, flyttade änkan Elin till Ekås, där hon fostrade sju minderåriga barn. Den yngste sonen, Anders Lindström, född 1840, slog sig ner i Germundared och flyttade till Ljushult 1877. Dottern Elin kom till Senåsa efter gifte med handelsbetjänten i Borås Lars Persson. Problemen blev stora bl a efter en konkurs och det blev hon, som fick svara för familjen, enligt vad som berättades under Senåsa. Dottern Christina gifte sig med en framgångsrik GF och förläggare, Per Johansson i Tubbared, varom mera senare.

Bland Elins barn fanns också en Per Persson Lindström ur den fjärde generationen. Han var endast 8 år vid faderns död. Per flyttade med tiden till Ljushult, där han gifte sig. Senare återflyttade han till Målsryd och avled där 1914. Hans äldste son Wilhelm Lindström startade i Målsryd en snickerifabrik. Wilhelms broder Oscar fick en son Per Lindström i den sjätte generationen. Denne var med om att 1929 grunda en skjortfabrik i en drängstuga på Lindås, varom mera under Gånghester.

Elis Aronsson har intressant berättat om en storväxt Lindström i Ekås, som tillsammans med en Svensson i Övrap var på handelsresa i Örebro. På ett värdshus stötte de på ett par slaktardrängar, som tog sig väl stor ton. Lindström ilsknade till och grep dem en i taget och kastade dem fram till trappan. Där stod den nästan like starke Svensson beredd och hivade dem vidare utför. I lugn och ro

kunde de fortsätta sin måltid. Det kan ha varit Johannes Lindström, som efter sin konkurs var bosatt i Ekås, som jämte Johannes Svensson i Övrarp utförde den hårdhänta hanteringen. Om Gustaf Adolf Hedelin från Lindås och hans lärftrahandel i Stockholm se under Ammarp.

Anders och Per återkommande namn i Skänstad.

29 Skänstad torde länge ha varit den by i Toarp, som hade de flesta invånarna. Där låg Assars-, Eriks-, Hansa-, Krono-, Skatte- och Skintagårdarna, alla med ett flertal hemman. Till dessa gårdar hörde dessutom åtskilliga torpställen, bl a Skogsvad och Svedäng. Personnamnen Per och Anders är osedvanligt rikligt förekommande. Så fanns t ex i början av 1800-talet utöver ett antal Per Andersson åtskilliga med namnet Anders Persson, tre i Eriksgården, en i Kronogården och en i Skintagården. Det är sannerligen inte lätt att hålla dem isär.

I Skintagården fick Per Svensson, född 1736, år 1785 en son Anders Persson. Anders gifte sig 36 år gammal med Karin Bengtsdtr från Assarsgården. Hon fick en morgongåva på inte mindre än 200 lod silver. Anders avled redan året därpå. Trots den låga åldern visade Bu 1822:1259 fordringsbelopp på 6.011:-, varav huvuddelen i handelsorten. Skulderna, bl a till Sven Thorell i Häljared, var betydligt lägre. När Anders avled 1822, var hans förstfödde endast ett halvt år gammal. Om denne Sven Andersson berättas under Senåsa.

Hustrun gifte om sig med Jan Andersson, född 1793. Han synes ha övertagit den tidigare makens handelsdistrikt. Som "handelskamrater" fick han i en samhandel Per Persson och Per Larsson båda i Skänstad. De hade ganska stora affärer i Stockholms-området, men drabbades alla tre av konkurser i början av 1830-talet. Värst råkade Jan ut. Han fälldes för vårdslöshet mot gäldenär och fick 6 månaders fängelse i Kristianstad. Säkerligen var huvuddelen av Anders Perssons förmögenhet då förbrukad.

I föregående årsbok berättades om den samhandel, som bedrevs av Gustaf Persson, född 1747 (Bu 1806:45), på Eriksgården och senare av hans svärson Anders Persson d.y., född 1775 (Bu 1817:401), gift med Kerstin Gustafsdtr. Nio dagar efter Anders död föddes en son Anders Andersson, som med tiden övertog hemmanet i Eriksgården. Sentida ättlingar till denne Anders Andersson är dotterdotterdottrarna Gunda Andersson i Stålarp, och Birgit gift med Gunnar Thorell.

Anders broder Per Andersson, född 1813, blev en känd GF med Stockholm som handelsdistrikt. Han var under åtskilliga år mantalskriven som handelsborgare i Borås. För en tid var han bosatt i Kerstinsgårde och senare i Olofstorp under Germundared. Slutligen flyttade han till Ljushult. Pers syster Maria gifte sig med handelsbetjänten Per Svensson, född 1806, son till den kände nämndemannen Sven Bryngelsson i Assarsgården.

Per Andersson i Eriksgården, f 1827.

Per Anderssons syster Anna övertog fädernehemmet tillsammans med Andreas Persson från Tvärred, född 1789. Denne avled 1850. Deras son Per Andersson, född 1827, blev en ledande handelsman i Toarp, bosatt på Eriksgården. Under något över 20 år arbetade han i Stockholm först under sin morbroder och sedan med egen verksamhet. Enligt dotterdottern Karin Gillborg besökte han emellanåt Stallmästargården, västgötarnas stamställe i Stockholm. Per gifte sig med Britta, dotter till Andreas Johansson från Börstig, född 1790, och Karin Andersdtr. Dessa två senare hade gift sig som dräng och piga i Germundared, där dottern föddes år 1828. Sedan flyttade de till ett hemman i Skänstad Skattegård. Karin överlevde sin man i åtskilliga år och tog regelbundet ut det gården tillkommande GF-passet. Svårsonen Per Andersson i Eriksgården övertog även denna gård, vilka gårdar senare övergick till dottern Anna, som gifte sig med Anders Gillborg med stor norgehandel. Gillborg blev en ledande person i bygden och var bl a chef för det lokala bankkontoret.

Nyssnämnde Per Andersson fick år 1860 en son Albert Theodor, som vid 17 års ålder begav sig till Stockholm. Tillsammans med David Österlund startade han efter ett par år på St. Nygatan den välkända manufakturfirman Österlund & Andersson, varom berättades i föregående årsbok, (se även under Lökared).

En syster till Albert, Maria Cecilia, begav sig också till Stockholm. Där gifte hon sig med Karl Johan Svanström, manufakturhandlare på Upplandsgatan. Vid besök på hemorten uppmärksammades hon för sin eleganta klädsel med stora vackra hattar. Tyvärr blev det skilsmässa efter ett antal år. Uppenbarligen var Karl Johan en olycklig människa. Han tog sig dramatiskt av daga med ett pistolskott år 1922. Allt var noga planlagt. I ett brev hade han meddelat, att dramat skulle äga rum i slottsruinen i Hagaparken, och där återfanns hans kropp. Redan dagen därpå, en söndag, var annonser och i stort sett likalydande runor med angivande av dödssättet införda i dagstidningarna.

Skänstad Skattegård ca 1905. Martin Pettersson och hustrun Hulda Sofia. I mitten dottern Helena och sonen Holge hos barnjungfrun. Längst till höger Per Andersson Eriksgården och makarna Gillborg.

Storhandlare i Skänstad Skattegård.

30 På torpet Skogsvad under Eriksgården fick Per Persson en son Anders Persson d.ä. Denne föddes något tidigare under 1775 än sin nyssnämnde namne. Som GF gick han till Öland. Tillsammans med Margareta Andersdtr från Rångedala bosatte han sig på ett hemman i Eriksgården med hjälp av inkomster från sin handel. Margareta avled 1840, och Anders gifte nästan omgående om sig med Britta Håkansdtr, piga i en granngård. När även hon avled fyra år senare, gifte han än en gång om sig med Johanna Börjesdtr. Härtill erfordrades ett skriftligt medgivande från ättlingarna. Trots den höga åldern fortsatte han med GF-affärer, men drabbades av konkurser både 1845 och 1847. Efter några år avled denne originelle man helt utfattig. Ölandsaffärerna övertogs av sonen Anders Andersson, född 1813, som bosatt sig 1839 i Kråkhult Västergård.

En dotter till Anders Persson d.ä., Maria, gifte sig med handelsbetjänten Per Svensson, född 1806, son till häradsdomaren Sven Bryngelsson i Assargården. Kerstin, en annan dotter, gifte sig med Anders Larsson, född 1805. Ett antal år bodde de i Eriksgården. När Anders som GF år 1842 drabbades av konkurs tvingades de avstå hemmanet. Familjen fick flytta till torpet Koberg under Drared och levde där under fattiga omständigheter. En tredje dotter, Karin, gifte sig i Kulla med sockenskräddaren Per Olofsson. Deras söner Johan, Aron och

Andared ombyggt. Levin Pettersson med maka och familjen Levander. TH. E 117.694.

Martin Petterson blev kända fabrikörer i Slätthult och Målsryd. De var kusiner till Skänstads Pettersöner, söner till Per Andersson.

Denne Per Andersson, född 1809, var äldst bland syskonen. Han flyttade över till Ulricehamn år 1831 för att kunna driva GF-handel året runt. Efter ett antal år slog han sig ner i Skänstad Skattegård. Han gifte sig med Ingrid Svensdtr från Gårda. Hon var sondotter till den Assar Svensson, som år 1804 felaktigt beskylldes för olaga handel, enligt vad som berättades i förra årsboken. Per Andersson, som hade en ganska stor GF-handel, med stora inköp bl a hos Kinna Sanden, verkade inom ett område med Norrköping som centrum. I slutet av 60-talet skjutsades han av sin endast 14-årige son till Jönköping. Därifrån tog sig fadern med båt till Motala, varifrån det sedan bar vidare österut. Enligt Handelskalendern bedrev han förläggarverksamhet fr.o.m. 1860. Per var sträng och sparsam hela livet igenom. Detta belyses klart av Bu 1880:255. Tillgångarna uppgick till 4.500:- men härav var 4.000:- en fordran på sonen Lars Martin, LM, och ytterligare 300:- på sonen Johan Alfred. Gården hade då redan överlåtits till LM. Utan tvekan var själva boet ganska enkelt.

Per Anderssons tre söner, som tog efternamnet Petterson, var alla betydande Norge-handlare. Levin verkade i Syd-Norge och fann där sin hustru. Thea Amundsdr bodde i Furuland, vilket enligt den traktens sed också var hennes

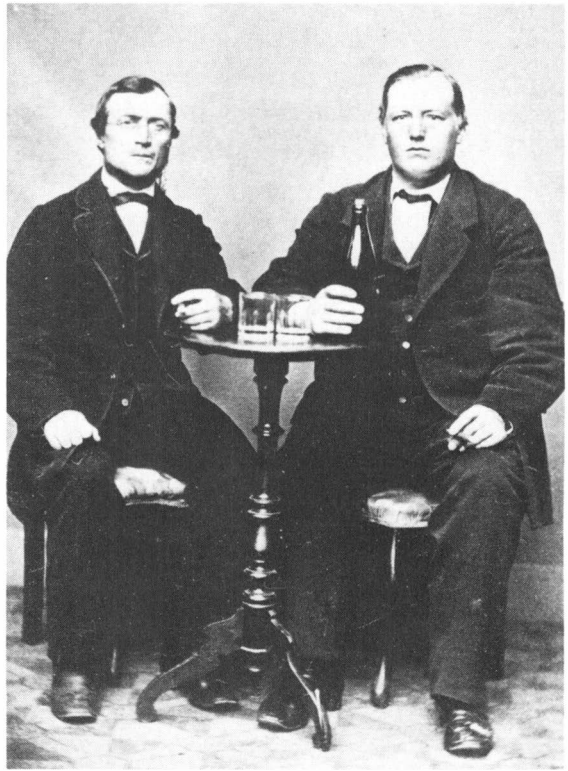
efternamn. Denna norska skulle enligt sonhustrun Gurli, gift med Per Levander, ha varit den första, som i Toarp bar hatt i stället för huvudduk (jmf dock med ett annat uttalande längre fram under Lundbergarna). Gurli berättade också, att hennes egen "bröllopsresa" enligt gammal god Toarpsed gick till havreåkern och där pågående arbeten. I samband med sitt gifte övertog Levin den gamla Nilssonska gården i Andared. Med hjälp av bysnickaren Anderson byggdes där år 1903 en ny bostad i tilltalande norsk "träslottsstil". Kostnaderna stannade vid 7.000:-, vartill dock kom virke från den egna gården. Gården finns alltså kvar i en i stort sett oförändrad stil.

Alfred köpte ett hemman i Skintagården, där han bedrev förläggarverksamhet under 1890-talet. Han var en typisk patron, som myndigt deklarerade till sina underlydande, att stället skulle kallas för herrgård. I sitt första gifte äktade han Lisa Larsdtr från Skälvarås, dotter till Lars Persson och Christina Olofsdtr. Omgift med Maria blev Alfred svåger med Herman Jansson och kom därigenom att engageras i styrelsen för Dalsjöfors Linnfabrik. Att denna fabrik klarade sig igenom de många inledningssvårigheterna kunde i mångt och mycket tillskrivas Alfred, "vars framsynthet och djärva handlag i pekuniära ting" fick stor betydelse, skrev Elis Aronsson. Alfreds söner tog namnet Dalfors. De började hos Oscar Lundberg i Stockholm. Johan Dalfors gick sedan igång med egna agenturer, medan Mats lär ha verkat som grossist.

Lars Martin Pettersson.

- 31 Redan som 11-åring var Per Anderssons äldste son Lars Martin (LM född 1846) med honom ute på resor. När han var 17 år gammal, blev han för en förseelse hårt behandlad av fadern. Han fick därvid uppmaningen att ge sig iväg för att göra nytta på egen hand. LM tog orden ad notam. Han blev handelsdräng hos Lars Johansson i Gåla (Gårda), son till en trägen GF i Norrköpingstrakten, Johannes Assarsson. Lars levde på sin handel. Närmast "symboliskt" skaffade han sig ett eget hemman i Eriksgården om 1/128 mantal. Tillsammans med en broder Sven bedrev Lars en livlig Norgehandel, som dock Sven övergav 1864, när han greps av Amerikafeber.

Den vänsälla modern smusslade till LM några småmynt. Hela hans reskassa bestod dock enligt sonen Holge Pettersson i Danderyd av Kr 1:10. Under båtresan från Göteborg till Kristiania (Oslo) lånade Lars i Gåla hans krona. Någon återbetalning skedde aldrig till LM:s stora grämselse. Han hade dock uppehåll och resekostnader betalda. Väl framme i Norge skickades han ut att sälja helt på egen hand. Det var ofta ganska motigt men gav dock visst resultat. Efter hemkomsten bar det snart åter iväg till grannlandet. Nu var LM varm i kläderna och fick under en resa, som varade 18 månader, goda framgångar. Enligt uppgörelse erhöll han ersättning med 12,5% på omsättningen i provision men fick då också bestrida sina omkostnader. Det blev ett hyggligt överskott. Vid hemkomsten från

*Lars Johansson i Gåla (t h)
i affärssamtal i Norge.*

den tredje resan år 1868 möttes han av en stor överraskning. Vid stationen i Borås möttes han av fadern med hästskjuts. Med sina goda resultat respekterades han som vuxen. LM tog därefter en ny tjänst hos den store Norgehandlaren i Härna socken, August Larsson. Under en tid av åtta år var han under korta perioder endast hemma sex gånger. Efter näringsfriheten 1864 hade ju reglerna om endast ett par reseterminer per år helt upphört att gälla.

På resorna genom Värmland brukade LM och bröderna övernatta på Gillberga gästgivaregård. Där stötte de på en mycket tjänstvillig väskbärare, Anders. Denne, som erbjöds att följa med som medhjälpare, blev under namnet Gillborg själv en stor Norge-handlare, som gifte sig i Eriksgården. Tack vare ett spartanskt leverne hade LM år 1874 lyckats spara ihop 16.000:-. Med detta som startkapital kände han sig rustad att driva Norge-handel i egen regi. Därmed fortsatte han till 1884. Då stannade han hemma och startade en lanthandel. I en intervju publicerad i BT 23/3 1949 meddelade en gammal toarpskvinna: "De dröjde länge innan de blev handelsbo i Toarp, den förste var i Skänstad, där de kunde få köpa socker och lite mjöl. Så länge måste vi gå (!) te Borås å handla. Där kunde en köpa mjöl på torget av Brämhultsbor. Vetemjölspåsa sto på backen, de vägdes på bleckväg. Även posten hämtade vi i stan en gång i vecka" (mindre omredigering).

LM gifte sig med Jenny Aquelina, dotter till Johannes Johansson i Skälvarås. Hon är den ena av damerna på ett vykort visande toarpsdräkter, som återgavs i förra årsboken. Hon avled redan 1898. LM gifte om sig med Hulda Sofia Johanson från Dannike. År 1912 tog LM ett drastiskt beslut. Han sålde gård och lanthandel och flyttade till Skogsryd norr om Borås. Den springande efterkrigsinflationen urholkade under 1920-talet helt hans besparingar.

Holge, en son i andra giftet, blev en framgångsrik säljare i tekobranchen. Senare startade han trikåfabriken Panax i Falköping, innan han pensionerade sig utanför Stockholm i Danderyd, där han alltjämt residerar, 84 år gammal. Sedan 1920 har han fört detaljrika dagboksanteckningar och har även ett maskinskrivet memoarmanus.

Stålarp drabbat av konkurser.

- 32 Nils Mattisson i Stålarp, född 1733, fick med Karin Abrahamsdtr 7 barn och sedan med Kerstin Persdtr 4 barn. Före dödsfallet var Karin svårt sjuk under icke mindre än 10 år. Bu 1784:273 gav belägg om mycket knappa omständigheter. Detta torde ha varit orsaken till att Nils trots sin höga ålder under andra hälften av 90-talet alltjämt var ute som GF i Bergslagen. Resultaten var icke lysande, och år 1795 drabbades han av en olyckshändelse. Två år senare tvingades han i konkurs, 65 år gammal. Något underhåll ur boet blev icke fastställt i konkursen. Han borde kunna försörja sig själv och sin familj. Redan året därpå avled han, och familjen splittrades upp.

Sonen Nils Nilsson var handelsdräng hos Anders Persson i Drared och drev en samhandel med Olof Jeansson i Häglared. I sitt sortiment förde han redan omkring sekelskiftet bomullsvaror, som kanske var insmugglade. Varorna inköptes hos ledande Borås-handlare; Kindgren, Brink, Bäfverman och även borgmästaren Georg Tollstorp. Bland hans fordringsägare fanns också Håkan Larsson, en sonson till den kände Björn Larsson i Smedsås. Nils råkade ut för stora förluster och beslöt sig för att i Norge hålla sig undan sina fordringsägare. Ärendet anmäldes på hösttinget i Väby år 1801, och i juli följande år samlades fordringsägarna på Tärby gästgivaregård. Konkursen reddes ut genom att Anders Persson och Olof Jeansson erbjöd övriga fordringsägare ett ackord med 40%. Nils Nilsson återvände till Toarp men avled redan 1808, endast 35 år gammal. Nils Mattissons äldste son Anders hade genom att övertaga gården redan före faderns konkurs kunnat förhindra, att den gick förlorad. Därvid hade han emellertid fått övertaga betalningsansvaret för en stor del av faderns skulder. Han hamnade i problem och bodde med familjen "inhyses" år 1813.

År 1793 fick Anders en son Lars. För att skilja sig från många andra Lars Andersson i Toarp tog han sig namnet Hägglund i samband med flyttning till Ulricehamn. Tillsammans med ett stort antal andra GF råkade han år 1822 vid Sköllersta sydöst om Örebro ut för ett beslag. Han återfick dock flertalet varor, dock icke cambric till ett värde av 132:-. Dessutom fick han erlagga böter. I

Stockholm och även i Linköping blev Hägglund ganska väl etablerad med god försäljning till olika lärthandlare. I Stockholm hade han två målade slädar och diverse varor. Skulderna till storförläggarna i Kinna, främst Sven Erikson i Rättaregården, Nils Andersson i Stämmemad och Anderssonerna i Salgutsered växte emellertid i höjden och gav år 1835 upphov till konkurs. Lars blev utfattig. Han fick slå sig ner på ett litet torp Nykterheten i Taryd, där han dog 1859 nästan utan tillgångar. (Bu 1859:81).

I ganska sen tid levde i Stålarp en man Levin Johansson. Han tillverkade rep och hårtäcken. Prover på dessa tillverkningar bevaras i Toarps hembygdsmuseum.

Nilsson i Andared.

- 33 Lars Nilsson var yngste sonen till Nils Mattisson i Stålarp. Han var född 1790 och fick efter faderns död i unga år taga tjänst i Andared. Han fattade tycke för Kerstin, en av pigorna. Liksom Lars var hon uppfödd under besvärliga familjeförhållanden. Som 6-åring förlorade hon sin far Per Carlsson i Råslätt. De var båda arbetsamma och lyckades komma över en hemmansdel i Andared. Därmed hade Lars lagt grunden till den Nilssonska dynastin i Andared. Ännu år 1845 tog Lars ut pass för handelsresor till bl a Stockholm och östra Svealand. Affären var omfattande med bl a stora inköp hos Kinna Sanden. Han dog år 1868, 78 år gammal. Barnen tog alla namnet Nilsson. Av döttrarna gifte sig Kerstin med storförläggaren Johannes Lundberg i Starhester och Britta med dennes broder Carl Peter. En intim samverkan förelåg mellan de två släktgrenarna.

En verklig storhandlare blev sonen Nils Nilsson, född 1819. Efter ett antal år i Ulricehamn etablerade han sig som handelsborgare i Borås. Där fungerade han även från 1847 som vävnadsförläggare med hemarbetare från trakten av Andared. I slutet av 40-talet gifte sig Nils med Maria Christina Pettersson, dotter till Gunnar, en av kungasönerna från Slätthult. Bröllopet var storstatligt med icke mindre än 70 hästvagnar, enligt vad byggmästare Oscar Johansson rapporterat till Borås Museum. Nils och Maria Christina intog sina platser vid brudstenen i Toarp. Flertalet av damerna var klädda i den röda toarpshatten.

En gammaldags religiös stämning präglade hemmet i Andared. Med den nya handelsfriheten år 1864 flyttade Nils till Toarp med hela sin förläggarverksamhet och grosshandel. Tre handelsdrängar var engagerade hos honom enligt taxeringslängden år 1866. En av dessa, Johan Hedin, född i Äspered, flyttade efter ett antal år till Stockholm. Se vidare under Skälvarås.

Själv reste Nils till Stockholm medförande provkollektioner två ggr per år. Innan järnvägsförbindelsen över Herrljunga år 1863 ordnade han därvid med hästskjuts till Jönköping, varifrån han tog båt till huvudstaden.

Brudstenen från Toarp, nu vid Ramnaparken. BMR

I Toarp liksom även i grannsocknarna var det många, som vävde för Andared. Danielssons i Bergsgården har berättat om en väverska, som vandrat från hemmet i Dannike med tyger till Borås och åter med garn via Andared, sammanlagt uppemot fyra mil:

*”Först laka (tvätta) jag några trasor
sen baka jag några kakor
Sen gick jag till stan
På hemvägen in till Andared med garn
Sen hann jag inte mer den dan.”*

Nils Nilsson avled 1874. Bu 1874:357 redovisar ett mycket stort lager av olika vävnader och garner till ett totalt värde av 17.827:-. Därutöver fanns ytterligare garn för 4.364:- under vävning hos olika hemarbetare. Sammanlagt uppgick tillgångarna till 79.651:- och skulderna till 22.442:-.

Mauritz Nilsson från Andared till Dalhem.

34 I en dagbok bevarad hos Göran Elfman i Rydboholm berättar Nils Nilssons äldste son Mauritz, född 1855, om sitt liv. Skolundervisning erhöll han först av en informator i hemmet i Andared. Därefter gick han under några år i Borås läroverk. Istället för att fortsätta gymnasiet valde han att i Göteborg under ett par år studera tyska, engelska och bokhålleri. Mauritz började sedan med att hjälpa

Maria o Nils Nilsson. BMR

Hilda o Mauritz Nilsson. E 190.043 BMR

fadern i hans verksamhet. Under sommaren var modern och syskonen i Varberg. När Mauritz skulle besöka dem, hade fadern förhandsbeställt avlösande gästgivarskjutsar hela vägen. Resan Andared–Varberg tog på så sätt 14 timmar. Efter den ”snabba färden” var Mauritz ganska mörbultad.

En dag år 1874 satt fadern som vanligt på sitt hemmakontor. Modern var borta på dagsbesök. Plötsligt kände Nils, att hans dagar hade randats. Han kallade till sig sina barn för ett sista samtal. Han hade i själva verket drabbats av en hjärnblödning och dog redan samma natt. Mauritz var endast 19 år gammal och ännu ej färdig att mer än hjälpligt hålla den stora rörelsen igång. Han fick följa med morbrodern Johan Lundberg i Starhester och färgaren i Borås C.M. Lundberg på sin första Stockholmsresa. Besök avlades hos de största kunderna för att klara ut dagssituationen för olika beställningar.

Snart därefter gifte sig en syster, Jenny Lovisa, med Johan Skoglund från Drared Kronogård. Johan övertog gården och förläggarverksamheten. Då han tidigare varit engagerad i specierhandel fick han en inledande hjälp av Mauritz. Några månader efter Jennys bröllop avled modern. Hennes dödsrum lät man stå orört. Man väntade nämligen, att Mauritz snart skulle följa efter henne. Kort före moderns död hade nämligen Mauritz drabbats av nervfeber med fullkomlig medvetlöshet under 14 dagar. Helt överraskande vaknade han emellertid upp. Han hade då ingen som helst minnesbild av moderns död. Längre var han ganska matt, innan han var fullt återställd.

Han samlade sig och satte igång en förläggarverksamhet i vävda ylleschalar med kunder främst i Stockholm. Militärtjänsten fullgjordes i Fristad som en gynnad ”silverväre”. Efter en kort anställning hos K.M. Lundbergs välkända manufakturaffär i Stockholm fann han det klokare att begiva sig till Manchester för att få ordentlig praktik och lära engelska. I dagboken berättar han om de förvecklingar, som inträdde. Tidigare än planerat återvände Mauritz till Sverige. Väl hemkommen fick han ett erbjudande av sin kusin Lennart Gustafsson, varvid Mauritz inköpte sin morfars gamla gård i Slätthult. Den hade under ett antal år varit i annan ägo (se under Kovra). Lennarts redan påbörjade förläggarverksamhet fick därigenom bättre finansiella resurser. Uppenbarligen har en samverkan också bedrivits med grannställets Wilhelm Larsson och dennes kompanjon Johan Olsson i Skänstad. Den senare var gift med Christina Jansson från Häljared Nedergård och därigenom svåger med grundaren av Dalsjöfors Fabriker, Herman Jansson. Wilhelm var son till den Per Larsson, varom berättades under Häljared Västergård, och hade övertagit ett hemman i Slätthult efter sin morbroder Johannes Larsson. De båda hade kontor i Borås och tycks i Myrås ha övertagit viss verksamhet efter August Skoglund (se längre fram). Samarbetet knakade emellertid så gott som omedelbart i fogarna. Det synes ha upplösts i samband med att Wilhelm Larsson gick i konkurs.

Mauritz fortsatte förläggarverksamheten i Slätthult. Med fortsatt utlämning av garn i Slätthult flyttade Mauritz år 1882 till Borås, där verksamheten kraftigt

utvidgades. Om detta berättades i en intervju i Borås Tidning 23.3.1949: ”En som många vävde för va Mauritz Nilsson i Slätthult han flytta te Borås senn. Man feck garn å honom, å de skulle sen klistras, rullas, varpas, speltas å sen vävas. Då feck en 4 (fyra!) öre alnen. Vi hjälptes åt mamma å ja, å vi kunde väva en 20 alnar om dagen, när en satt mä't jämt. Men ofta ble de förståss mindre.”

Efterhand inriktades verksamheten på stickade koftor, västar och tröjor. Konkurrenten om hemarbetarna i Toarp blev allt hårdare, sedan man där alltmer övergått till bättre avlönad hemsömnad. I Slätthult synes Lennart Gustafssons broder Karl Adolf ha svarat för garnutlämningen. Mauritz sålde emellertid gården i Slätthult och satsade i stället från Borås på hemarbetare i Bollebygd och Kinnarumma. Försäljningen, som tidigare handhafts av provisionsresande, som bearbetat lanthandlare, omlades mot grossister och större detaljister. Under tiden hade varusortimentet utvidgats med återförsäljning för Borås Wäfveri, Norrby och Druvefors.

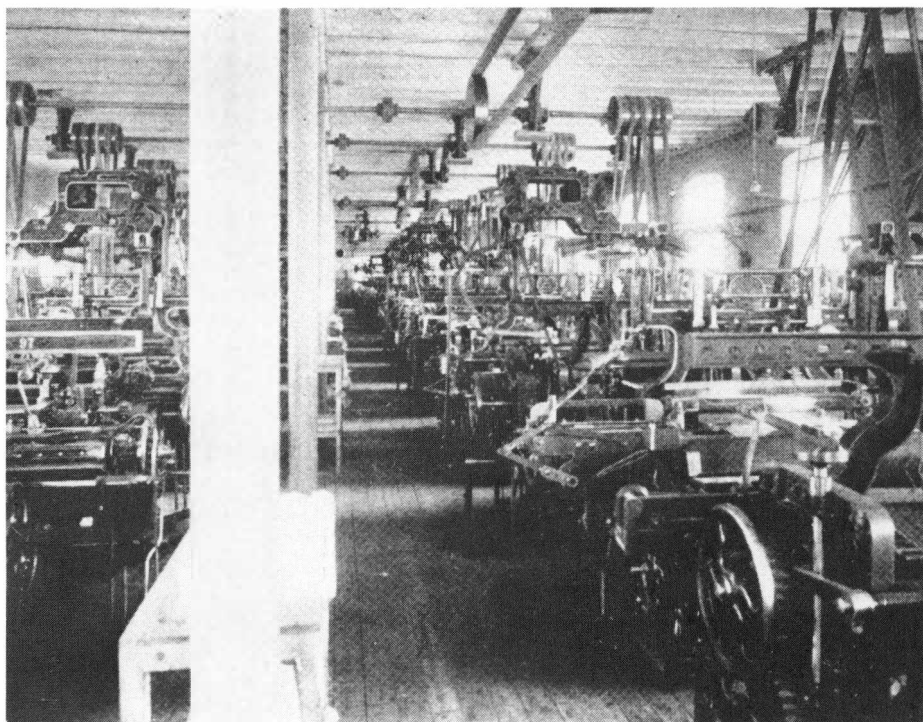
En god vän, bankdirektören Adolf von Zweigbergk, föreslog en dag år 1896, att Mauritz skulle lösa ett akut lokalproblem med ett inköp av Borås Mejeri, beläget på västra sidan av järnvägen ej långt från Borås Nedere (Central). Utan besiktning och efter endast ett par timmars betänketid var affären uppgjord. Priset var 25.000:-. Tidpunkten var rätt vald. Just då hade uppsägning skett av den s k mellanrikslagen, som innebar tullfrihet mellan Sverige och Norge, varifrån åtskilliga prisbilliga engelska vävnader kom in i Sverige. Mejeriet byggdes om till ett bomullsväveri med 50 vävstolar. Det nybildade Dalhems Väveri växte snabbt, och maskinparken utökades år 1913 till 290 vävstolar.

I Folkminnesarkivet i Göteborg finns en berättelse under nr 6206 från en väverska vid Dalhem: ”Efter att jag slutat hos Sjöstrand sydde jag ett år. Så skulle jag gifta mej. Min make började arbeta i stenhuggeriet på Bergsäter. Han var mä å tog ut sten till nya kyrkan (Gustaf Adolfs kyrkan). När det var slut började vi hos ”Kalle Johns”. Det var ett färgeri. Senare började jag på Dalhem. Det var väl 1908-09. Vi börja vid sextiden på morron och höll på till sex, halv 7 på kvällen. Dalhem var både väveri och spinneri och färgeri. I appreturen, där dressa dom och så var det en stycksynerska. Jag hade tio kronor i veckan, men det var ackord så det blev lite olika, och det berodde också på hur dana bommar vävlagarna gav. Och di hade ju sina gamla väverskor, som di höll om ryggen och gav dom de bästa. Vi som kom senare, vi fick ju det sämsta, så vi tjäna ju inte så mycke. Tänkte efter att jag fått första barnet att jag skulle börjat på Viskaholm och ta några vävar där, men jag gick aldrig dit, utan börja på Dalhem igen, där jag kände till ét.”

År 1918 kände sig Mauritz beredd att överlåta företaget i yngre händer. Med Mauritz alltjämt som ordförande tillträdde sonen Ivar Nilsson som ny verkställande direktör. Under årens lopp åtog sig Mauritz många uppdrag i näringslivet, men också i staden och landstinget. Han var bl a mångårig vice ordförande i stadsfullmäktige.

Dalhems Väveri – flertalet byggnader kvar – mitt emot Borås C. E 149.588

Dalhems Väveri tidig interiör. E 149.589

Mauritz gifte sig 1879, endast 24 år gammal, med Hilda, en syster till nyssnämnde Wilhelm Larsson. Hon avled redan 1892, och en annan syster Berta trädde till och svarade för hushållet. Tre år senare gifte sig Mauritz och Berta. Elise, en dotter i det första äktenskapet, flyttade in i disponentbostaden i Rydboholm som maka till Clas Erikson.

Skoglundarna från Drared Kronogård.

35 Bland sentida ”toarpsherrar” intar Skoglundarna från Drared Kronogård en bemärkt ställning. Den första generationens Per Skoglund var född i Äspered år 1802 som son till storbonden och handelsmannen Per Persson i Lövaskog Bosgården. Han gifte sig 1828 med Anna, dotter till den året innan avlidne store handelsmannen i Skattegården Anders Persson, om vilken redan berättats. De båda bosatte sig uppenbarligen i det av svärfadern strax före sin död iordningställda nya boningshuset i Kronogården. Per hade stora GF-affärer och var under 20-talet bosatt i Ulricehamn. Hans handelsdistrikt var Bergslagen. På äldre dar övergick han till förläggarverksamhet, som efterhand närmast fick formen av penningutlåning, en sorts bankirverksamhet. I Bu 1881:583 saknades skulder helt och hållet. Tillgångarna översteg 43.000:-. Där fanns 4.000:- i aktier i Borås Bank och omkring 35.000:- i olika fordringar. Boet var överraskande enkelt, vittnande om ett jämförelsevis spartanskt leverne hos denne förmögne man.

Per var en synnerligen allvarsam man, som fostrade sin stora barnaskara strängt. Sönerna förde alla en rörlig tillvaro. Flera av dem genomgick Tekniska

Drared Kronogård, Skoglundarnas hem. E 207.370

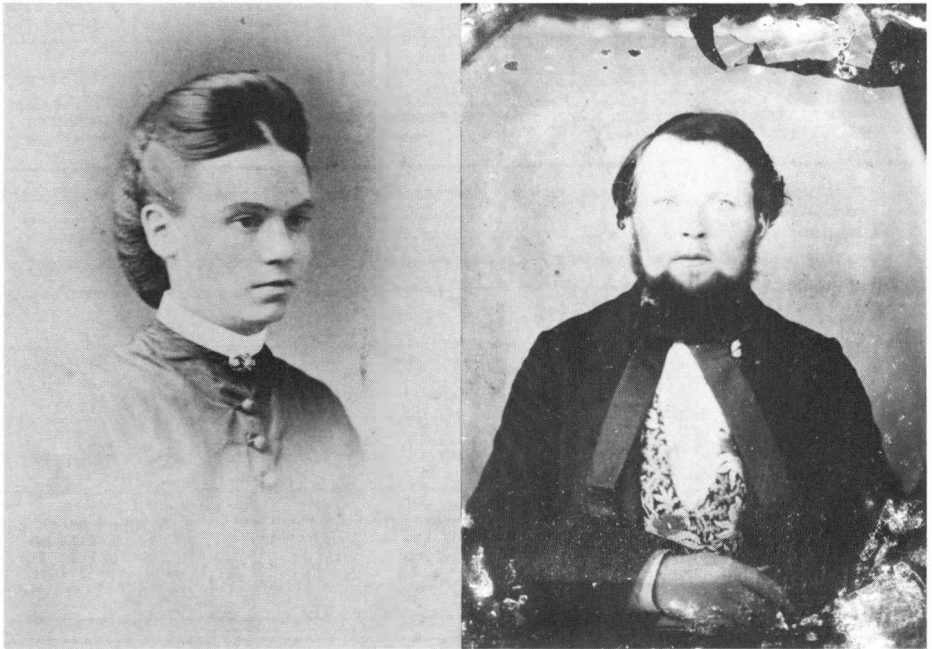
Per Skoglunds Karl XII-bibel.

Skolan i Borås. Under olika perioder var åtminstone Claës, Frans och Johan bosatta i Stockholm. Anders verkade i början av 1850-talet i Ulricehamn. Framgångarna synes ha uteblivit och mot slutet av 1800-talet flyttade han omkring på olika gårdar i Toarp, tydligen under jämförelsevis fattiga omständigheter. Peter utnyttjade under ett antal år faderns reserättigheter men begav sig till Borås och var under åtskilliga år handelsbetjänt hos C.M. Lundberg i dennes förläggarverksamhet, färgeri och garnaffär. August for ut till USA år 1854, där han stannade i 8 år. Han återvände emellertid till sin fästmö Anna, dotter till Johannes Svensson i Övrap. Från USA hade han tydligen tillsänt henne ett fästmansfoto i miniatyrformat i ett vackert litet etui. Detta foto finns alltjämt bevarat hos Annas brorsdotter Resi Arta-Andersson. August och Anna arbetade tillsammans i Borås under 1860-talet i en egen speceri- och diversehandel. Verksamheten tycks dock ha fått en väl stor omfattning, och de båda stod inför konkurs år 1869. Tillgångarna låg på 28.800:-, medan skulderna var så höga som 41.900:-. De Skoglundska bröderna gjorde kännbara förluster i denna konkurs. August lyckades sedan bättre med olika agenturaffärer men avled i slutet av 1880-talet. Agenturaffärerna drevs sedan vidare av Anna.

Frans flyttade till Trondheim, där han förmedlade varor från hemtrakten. Två av Per Skoglunds döttrar fick söner, som blev storhandlare i Stockholm. Anna Matilda gifte sig med Olof Bergström, far till Paul U. I sitt gifte med P.A. Österlund i Lökared fick Christina sonen David, som grundade en ledande manufakturaffär i huvudstaden. Johan Wilhelm, deras äldste son, flyttade till Norge och drev där upp en omfattande handel. (Se under Berget och Lökared).

Per Skoglund o Anna Andersdtr. E 207.367-68

Anna o August Skoglund. E 190.089

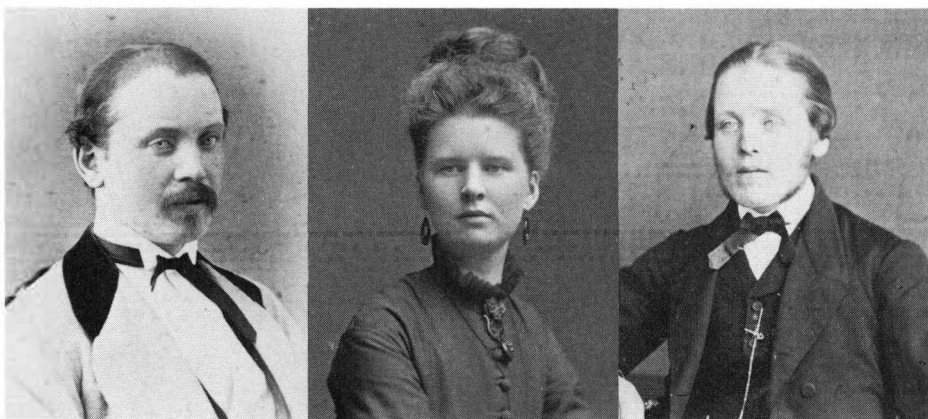
Lokalt mest känd bland ättlingarna blev Johan och Claës. Johan, född 1847, begav sig under åren 1865-69 till Stockholm. Tillsammans med brodern Claës övertog han brodern Augusts speceributik. År 1874 övertogs denna helt av Claës. Denne hade i Toarps egen handelsskola hos Anders Svensson skaffat sig en gedigen grundutbildning. Butiken, som låg vid Allégatan i kvarteret Orion, drevs med framgång, tills den avyttrades år 1905. Claës blev i stället ägare till ett antal närliggande fastigheter. Under många år var Claës ledamot av stadsfullmäktige, ordförande i Sparbanken och även v. ordf. i Borås Enskilda Bank. Giftermål ingicks år 1873 med kusinen Beata Matilda, dotter till den under Drared Skattegård omnämnde Lars Andersson. Claës avled 1930, 89 år gammal.

Johan Skoglund – industrigrundare i Borås.

36 På Johan väntade större uppgifter. Nils Nilsson, storförläggare i Andared, hade avlidit. Snart därefter ordnades det med bröllop i Andared mellan dottern Jenny Lovisa och fästmannen Johan Skoglund. Johan övertog gård och verksamhet för en summa av 25.000:-. Han var specerihandlare men fick inledningsvis ett gott stöd av den unge svågern Mauritz Nilsson. Som firmanamn valdes N. Nilsson & Co. I varusortimentet ingick klänningstyger i bomull, rockfoder, flanneler, näsdukar och gardiner. Med läge ute i Andared uppstod problem med transporter och löpande kundkontakter. Johan sålde gården med god förtjänst och flyttade år 1885 till Borås. Verksamheten utvidgades med stor kraft, och ett stort antal hemarbetare sysselsattes i Ås, Kind och Mark.

En fabriksverksamhet igångsattes år 1890 i Borås helt baserad på handdrivna vävstolar varav några av jaquardkonstruktion. På dessa tillverkades ylleveror i form av schalar o.dyl. Även hemarbetare, till vilka maskinutrustning uthyrdes, blev engagerade. Redan ett år senare byggdes en ny fabrik i hörnet av Kungs- och Åsbogatan. Där installerades även ett antal maskiner för tillverkning av koftor och barnkläder. Stor uppmärksamhet väckte en ny raschelmaskin. Det var den första maskinen i Borås, som drevs med elektrisk kraft. En fortlöpande expansion krävde nytt kapital. Som långivare lyckades Johan även förvärva Johannes Erikson i Rydboholm. Som nästa utvecklingssteg inköptes färgeriet Evedal strax norr om staden. Den tidigare ägaren, Alois Béha, fick posten som färgmästare. Efter en utbyggnad år 1895, flyttades hela den Skoglundska tillverkningen till Evedal. Där anlades också ett trikåstickeri med ett helt modernt maskineri inriktat på underkläder i bomull. Trikåttillverkningen ökade snabbt i omsättning, och företaget blev ett av de största i landet. Samtidigt var dock förläggarverksamhet med hemarbetare ute i bygderna den största rörelsegrenen. Johan Skoglund var styrelseledamot i Borås Spinneri och deltog aktivt i bildandet av Förenade Trikå. Han avled emellertid 1913, samma år som trusten bildades.

Sonen Petrus, som genomgått trikåfackskola i Sachsen, fungerade som teknisk ledare för Evedals trikåstickning. Han blev den, som närmast efterträdde fadern. År 1914 övertog han även det nergångna Norrbyväveriet, som ombildades till

Johan, Jenny o Claës Skoglund. BMR

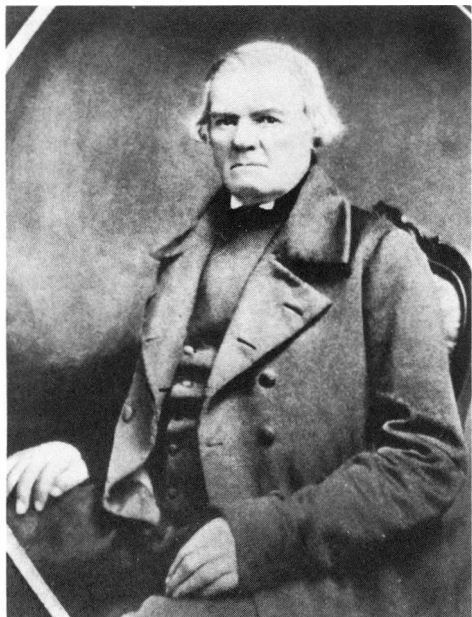
Norrby Nya. Efter fem år såldes detta företag till Borås Wäfveri. Petrus byggde istället snart upp en ledande agenturfirma med maskiner och olika textiltillbehör, som med tiden sköttes av brorsonen Lars Skoglund. Lars har på senare tid tillsammans med sin son Per startat egna agenturer. Petrus var välkänd i Borås för sin stora humor men också för en absolut avsaknad av huvudhår. Han avled 1958. Än finns på Alingsåsvägen ett nybyggt konfektionsföretag, där vi kan läsa namnet Johan Skoglund. Detta företag startades av Petrus son Johan Skoglund och övertogs år 1983 av dennes son Jan Peter. En annan av Petrus söner, Sture, blev i mitten av 1940-talet chef för det stora ullspinneriet Kamgarn i Borås.

Vad Drared Kronogård beträffar inköptes denna i mitten av 1870-talet av en sågverksägare från Olsfors i Bollebygd, H.P. Olsson. I skogsaffärer var han en av bygdens ledande personer med väldiga uppgångar men också kraftiga bakslag. År 1888 drabbades han av en konkurs med mycket stora belopp och flyttade därvid från Toarp.

Gustafssöner i Skälvarås.

- 37 I Apelgårde i Dannike fick Gustaf och Maria år 1747 en son Nils, som tog tjänst som dräng i Toarp i Skälvarås Storegård hos Hans Persson. Den senare var född 1697 och dog 85 år gammal som undantagsman, och Bu 1782:455 med dess obetydliga tillgångar säger föga om hans verksamhet. I början av 1780-talet gifte sig Nils med husets dotter Anna och bosatte sig i Kronogården. Nils Gustafsson var dugande både som jordbrukare och GF i Småland och Blekinge. När Anna Hansdtr avled hade Nils byggt upp en god ekonomisk ställning åt familjen enligt Bu 1809:337. Nils, som var en verklig krutgubbe, levde fram till 1835. Han dog som undantagsman 88 år gammal.

Den äldste sonen Gustaf Nilsson, född 1784, gifte sig med Maria, dotter till den store hovinköparen Per Björnsson. De bosatte sig i Storegård. Arvet förvalta-

Gustaf Nilsson E 189.603

des väl med stora tillgångar i bouppteckningen efter Maria 1834:617. Liksom fadern var Gustaf ute på långa handelsresor till Småland och Blekinge. Stora inköp gjordes bl a från det nygrundade Rydboholmsbolaget redan under andra hälften av 1830-talet. Enligt i Drared Lyckegård bevarade passutskrifter for han under 1830-talet efter den nya tullfrihetern även till Fredrikshall i Norge. Där sålde han bomull, linne- och vadmalstyger och även ganska mycket linneband. Aktivt detog Gustaf i sönernas storsatsningar i Karlskronaområdet. Så sent som 1856 lär han ha tagit ut pass för en resa till Norrland. Han dog sex år senare 78 år gammal. I Bu 1862:227 var beloppen ganska små, vilket var naturligt med hänsyn till den höga åldern.

Gustaf Nilssons dotter Anna gifte sig med Johannes Pettersson, son till Per Larsson i Skänstad Hansagård. Johannes var vidlyftig i sina affärer. I samband med en konkurs rymde han från orten år 1851. Änkan begärde och erhöll skilsmässa, något mycket ovanligt vid denna tid. Fadern ordnade upp situationen för henne. Efter hans död fick hon ett antal bekymmersamma år och hamnade t o m för en tid på fattigstugan. Snart omhändertogs hon emellertid av släktingar i Borås.

Storsatsning i Karlskrona.

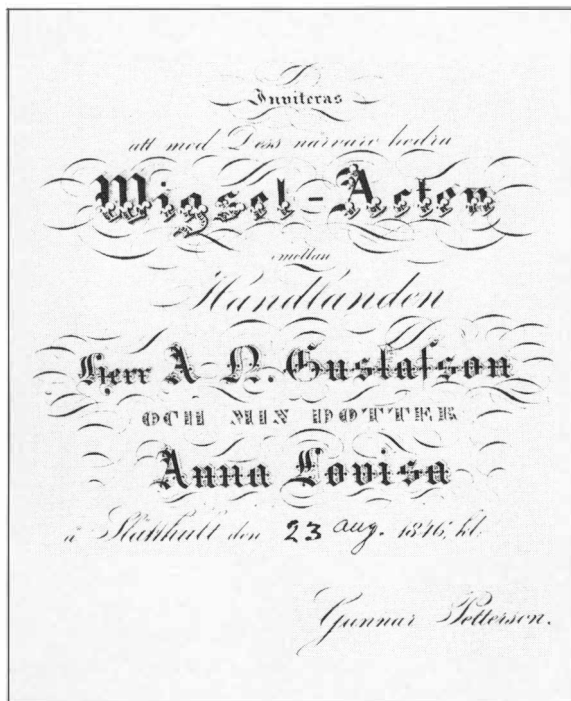
38 Tre av sönerna, Anders Nils, Assar och Per Gustafsson skrev sig i unga år i Ulricehamn. Omkring 1840 flyttade samtliga till Borås. De bedrev en omfattande samhandel inriktad mot Karlskronaområdet. Yngste sonen Sven bosatte sig år 1844 i Karlskrona.

Gustafssonska fastigheten i Karlskrona, andra huset från vänster. LK

Assar synes ha dragit sig ur det hela och organiserade en verksamhet med Stockholm som handelsdistrikt. Under en handelsresa avled han i huvudstaden år 1849. Per var inte tillräckligt försiktig i affärer, och fadern fick flera gånger lösa in utfärdade borgensförbindelser. En stor hjälpinsats blev nödvändig, när Per under krisåret 1852 drabbades av konkurs. Fortsättningsvis vägrade fadern att stödja honom. Per fick finna sig i att under torftiga omständigheter bosätta sig på torpet Strömsborg i Toarp. Det var ett hårt slag för hustrun Christina från Trogared, syster till Sara gift med Johannes Svensson i Övrarp. I sin förbittring gjorde fadern honom t o m arvlös. För att hjälpligt klara sin försörjning tvingades Per att pantsätta all sin lösa egendom för ett lån ställt till förfogande av Salomon Svensson i Övrarp-Sjögården.

I Karlskrona samverkade Anders N. Gustafsson med Nils Nilsson i Andared och framför allt med den framstående handelsborgaren i Borås Gunnar Pettersson från Slätthult. I ett brev från Gunnars unga dotter Maria, som följt med fadern till Karlskrona, till systemen Anna Louise berättade hon, att hon träffat Anders, elegant klädd i ljusgrå klädesbyxor, en något rutig halvsidenväst och en ny rock. Med sin fader tog Anders år 1842 upp frågan om ett gifte med Anna Louise. Fadern var införstådd med tanken, men kommenterade det hela: "Du behöver samla något mera innan Du gifter Dig!" Först fyra år senare gifte de båda sig och bosatte sig i Slätthult. Anders befann sig större delen av året på resor med huvudkvarter i Karlskrona. Då och då var han hemma och hämtade stora lass med varor, som transporterades över Jönköping. De besvärliga reseförhållandena belyses bl a i ett brev från Emmaboda i maj månad: "måste taga sex hästar (i stället) för fyra och svårt nog ändå att komma fram". I Mo härad blev det nödvändigt att "väga upp vagnen". Hemma i Slätthult svarade Anna Louise för

*Gunnar Pettersson
bjuder in till vigselakten 1846.*

BMR

rusthållet. I en dagbok påbörjad redan år 1838 berättade hon om vad som tilldrog sig på gården. Liksom hon tidigare gjort åt sin fader, verkade hon även nu som vävnadsförläggare med utlämning av garn och med varumottagning.

I ett brev till Anna Louise, som finns bevarat hos Lilly Håkansson-Gustafsson i Fritsla, berättade Anders redan året före giftermålet, att han brutit sig ur samhandeln med bröderna – det är varligt formulerat, men man kan ana, att vissa motsättningar förelegat. Han hade istället med stöd av fadern inköpt en egen fastighet i Karlskrona, där han inrättade en manufakturbod, och där han hade sitt huvudkvarter. Under bomullshungrens år i mitten av 1860-talet skapade varubristen allvarliga bekymmer. Sedan Anders även blivit sjuklig, blev besöken i hemorten alltmer tunnsådda. Ett år kom han inte ens hem vid jultiden, och han förmådde inte sända några pengar hem till hustrun, som fick en allt tyngre ansvarsbörda. När han i slutet av 1866 kom hem till Slätthult befann han sig i dålig kondition och avled efter en kort tid. Arvskiftet 1867:251 blev säkerligen en besvikelse. Efter att Slätthult värderats till 5.000:- fanns tillgångar på totalt 10.293:-. Bland skulderna på 7.000:- ingick ersättning till hustrun för underhåll av fem barn under två års tid.

Anna-Louise Gustafsson i Slätthult med Karl Adolf o hustru t v, Maria och Angelie t h. Hulda o Hjalmar Gustafsson stående.

Omväxlande ägarförhållanden i Slätthult.

39 Anna Louise ställdes inför stora problem. Hon igångsatte någon sorts diversehandel. När de äldsta barnen flyttat hemifrån, lät hon sälja Slätthult till Per Andersson i Kovra för 9.000:och slog sig ner i Skår, där hennes avlidna faster Anna tidigare bott. Alltjämt var hon aktiv, bl a sydde hon skjortor för den verksamhet, som inletts av sonen Lennart Gustafsson. Med tiden flyttade hon till släktingar i Borås, där hon upprätthöll sin ställning, som släktens "old grand lady". Sonen Axel fick en son Anders Gustaf, som grundade syfabriken Gefa i Tranemo år 1936. Företaget hade år 1950 i sex olika lokaler 250 anställda och är alltjämt i drift främst baserat på en fabrik i Portugal. En son Lennart Gustafsson svarar idag för företagsledningen.

Sedan Toarpskungens sonson P. A. Pettersson efter konkurs och övergång till bagerirörelse i Borås avyttrat sitt hemman i Slätthult till Petter Andersson år 1868, uthyrdes detta ställe efter några år till Karl Adolf Gustafsson, son till Anders N. Han synes där ha dragit igång en mindre förläggarverksamhet och övertog med tiden en av de gamla släktgårdarna i Slätthult.

Lennart, hans mycket aktive yngre broder, flyttade till Borås. Där inledde denne en hemsömnadsrörelse med tillverkning av bl a skjortor, såsom en av de tidiga pionjärerna på detta område. Han samverkade med svågern Adolf Andersson, son till nyssnämnde Petter. I brist på finansiella resurser inleddes vidare en samverkan med Mauritz Nilsson och Wilhelm Larsson. Som berättades under Andared blev denna samverkan inte långvarig.

Adolf Andersson var vidlyftig och drabbades av en omfattande konkurs år 1892. Därvid tvingades han avstå från Slätthult liksom från två centrala stora tomter i Borås. I lagret ingick ett stort lager av bomullsvävar och trikåvaror. Han hade också startat en pudrettillverkning. Av fodringslistan framgår, att han även sålde till Norge. Vid den slutgiltiga avräkningen återstod till slut endast ett besman att dela på enligt Lennart Gustafsson, som var en av de större fordringsägarna.

Lennart Gustafsson och Katrinedal.

- 40 Lennart Gustafsson gick ganska snabbt igång i Borås med en grosshandelverksamhet med manufakturvaror kopplad till en viss förläggarverksamhet. Som kompanjon fick han Otto Erikson från Roasjö, som gifte sig med Lennarts syster Angelie, känd i Borås för stor vänsällhet. Otto blev emellertid lockad att med en ny kompanjon grunda den stora hemsömnadsfirman Erikson & Larson, senare känd som en ledande syfabrik under namnet Erlabolaget. I viss samverkan med detta företag anlade Lennart sedan bomullsväveriet Katrinedal i sydöstkanten av dåvarande Borås. Från starten 1898 installerades 100 vävstolar, som år 1907 hade ökats till 250. Som styrelseledamot var Lennart även med om att grunda Borås Band & Hängslefabrik. Han avled år 1925, två år efter sin son Carl Isodor Lorentz, som fungerat som disponent i Katrinedal. Efter företagets nedläggning i början av 1930-talet övertogs fastigheten av Häggström & Johansson. Efter genomgripande ombyggnad anlades där en syfabrik jämte en omfattande grosshandel i förening med postorder.

Johanssönerna från Eriksberg till Skälvarås, Drared och Stockholm.

- 41 På soldattorpet Lindåsen i Eriksbergs socken i Gäsene härad föddes ett antal energiska söner. Den äldste, Johannes Johansson, föddes år 1817. Som 20-åring tog han tjänst hos Borås-borgaren Gunnar Pettersson från Slätthult. Efter ett par år flyttade han över till Anders Olsson i Bygd. Nästa anhalt blev hos Gunnar Petterssons son Sven P. Petterson, kattuntryckare och vävnadsfabrikör i Borås. Han blev dennes representant på Stockholmsdistriktet men övergick 1843 till egen handelsverksamhet i huvudstaden. Därvid samverkade han med Gustafssönerna från Skälvarås. I Stockholm inrättade han 1850 en lärftkramhandel, som

Lennart Gustafsson. E 190.037

två år senare övergick till brodern Gustaf Johansson enligt vad som berättats i föregående års avsnitt om västgötahandlare i Stockholm. I slutet av 50-talet övertog han grannens, Gustaf Nilssons, handelsdräng Emanuel Elfving, som senare övergick till egen handelsverksamhet i ganska stor skala. I slutet av 1870-talet övertogs denna butik av Johan Håkansson Hedin, född år 1845 i Gullestorp i Äspered. Under några år hade Hedin verkat som handelsdräng hos Nils Nilsson i Andared med handelsdistrikt främst i Sörmland. Under år 1867 arbetade Hedin som biträde i den Fagerlundska lärtftkrambutiken i Stockholm. Sven Andersson i Kinna Sanden uppmärksammade honom som en verkligt driftig säljare och tillskrev honom år 1868 om att han borde försöka övertaga den butik, som blivit ledig efter ett fallissemang för A.J. Jonsson i Ammarp. Samtidigt erbjöd Sven A. sina bomullsvaror. Hedin tog förslaget ad notam men satsade istället på den butik, som tidigare innehafts (på Drottninggatan) av Gustaf Johansson. Efter några år flyttade han närmare centrum på samma gata. Verksamheten omlades efterhand till grossiströrelse. Hedin avled 1934.

Katrinedals Fabrik. BMR

*Johannes o Maria Johansson
Skälvarås. BM 9604*

Skälvarås St, tredje från höger Bengt Johansson, längst till höger troligen Johannes Johansson.

Efter gifte med Maria, dotter till Gustaf Nilsson i Skälvarås Storegård, bosatte sig nyssnämnde Johannes Johansson på denna gård år 1852 och övertog med äganderätt gårdsbruket 1856. Johannes blev en betrodd man i socknen och utsågs till nämndeman. Marias syster Kerstin blev maka till Johannes broder Bengt, som även han deltog i handelssamverkan med Petterssöner och Gustafssöner. Så småningom hamnade Bengt på ett torp under Skälvarås. Johannes avled 1897, ett år efter sin hustru. Johannes hade flera döttrar. Paulina blev gift med Robert Spångbärg, handelsman i Ulricehamn och Borås. En syster Hilda gifte sig med Gottfrid Gustafsson i Häljared Nedergård i dennes andra gifte. Deras son Ernst övertog den förnämliga manufakturaffär, som tidigare etablerats i Östersund av Gottfrids broder Ernst. En tredje dotter Jenny gifte sig med Martin Pettersson i Skänstad (bild av henne i Toarpsdräkt liksom av butiken i Östersund i föregående årsbok).

Sonen Gustaf Anselm Johansson, född 1852, drev vävnadsförläggarverksamhet först i Skänstad och senare i Drared Lyckegård. Han gifte sig med Inga Sofia Johansdotter från Ammarp. Om den hemsömnadsverksamhet, som bedrevs av deras ättlingar berättas i ett kommande avsnitt.

Johannes Svensson i Övrap och hans tre industrietablerande söner.

- 42 I föregående årsbok berättades om hovinköparen Assar Biörnsson. När denne avled, kom år 1839 från Ulricehamn till Övrap Johannes Svensson. Han var född 1811 som son till gästgivaren Sven Nilsson i Väby Storegård i Hellstad socken. Han bedrev en omfattande GF-verksamhet med storinköp i Rydboholm och i Mark. Där var han även med om att som aktieägare tillsammans med storförläggarna satsa på Rydahls spinneri år 1853. Han synes ha gjort handelsresor till Norge men hade sitt huvudsakliga handelsdistrikt i Östergötland. Det berättas, att han i en mörk del av Holaveden blev utsatt för ett våldsamt rånförsök. Han blev därvid även psykiskt skadad och blev intagen på Vadstena Hospital. Där blev Johannes omyndigförklarad och avled snart därefter år 1859. Bu 1860:399 var omfattande med 14.298:- i fordringar, 10.000:- i Rydahlsaktier och 2.935:- i övriga tillgångar. Skulderna var inte högre än sammanlagt 11.949:-.

Hustrun Sara var dotter till Bengt Persson i Ving, känd bl a för att han genom tre giften blev förmögen innehavare av tre gårdar, bl a Trogared. Saras syster Christina gifte sig med Per Gustafsson i Skälvarås. En annan syster blev faster till storföretagaren i Fritsla, Lars Johan Wingqvist. Två av Johannes bröder, Anders och Joseph etablerade sig som butiksägare i Skövde med affärskontakter i såväl Toarp som Borås. Vid makens dödsfall hade änkan Sara inte mindre än nio minderåriga barn att försörja. Redan före moderns död år 1863 hade äldste sonen Anders Johan tillträtt som åbo i Övrap. Han begav sig emellertid år 1869 till Amerika. Ankare för familjen blev då den endast 23-åriga Salomon, född 1846. Sedan han gift sig i Ulricehamn med Hilda Lundblad arrenderades Sjögården i

Victor Svensson, Salomon Svensson E 190.085 David Svensson E 190.025.

Toarp. Där bosatte han sig med sex av syskonen. När flertalet av dessa var utflugna, bl a efter ett antal giften med köpmän i Arvika, begav sig Salomon med den egna familjen till Borås år 1877.

Den förläggarverksamhet, som påbörjats på Sjögården, utvecklades i Borås efterhand till en av stadens ledande grossiströrelser. Tidigt stöttade Salomon Eiserman i dennes verksamhet, bl a genom att till denne leverera den röda Eiser-flanell, som blev en mycket stor artikel främst för långa damunderkjolar. Redan år 1883 grundades Hildringsberg, ett av de allra tidigaste mekaniserade väverierna i Borås med huvudinriktning på oblekta bomulls- och halvyllevävna-der. Väveriet överläts senare till Carl Lindgren i Taryd. Salomon fortsatte sin grossistverksamhet främst i yllevor och kamgarn och blev samtidigt en av stadens större fastighetsägare. På initiativ av ylleindustrin Ströms AB i Norrköping försattes han emellertid år 1906 i konkurs. Visserligen hade han tillgångar värderade till 442.618:-, men skulderna var betydligt större 590.510:-. Oberoende härav bibehöll han sitt tidigare goda anseende i staden, särskilt som han enligt uppgift i efterhand återbetalade de resterande skulderna.

Efter en skilsmässa gifte Salomon om sig. Resi, en av döttrarna, blev maka till den välkände Arta Andersson, chef för Kilsund och stor ledare inom Borås idrottsliv. Själv var Resi född på den tomt, där Eric Nilsson från Bygd i Toarp drivit en vävnadsfirma, och där Algots senare uppförde sin "sjuskrapa", det populära namnet på den nya sjukvåringshuset.

Hildringsberg i mitten ca 1900. BMR

David, en broder till Salomon, född 1848, praktiserade i Karlstad år 1869 och begav sig därefter på studieresa till USA. Återkommen arbetade han som bokhållare hos förläggare i Fritsla. Där gifte han sig med en dotter till storförläggaren och senare industrigrundaren P.A. Åkerlund. Han engagerades av denne som driftsledare för Druvefors Väveri. Med finansiellt stöd av bröderna Salomon och Victor övertog David år 1896 det Sundbeckska färgeriet. Detta moderniserades och kompletterades under namnet Wiskaberg med ett större väveri. Fyra söner Davidsson övertog företaget efter faderns död år 1904 och igångsatte omedelbart en kraftig utbyggnad.

Tillsammans med Hjalmar Hagberg övertog en annan broder Victor Svensson år 1877 den förnämliga grossistfirman Hagelqvist & Genzel. Firman omdöptes till Svensson & Hagberg och bibehöll en stark marknadsställning. Så gott som omedelbart tog man även upp hemsömnad på produktionsprogrammet. Det torde ha varit Svensson & Hagberg, som åsyftades i följande passus hämtad ur Severin Perssons bok om skräddeyrket! ”En firma S. & H. anlidade en lagerarbetare för tillskärning och utlämning av sömnad. Denne anförtrodde en byxsömmerska, att kunderna beklagat sig över att byxorna sprack, när man krökte sig. Sömmerskan lovade att tala vid en bekant skraddare om saken, vilken därvid förklarade att detta berodde på fel i tillskärningen med för rak och snäv byxbak. Sedan denne skraddare övertalats att skära ut riktiga mönster, kunde tillverkningen fortsätta till kundernas belåtenhet.”

Snart var Victor färdig för nya uppgifter. Grossiströrelsen och hemsömnaden överläts på sonen Sixten, som år 1917 byggde ut den med en för sin tid modernt upplagd syfabrik med nya specialmaskiner och med driften uppdelad på momentarbeten. Victor grundade 1896 ett nytt företag, Norden, med ett rationellt färgeri, tryckeri och appreteringsverk. Vid hans död övertogs även detta företag av sonen Sixten, enligt vad som berättades i årsboken 1983. De olika företagen drevs efter Sixtens död under ett antal år under 1920-talet av brodern Rolf.

Johannes Lundberg. BM 10.823

Lundbergarna med förläggarverksamhet i Starhester och Smedsås.

43 Tre söner till Per Olofsson och Anna Persdtr i Äspered, födda omkring 1820, kom alla till Toarp. Per, gift med Britta Andersdtr, slog sig efter några år i Skänstad och Mustomten ner i Drared Lyckegård, där hans ättlingar med tiden drev en ganska förnämlig hemsömnad. Johan (Johannes) eller Jonte i Borås och Carl Petter i Ulricehamn blev båda kända handelsborgare. Genom giften i Andared med Lars Nilssons döttrar Kristin och Britta, som omväxlande kallade sig Nilsson och Lundberg, blev de svågrar med storförläggaren Nils Nilsson. Dessa tre svågrar upprätthöll en intim samverkan i affärer. I samband med den ökande handelsfriheten 1864 flyttade C.P. till Smedsås och Johan till Starhester. De byggde båda upp rätt omfattande grossist- och förläggarrörelser med varor även från Rydboholm. Kundkretsen hade de främst i Stockholm.

Taxeringslängderna avslöjar att Johan var en av de ledande handelsmännen i Toarp under 1860- och 1870-talen. Regelbundet begav han sig till Fastingmarknaden i Filipstad. Där blev han god vän med den ogifte järnbrukspatronen Erik Gustaf Wikland, enligt en sondotter Inga Wintzell, intendent på Nordiska Museet. Wikland inbjöds att komma hem och välja bland de giftasvuxna döttrarna. Det blev den 20-åriga Hilda, som följde den 17 år äldre Wikland till Värmland år 1873, trots att hon, enligt vad som uppgivits, egentligen lär ha varit mer intresserad av en av Skoglundarna i Drared. Johan avled med en Bu 1882:1007, där tillgångarna uppgick till något över 22.000:- och skulderna till drygt 15.000:-.

CLAES SKOGLUND & Co. Borås

Rekommenderar sitt lager för parti- och minutförsäljning af D. Carnegie & Co. sötvaror.
Mullskj Papp & Maculatur. Jönköpings Tändstickor.
Mellgrens, Lindströms & Brattbergs Saus- och Toalets-fabrikater samt allt som hör till en väl sorterad Speceri- och Diverseshandel.
Lokal. 317 Öster-Långgatan 317.

N. Nilson & C:o

← Etablerad 1874. ★ Innehafvare Joh. Skoglund. →

✿ BORÅS ✿

Trikåfabrik.

Ylle-Jacquardväfveri.

Handväfnader.

Ångfärgeri.

SALOMON SVENSON

Borås.

Tillverkning af:

Diverse Bomulls- och Yllerväfnader.

Kontor

samt lager för försäljning såväl i parti som i minut

Osterlånggatan N:o 403
vid Södertull.

SVENSON & HAGBERG

Borås.

Tillverkning af Bomulls- och Halfylleväfnader samt lager för partiförsäljning af Manufacturer, Kläden, Ordenjer och Doftar etc.

Agentur för:

Wiskastrands Mek. Väfveri.
Liförsäkringsbolaget Nordstjernan.
Christiania Almindelige Brandforsikringselskab.

Lokal

315 Öster-Långgatan 315.

MAURITZ NILSSON, BORÅS.

Tillverkning och försäljning

Stickade Koftor,
Mans- o. Dam-västar
m. m.

A. P. Skoglund, Borås

Agent för Brandförsäkrings-Aktiebolaget
Sverige i Stockholm,
samt Garn-, Agentur-, Kommissions- & Speditionsaffär
Obs. (Prima referenser).
Lokal i hörnet af Allé- och Åsbogatan N:o 333

Lennart Gustafsson

Borås och Slätthult.

Tillverkning af

Halfylle- och Bomullsväfnader.

Träffas under utställningen i Borås, Liedbergska gården.

ADOLF ANDERSSON Borås.

Tillverkning af

Bomulls- och Halfylleväfnader.

Kontor och lager (Liedbergska gården.)

A. Skoglund & C:o,

(P. Johansson)

Borås och Tibbared.

Tillverkning och lager af

Ylle-, Halfylle- och Bomullsväfnader.

Kontor i Borås

f. d. Brunnhus,
Stora Lyrikogatan 147.

Affärsmän från Toarp med annonser i slutet av 1800-talet.

I Toarp tillhörde Lundbergarna societeten. I Borås Tidning 23.3.1949 berättas i en bygderapport: "Herrskap hade hattar. De var i Andared, Smedsås, Starheter och Slätthult, Gustafssons fru å henna döttrar. Alla andra hade schaletter, blårutiga, svarta av bomull, blått silke te randning å bårder." (Hänvisningen till Gustafsson i Slätthult tyder på att detta hänför sig till 1870-talet, medan en likartad berättelse från Skänstad hänför sig till 1890-talet. Denna senare berättelse kan ha avsett användning av hatt i kyrkan.

Ewald Thorén. E 207.807

Förläggarverksamhet i Tubbaredd, Myrås, Hjortryd och Stuvered.

- 44 Karin, en dotter till Anders Persson i Tubbaredd gifte sig med Johannes, en son till Nils Pettersson i Fallbråten. Åtskilliga spinn- och vävredskap togs upp i Bu 1856:269 efter Karin. En son Per, född 1839, var redan i tonåren ute med sin fader på handelsresor till Norrland. Per Johansson fortsatte denna verksamhet, som efterhand omlades till en förläggarrörelse.

Till Myrås under Ekås kom 1855 August Andersson Skoglund. Han kom från Ljushult och torde inte ha varit befreundad med Skoglundarna i Drared. August var en mycket aktiv och rörlig man. Under namnet Skoglund & Co grundades en förläggarverksamhet. I Myrås inrättades en särskild garnbod, där hemarbetarna hämtade garn och återlämnade främst bomullsvävander. Från ett kontor i Borås styrde han affärer bl a på Norge. En intim samverkan förelåg med Julanders i Glafsared beläget i Ljushult strax på andra sidan sockengränsen. Taxeringslängderna ger besked om att Skoglund kom upp i höga inkomster. Dessa placerades bl a i herrgården Handbynäs i Sexdrega, som gavs en förnämlig inredning. Skoglund avled år 1877. (Vissa uppgifter om August har erhållits från en ättling, Edor Skoglund i Kungälv.)

Kompanjonen i Skoglund & Co torde ha varit ovannämnde Per Johansson i Tubbaredd, som efter August död övertog firmanamn och kontor i Borås. Förläggarrörelsen, som sammanslogs med verksamhet i Tubbaredd blev en av de största i Toarp. Per Johansson hade år 1863 gift sig med Christina Lindström, dotter till den store hovinköparen i Lindås. Sönerna, som tog namnet Thorén var tidigt ute och sålde för fadern. Ewald utflyttade till Tromsö i Norge år 1883 och brodern Klas till Borås två år senare. Ewald fortsatte till USA år 1888, där han bosatte sig i Meriden Connecticut. Där var han maskinist i Internationella Silverbolaget. Ewald var gift med Ellen, dotter-till Johannes Andersson i Ammap. Hans son

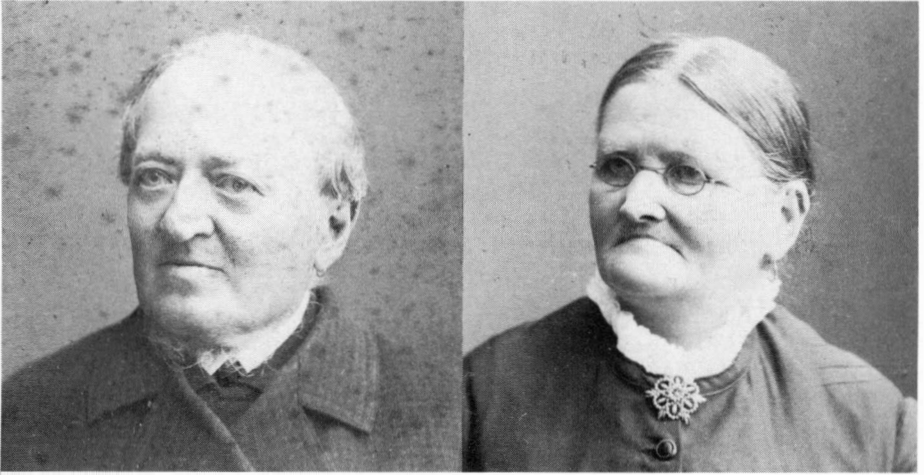
Sigfrid är nu 92 år gammal. Han är en av de få som sett Halleys komet två gånger, dels 1910 och dels, då kometen nästa gång visade sig, 76 år senare.

Frans Oscar Thorén begav sig år 1889 tillsammans med Henry Nyberg från Sexdrega till Limsta skogsindustrier i Gudmundrå i Västernorrland. Där startades manufakturfirman Nyberg & Thorén. Varorna togs på båt till Skellefteå. Frans Oscar låg mestadels ute som säljare. Mycket snabbt blev firman att döma av taxeringslängderna en av de ledande i hela skogsindustriområdet kring Kramfors. Ledningen för företaget synes med tiden helt ha övertagits av Nyberg, vars son Torsten etablerade sig med kontor i Härnösand, Skellefteå, Piteå och Gällivare. Denne storgrossist är ett typexempel bland många på hur sjuhäradsbor på olika håll i landet drev upp verksamheter.

Johanssöner och Kirsten i Kerstingsgårde.

45 I Hjortryd levde soldaten Johan Skog född i Timmele år 1777. Skog var ute på åtskilliga fälttåg i Finland och under Karl XIV Johan i Tyskland. Han blev tillfångatagen i Norge 1808. Hans son Johan Johansson, född 1818, blev en av de största ölandshandlarna. Bland GF-kollegorna kallades han för "Kersten". Han gifte sig med Maria, dotter till hovinköparen Lars Andersson i Skäftingsbacka. På 1870-talet överlät Johan ölandshandeln på Per Magnus Pettersson i Tummarp. Johan hade då i Kerstingsgårde arbetat upp en mindre förläggarverksamhet, som omnämndes i Handelskalendern. Han avled år 1885.

En son Johannes Johansson, född 1854, begav sig i unga år till Göteborg. Där synes han ha skaffat sig gedigen verkstadspraktik. Han återvände till hembygden och grundade i slutet av 1870-talet en verkstadsrörelse. Denna inriktades främst på helt utmärkta kassaskåp, något märkligt för en liten landsbygdsverkstad. Kassaskåpen utställdes och medaljerades i Borås 1880 och Ulricehamn 1882. Efter ett ingående brandprov i Borås erhöles år 1888 en "notarial-attest". Verkstaden anlätades för de mest skilda arbeten. Johannes var landstingsman. Han var vidare år 1909 en av initiativtagarna till Ås härads Låne- och Sparkassa i Dalsjöfors (senare filial till Borås Bank och slutligen till Skandinaviska Enskilda Banken). Tanken var att förlägga den centralt i Ås i Varnum, men grundfonden tecknades huvudsakligen av toarpsbor. Sin första lokal fick kassan i Kerstingsgårde, som också hade postkontor. På uppdrag av ingenjör Åkerlund sträcktes i Borås en telefonledning med anknypning till Göteborg till dennes bostad liksom till Druveföretaget och även till Wettergren, Skoglund, Petzäll och Linden. Detta framgår av en gammal beställningsbok bevarad hos Johannes sonson Gunnar Kirsten. Verkstaden drevs vidare av Bengt Kirsten, en av Johannes söner. Än idag finns företagets förnämliga kassaskåp i bruk på olika håll i och kring Borås. Martin Kirsten, kassaskåpsfabrikantens äldsta broder, var några år ute på Öland, innan han tillträdde som kamrer i Dalsjöforsföretaget. Johannes son Olof Kirsten blev lokal bankkamrer och dennes son Gunnar är idag kamrer på Borås Museum. En av Skogs ättlingar är den välkände hembygdsforskaren Mats Behn.

Johan Johansson o Maria Larsdtr. BM 9585-86

Kassaskåpsfabrikanten m familj. BM.

61

J. JOHANSSON
 Kerstingsgårde · BORÅS
 Etablerad 1878

Tillverkar Brand- och dyrkfria **KASSASKÅP** och
KASSAHVALFSDÖRRAR · DEPOSITIONSFACK
 och **KONSTSMIDEN**

Kassaskåpen äro underkastade eldprof, hvaröfver
 Notarius publicus i Borås med vittnen afgifvit intyg

Kassaskåp tillverkat i Kerstingsgårde, annons 1906.

Kråkhultsgubben i Mellangården.

46 I Kråkhultsgårdarna, Mellan-, Uppe- och Västergårdarna bedrevs under årens lopp en mycket intensiv GF-verksamhet. I Kulla föddes som söner till Anders Persson år 1786 Per och 1792 Lars Andersson. Ungefär samtidigt blev omkring 1814 Per åbo i Västergården och Lars i Mellangården. Efter några år flyttade Per till Gotland och etablerade sig i Visby. Utan att överge Mellangården blev Lars handelsborgare i Ulricehamn. Lars besökte regelbundet Visby men avled där plötsligt år 1831. Oro uppstod bland fordringsägarna, bland vilka färgare Butsch var den störste. I den icke alltför stora sterbhuskonkursen räckte emellertid tillgångarna till att täcka skulderna.

Mellangården övertogs av Lars sväger Johannes Andersson, född i Brämhult 1786. I östra Småland hade Johannes en omfattande handelsrörelse. Till denna hade han kopplat en mindre förläggarverksamhet. Han avled år 1835 vid Kastlösa på Öland. Bu 1836:211 var mycket betryggande. Efter ett par år gifte hustrun Karin Andersdtr, född 1795, om sig med den 22 år yngre Per Andersson från Hellstad socken. Även efter dennes död fortsatte Karin i 17 år att svara för gårdsbruket, samtidigt som hon fram till 1864, slutåret för handelsprivilegierna, tog ut GF-pass. Detta pass utnyttjades av sonen Anders Johansson, född 1833.

I Mellangården levde också nämndemannen Anders Persson, som drev affärer i Karlskronatrakten. Han avled med en icke alltför stor Bu 1825:383. Hustrun Kerstin Andersdtr, som länge tog ut GF-pass, överlevde mannen i nära 40 år. Sonen Anders Andersson, född 1816, förlade efterhand sin verksamhet mot Stockholm och Gävle. Som handelsborgare i Borås bosatte han sig på Petersberg. Efter en återflyttning till Mellangården år 1857 tycks han ha bedrivit viss förläggarverksamhet. Han skapade sig en icke föraktfull förmögenhet och gav sig i lag med att bygga om sin gård till ett förnämligt tvåvåningshus år 1872. Livfullt har Carl Sundbeck skildrat, hur han där framskapade en kulturellt intressant inredning, samtidigt som dock övervåningen till övervägande del var till för "lyst". Något i bygden så ovanligt som en boksamling ingick i hemmet. Tegnér och Blanche tillhörde favoritförfattarna. På vinden stod några stora kistor, som var stormönstrigt påmålade med bibliska motiv. Där uppträdde de tre vise männen färgrikt utstofferade i Toarpsdräkter från 1700-talet.

Inom släkten Nilsson, som övertog Mellangården, har man i sin ägo ett antal toarpskistor, men man känner inte till några bibliska motiv. Sundbeck talar om Anders Andersson i Kråkhult och skulle kunna hänсыfta på namnen i Västergården. Den gårdsbeskrivning, som lämnas av Sundbeck, stämmer emellertid med Mellangården, enligt Joel Nilsson född i denna gård för 88 år sedan. Inte heller en uppgift om att gården skulle varit fäderneärvd stämmer med Anders i Västergården. Kanske någon i läsekretsen kan meddela Borås Museum något om kistorna med de bibliska motiven?

Kråkhult M i början av 1900-talet. Alfred och Teresia Nilsson sittande med Berta o Joel o Axel på flyglarna. TH E 117.695

I kistorna fanns nedpackade förråd av tyger m m. Som gammal bondepatron blev "Kråkhultsgubben" en populär och högt aktad person i all sin originalitet. I Bu 1887:685 ingick en samling gamla mynt. Bohaget var värderat till endast 2.100:-. Bland fordringarna på över 30.000:- fanns flera på Toarps ölandshandlare, Rylander och Emil Hansén i Hjortryd och Per Magnus Pettersson i Tummarp liksom även på kassaskåpfabrikanten Johannes Johansson i Kerstingsgårde, son till en stor ölandshandlare. Där fanns även fordringar i Borgholm och Mörbylånga. Skulderna var obetydliga.

TVå av Anders bröder, Sven och Per Andersson blev på 1820-talet handelsdrängar hos Torén i Ulricehamn. En syster Anna gifte sig med Lars Larsson i Senåsa.

På äldre dagar hade Anders gift sig med den 16 år yngre Johanna Gustafsdtr från Brunn. Enligt testamente gick gården till en av hustruns nära släktingar Alfred Nilsson från Lekvad i Berghem. En av Alfreds söner, Axel Nilsson, startade år 1933 i Mellangården en liten trikåfabrik. Dit inflyttade senare Sten Wenader med en garngrossiströrelse, Ås Vävindustrifabrik, som låg där fram till 1986, då den flyttade till Dalsjöfors.

Joel Nilsson, en annan son till Alfred, flyttade till Stockholm och drev där en speceriaffär i ett par olika lägen i Vasastaden.

Tinan från Kråkhult BM 1342.

Janssons i Kråkhult Uppegård och en tina.

- 47 Sterbhusdelägarna efter Gunnar Jansson i Kråkhult Uppegård, som avled 1866, skänkte år 1904 till Borås Museum en gammal tina. Därvid uppgavs, att den erhållits från Öland på 1880-talet. Den skulle ha använts av farfadern bl a för förvaring av pengar och bokföring men även som nattkudde. Farfadern skulle ha mördats på Öland någon gång på 1820- eller 30-talen. Det hela stämmer emellertid inte. Farfadern Jan Svensson avled i själva verket redan 1803 i bröstfeber enligt vad kyrkoherden noterat i dödboken. I Bu 1804:527 upptogs fordringar i Kalmartrakten men ej på Öland. Där fanns för övrigt svarvutrustning. Inte heller för sterbhusägarnas morfar Anders Olofsson i Målsryd med Bu 1815:1005 stämmer uppgifterna. Han avled endast 40 år gammal redan 1814. Visserligen noterade kyrkoherden "slag" som dödsorsak, men detta kan väl knappast tas i rent bokstavig bemärkelse. För övrigt hade smörtinan en signatur SAS 1821. Det hela förblir en gåta. En tänkbar möjlighet är, att den tillhörde Håkan Svensson från Kråkhult Uppegård, som avled 63 år gammal i Kalmartrakten efter förkylning. Enligt Bu 1844:20 hade han i Kalmar haft ett fast samarbete med en handlare Palm. Fordringarna uppgick till betydande belopp men skulderna främst till förläggare i Mark var ännu större. Intressant är i denna bouppteckning liksom i Västergården i Bu 1833:1031 efter Per Svensson och i Bu 1838:723 och 1839:1031 efter Karin Persdtr och hennes make Gunnar Svensson, alla i Västergården, att boet är ganska gediget och innehåller ganska mycket silver och koppar.

Ovannämnde Gunnar Jansson och hans broder Olof begav sig i unga år till Borås och Ulricehamn som handelsdrängar. Olof etablerade sig under 1820-talet som handelsborgare i Ulricehamn, och Gunnar var ute och sålde för honom. Endast 35 år gammal avled Olof (Bu 1827:801). Han ägde då ett hemman i

Uppegården med Elin och farbror Johannes sittande. Josef Tordal t v Elins moster Elisabeth Svensson och moder Josefina t h. TH. E 117.679

Häglared Nedergård. Gunnar övertog senare Kråkhult Uppegård och fortsatte handelsverksamhet i ganska stor skala fram till sin död 1866. I Kråkhult Uppegård fanns även en GF Johannes Johansson, född 1816, som gifte sig med Anna, dotter till Per Larsson i Senåsa. Han var även kvarnägare och betrodd häradsdomare. För en vävstol konstruerad för dubbelvävning premierades han år 1857 av Hushållningssällskapet. Efter det att han avlidit år 1864 inflyttade Per Larsson från Skäftingsbacka enligt vad som redan omnämnts. Om Per Larsson liksom Johan Bolander se även under Dalsjöfors.

På ett vårdhem inom Sabbatsberg i Stockholm fyllde den 6.2.1987 Elin Pettersson 100 år. Hon är född i Toarp och dotter till resehandlaren i Stockholm Gustaf Pettersson i Uppegården. Hennes broder Josef Thordal övertog år 1911 efter Oscar Nilsson (som även uppges ha kommit från Toarp eller grannsocknarna) på Drottninggatan en manufakturaffär. Den flyttades till Sveavägen nära Adolf Fredriks kyrka och blev ett välkänt inköpsställe. Under några år fortsatte Elins son Åke Fredgård denna verksamhet. Dennes broder Stig Fredgård driver alltså jämt specialaffären Svea Rostfria på Sveavägen 96.

Anders Andersson – ölandshandlare i Västergården.

- 48 Även i Västergården fanns en storhandlare Anders Andersson. Han var nästan jämnårig med sin namne i Mellangården, och de två blir därför stundom sammanblandade. Denne Anders Andersson var född 1813 som son till Anders Persson

d.ä. i Skänstad Eriksgård. År 1839 bosatte sig Anders i Västergården. Där svarade hans hustru Britta Svensdtr för gårdsbruket, medan han var ute som en av Toarps allra främsta ölandshandlare. Från ett fast kvarter på Öland organiserade han en omfattande handel, som sedan ytterligare utvidgades, sedan hans son Anders Petter Andersson gift sig i Mörbylånga och där inrättat en bod. En av döttrarna gifte sig med ölandshandlaren Anders Johansson i Långhult. Anders Andersson hade ett par handelsdrängar. En av dem var under ett par år J.A. Petterson, senare fabrikör i Målsryd. I Bu 1880:259 fanns ett stort varulager och även diverse fordringar på Öland.

Från Västergården utgick också Anders Johansson, "Finer", så kallad för sin prydliga klädsel. "Men då ä la mö bättre än om dom sulle sega "Fuler", kommenterade han själv något generad enligt Karl Larson i Roppered.

Sentida ölandshandlare.

- 49 Liksom Norrland och Gotland var Öland beläget långt från de stora allfartsvägarna. De vandrande handelsmännen med sina lager i fasta kvarter blev högt skattade varuförmedlare bland allmogen i dessa glesbygder. Bristen på järnvägar medförde att denna handel fortsatte ganska intensivt ännu på 1890-talet. Allt detta belyses klart i Nordiska Museets stora enkätundersökning om gårdfarihandeln.

I äldsta tider kom dessa GF vandrande kanske i sällskap med en klövjehäst. Så småningom övergick man till häst och vagn. Hemifrån for dessa GF tillsammans med 12-15 skjutsar för att lättare kunna försvara sig mot befarade överfall i Småland. Väl komna till östra Småland delade de upp sig. På Öland hade de sina bestämda socknar, som de regelbundet besökte. De bodde inte på gästgivaregårdar utan skaffade sig kvarter hos någon bonde, där de ordnade ett lager. Ofta fungerade dessa lager närmast som en butik, dit folk kom för att köpa. Där stannade man åtminstone för en tid, medan en eller ett par medhjälpare sändes ut till gårdarna i trakten. Efter 1864 kunde de utan att skriva sig i Borås eller Ulricehamn stanna i stort sett hela året ute på Öland, där lagren fylldes på med hjälp av förbönder eller de fasta medhjälparna. Flera av dem kom endast hem någon månad vid jultiden och ev. under slåttertiden. För gifta GF vilade ansvaret för gårdsbruket stundom i förening med en förläggarverksamhet på de hemmavarande hustrurna.

Varorna förvarades mestadels i kistor, som lämnades kvar i handelsdistriktet vid besöken i hemorten. Därvid hade man i regel ordnat med den lokale bonden, så att varorna kunde lämnas ut även under bortovaron med betalning vid återkomsten. Långa krediter lämnades. Efter skördetiden på hösten, då betalningsmedel var mera rikliga, skedde mestadels slutregleringen. När man i någon gård kände sig alltför osäker på en ny dräng eller piga begärde man och erhöll vanligen

Magnus Pettersson i affärer på Öland. BMR

en borgen av husbondefolket, som sedan drog av motsvarande belopp på lönen. Mest köptes bomullsvoror och med tiden rejäla kapptyger, vilka vanligen var fabriksstillverkade. För ett kapptyg gick det åt en pigas årslön. Under sen tid hade man även med sig "bundna" koftor (trikå).

Under bl a Skäftingsbacka, Kråkhult och Kerstingsgårde har redan berättats om olika stora ölandshandlare. Från Senåsa flyttade år 1824 Lars Larsson och från Ammarp 1826 Lars Andersson till Öland. I Bu 1837:591 framgår att Per Olofsson i Häglared Börtegård hade "ett stånd eller handelsbod på Öland". Tyvärr skapade "orediga fordringsräkningar i Småland" svårigheter att värdera tillgångarna. I själva verket räckte dessa endast till att med nöd täcka skulderna, som huvudsakligen gällde varor inköpta hos förläggare i Mark. I avsnittet om Erikson & Larson berättas om Carl Larson i Häglared Frugård, som tillsammans med sina söner byggde upp en omfattande ölandshandel.

En norgehandlare Anders Hansson i Långhult drabbades av konkurs år 1849. Han hade två söner Anders och Lars Andersson, som båda var verksamma på Öland. Den förre, gifte sig med Sofia, dotter till Anders Andersson i Kråkhult Västergård. Han samverkade med svågern Anders Petter Andersson bosatt i Mörbylänga på Öland. Från Hjortyd Östergård kom Emil Hansén, född 1859 i Brämhult, som bosatte sig vid Runsten på Öland, där han inrättade en salubod. I Bu 1885:987 efter Sara Andersdr i Hjortryd omnämnes en son Sven J. Hansén bosatt i Runsten.

Lars Assarsson och Anders Rylander – två likartade levnadsöden.

50 En trägen ölandsbesökare var Lars Assarsson, född 1830 som son till Assar Larsson i torpet Klämman under Senåsa. Tidigt drabbades Lars av lamhet i ena armen. I såväl husförhållnings- som mantalslängd noterades han som bräcklig. I gengäld var han emellertid fylld av energi och blev en aktiv GF. Omkring år 1860 arbetade han som handelsdräng hos Lars Larsson från Skäftingsbacka. Under sina korta hemmavistelser bodde han under ett antal år på Kerstingsgårde. På äldre dagar gifte han sig och slog sig ner som hemmansägare i Häglared Frugård. Om Lars berättades i Nordiska Museets undersökning av Emma Eklöv, som tjänstgjort som piga i Näsby på Öland, där Lars brukade ha sitt huvudkvarter. Som medhjälpare hade Lars en ung brorson, Johan Svensson, född 1861, son till Sven Assarsson. Denne begav sig ut och sålde i gårdarna medan Lars mestadels höll öppen bod i sitt kvarter. Lars lär även ha haft samhandel i Karlskrona med den där bosatte Lars Anders Olofsson från Gånghester.

När Lars på ålderns höst upphörde med resandet övertogs handelsdistriktet av Svensson bosatt i Häglared, när han någon gång var hemma. Som andra västgötar hade denne en enbetsvagn av speciell typ, s k skrumpa. Dessa vagnar köptes ofta av öläningarna. När byborna i Sandby gemensamt installerade en ångtröska, en stor händelse i trakten, inköptes samtidigt en skrumpa av Svensson. Tyvärr slutade det illa för Svensson. År 1893 drabbades han av konkurs. J.A. Petterson i Slätthult förlorade 1.800:- på levererade stickvaror. Som konkursförvaltare konstaterade han, att det förelåg stora bristfälligheter i den orediga bokföringen. Den store förloraren blev Lars Assarsson, som hade fordringar på 4.000:- och dessutom var borgensman för olika varuleveranser. Assarsson tvingades att bosätta sig på det lilla torpet Strömslund under Hjortryd Västergård.

Anders Larsson, son till Lars Jonsson hemmansägare i Ryd, föddes år 1824. Av Ryd och sitt förnamn bildade han sig ett nytt efternamn, Rylander. Märkliga likheter föreligger med Assarssons levnadsöde. För båda avled fadern, när de var unga pojkar. Det blev mödrarna Karin Persdtr i Ryd och Britta Svendsdtr i Klämman, båda födda 1790, som ensamma fick fostra sina barnaskaror. Redan på 1840-talet var Anders ute på Öland som handelsdräng åt Lars Larsson i Skäftingsbacka. Med tiden synes han ha övertagit dennes handelsdistrikt. Han gifte sig med Maja Lisa Jansdtr från Blidsberg och bosatte sig på torpet Gröneberg under Hjortryd Västergård.

I samverkan med två svärsöner, sergeanten Johan Alfred Josefsson från Gällstad och August Andersson från Kinnarumma, båda födda 1857, satte Rylander under 1800-talet igång en mindre förläggarverksamhet. Under ledning av August, gift med Rylanders dotter Lotta, expanderade denna verksamhet. De båda bosatte sig i Ryd. August var en av de få i Toarp som ännu i början av 1890-talet fungerade som vävnadsförläggare. Verksamheten avtynade emellertid, och August återflyttade till Gröneberg. Josefsson var bosatt i Skår och senare i Långhult. År 1890 tog han emellertid ett drastiskt steg. Han övergav sin familj och for över

till de stora möjligheternas land i väster. Hustrun Agneta återflyttade till Gröneberg, där hon efter en kort tid avled.

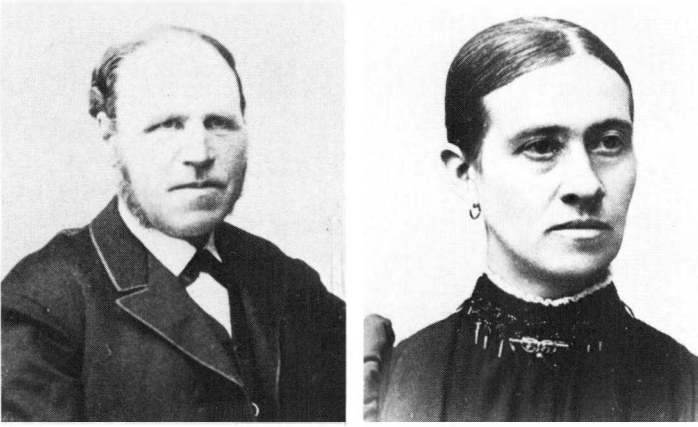
I en artikel i Borås Tidning år 1955 den 5.12 berättade Karl Larson i Roppered, som själv under en tid var handlare på Öland, att de två sista storhandlarna på Öland var förutom Lars Assarsson även Per Magnus Pettersson i Tummarp. I det Pettersonska hemmet i Slätthult var dessa två välsedda gäster, när de kom hem vid jularna. Då hade de med sig till släkt och vänner goda ölandsostar och hasselnötter. För barnen var detta mycket efterlängttade högtidsstunder enligt vad Elis Aronsson berättat.

Gården Tummarp i Dalsjöfors 1920-talet.

Hjortryd Västergården.

Magnus Pettersson med maka.

Magnus Pettersson i Tummarp – Borås Konfektion – Bröderna Magni – Fredbergs.

51 Under 1800-talet blev det allt vanligare att i Toarp utnyttja gårdens passrätt genom att engagera någon handelsdräng inflyttad från andra socknar. En av de stora ölandshandlarna, Per Magnus Pettersson (Pehrsson), var född 1833 i Öre-ryd i Jönköpings län. I mitten av 50-talet var han handelsdräng hos Sven Larsson i Bråthult och började sedan hos ölandshandlaren Johan Johansson i Kerstinsgårde. Huvuddelen av året befann han sig ute på sina resor och kom i stort sett hem endast vid jultid. Under 1870-talet övertog han Johan Johanssons handelsdistrikt. På 1890-talet var han alltjämnt aktivt ute i GF-verksamhet och anses ha varit en av de allra sista som upprätthöll verksamheten på Öland i dess gamla stil.

Magnus Pettersson var gift tre gånger. I sitt första gifte äktade han år 1867 Anna Maria, dotter till Johan Larsson i Tummarp. Först arrenderades ett soldattorp under Häglared Frugård, innan flyttning skedde till arrendetorpet Björkelund under Tummarp. Sedan Anna Maria avlidit gifte sig Magnus år 1891 med den 19 år yngre Sofia Kristina, syster till J.A. Pettersson i Slåtthult och senare i Målsryd. Hon avled redan efter något år. Omedelbart gifte han om sig med den 24 år yngre Josefin Olaidtr. Under åren 1888-97 flyttade fem av barnen i första giftet till Öland. Själv flyttade Magnus till Bråmhult år 1898 efter det att hela Tummarpsgården hade köpts av Dalsjöforsbolaget.

Sönerna tog namnet Magni. Gustaf Magni grundade tillsammans med toarpsbon Ernst Fredberg en syfabrik i Borås år 1913. Denna ombildades följande år till Borås Konfektion beläget vid Ulricehamnsvägen. Företaget övertogs senare av sönerna Gösta, Stig och Gunnar Magni, som år 1939 ändrade firmanamnet till Magni AB. Man avstod helt från det löpande bandet i sin produktion och satsade i stället på en helt förstklassig herrkonfektion under varumärket Magnific. Största kund var Fröjds i Stockholm.

Anders och August Fredberg var födda 1834 och 1841 på Kvarntorpet under Sjögården. Anders tycks närmast ha rymt med hela sin familj till Nordamerika år 1879. Någon tid därefter följdes han ditut av hustru och barn. August övertog ett ställe under Skänstad Hansagård och senare under Fallbråten. Han hade flera söner, som bosatte sig i Borås. Victor Fredberg hade i början av 1900-talet en vin- och specerihandel, som dock drabbades av konkurs år 1909. Ernst, som arbetat hos denne broder, slog sig då tillsammans med C.E. Thorell och startade en grossiströrelse baserad på hemsömnad. Under ett antal år samverkade Ernst med Gustaf Magni enligt ovan. Efter en tid gick de två olika vägar, och år 1934 grundade Ernst i samverkan med sonen Per, Ernst Fredbergs Konfektionsfabrik med försäljning under varumärket Kefos. Efter några år framtvingades en nedläggning i samband med en konkurs.

Norgehandel – Halsaryd.

52 GF begav sig även utrikes. Till Finland och i något enstaka fall till Ryssland skedde detta, medan Finland ännu var svenskt. Även Danmark var bl a i början av 1800-talet främst som led i en smuggeltrafik resmål för några GF och fungerade tidvis även som en mellanstation vid båtfärd till Gotland. Med Norge inleddes redan på 1700-talet en ganska livlig handel, som intensifierades under 1790-talet. Hästar och smuggelvaror ingick därvid ofta i en byteshandel.

Den välkände hembygdsforskaren Hugo Johansson i Hyssna har skrivit om de resvägar, som användes till det viktiga handelsområdet kring Rendalen i mellersta Norge: ”Det tycks ha varit de gamla pilgrimsvägarna man använt. Från Idre i nordligaste Dalarna tog man sig in till Norge till Fämundsjöns sydända och vidare västerut genom passet i den väldiga fjällkolossen Sölen tills man över ödevidden nådde Rendalen.”

I viss utsträckning skedde denna handel även med norrmän, som passerat in i Sverige, och nära gränsen träffat samman med dalmasar men även sjuhäradsbor. De skärpta reglerna för GF förbjöd all norgehandel från 1803. Ett återupplivande skedde först år 1822. Verklig fart på denna handel medförde den nya tullfriheten år 1825. Ända fram till den s k mellanrikslagens upphävande år 1897 fortsatte sedan denna verksamhet med efterhand Härna och Toarp som ledande ”norge-socknar”. I början av 1890-talet lär ända upp till ett 50-tal sjuhäradsbor ha rest i Norge. Under bl a Skänstad, Skälvarås, Drared och Stålarp har redan berättats om norgefarare. Även i Ammarp och Tittebo fanns åtskilliga norgehandlare.

En på Nordnorge inriktad handelsverksamhet kom igång i Halsaryd i slutet av 1870-talet. Däri deltog inte mindre än fem söner till Johan Nilsson, född i Ving år 1832. Det var Claes Herman, Frantz Gustaf, Johan Aron, Nathanael och Karl Viktor. De inriktade sig på rallarna vid den under uppbyggnad varande malmbanan. Redan år 1877 bosatte sig Nathanael i handelsområdet, förmodligen vid Rombaksbotn, strax utanför Narvik. När tullfriheten mellan Sverige och Norge

upphörde år 1897 uppstod ett avbräck. Frantz och Johan Aron bestämde sig emellertid år 1902 för att starta en manufaktur- och konfektionsaffär vid Stora Torget i Narvik. Deras butik blev snart den ledande butiken inom denna bransch. Leveranserna togs länge från boråstrakten, bl a från äldste brodern Claes Herman, sedan denne etablerat sig i Stora Bygd.

Johan Aron avled ogift år 1937. Firman avyttrades därvid och drevs fortsättningsvis under namnet Brödrene Nilsson Eftf. Fyra år senare flyttade Frantz 85 år gammal till Borås. Enligt uppgifter från Lofoten Museum lär han där ha engagerat sig i att starta en trikåfabrik. Förmodligen rör det sig om den fabrikation, som år 1941 startades av Albin Nilsson vid Lilla Brännerigatan 14.

Österlund i Lökared.

53 Petter Andreas Österlund, född i Dannike 1823, flyttade år 1850 till Lökared nära Berget och Skäftingsbacka. Under ett antal år var P.A. skriven i Borås och arbetade där hos färgaren och garnhandlaren C.M. Lundberg. Han bosatte sig i Lökared och gifte sig med Christina Skoglund från Drared. I Värmland och Dalarna drev P.A. affärer i egen regi. Ett varulager var upplagt hos gästgivaren J. Andersson i Karlstad. Affärerna trasslade till sig, och när han avled uppvisade Bu 1868:653 skulder, som långt översteg tillgångarna. Den förmögne svärfadern Per Skoglund torde ha fått träda hjälpende till. Änkan lyckades emellertid att med framgång fostra en stor barnaskara.

Axel Österlund ärvde gården i Lökared och drev där en förläggarrörelse förmodligen kopplad till brödernas verksamheter. År 1913 flyttade han verksamheten till Roppered i Ljushult. Axel blev känd inom travsporten, där han bl a deltog i tävlingar på Brunnsviken i Stockholm. I Borås grundade Paul Österlund tillsammans med L.E. Eriksson från Roasjö år 1895 en grossiströrelse efter att tidigare ha svarat för vävboden hos Johan Skoglund först i Andared och sedan i Borås. Folke Österlund, son till Paul, blev berömd som författare av Napoleonspexet, som under 1920-talet applåderades i många nordiska städer. Folke var kortväxt, och detta i förening med en ymnig punschkomsumtion gav honom namnet "åtting".

Som 15-åring begav sig David Österlund, född 1860, först till Borås och sedan till Stockholm. Där fick han gå i lära hos den välkända manufaktur- och konfektionsfirman K.M. Lundberg. Tillsammans med den jämnåriga Albert Andersson från Skänstad Eriksgård startades verksamhet som manufakturgrossist kombinerat med en butik på St. Nygatan, vilken snart blev en av stadens ledande affärer. Senare övertog man vid Hötorget de lokaler, där Paul U. haft sin ursprungliga anställning. Efter Alberts död blev David ensamägare. Sönerna Nils och Eric, den ene utan barn men med hår och den andre tvärtom med barn men utan hår, överlät på 1950-talet verksamheten till Kooperativa Förbundet, liksom tidigare hade skett med PUB. I Toarps kyrka hänger två ljuskronor, som år 1897 skänktes av David och Albert.

Axel o David Österlund (KB)

Albert Andersson, BM 9601

Österlund & Anderssons realisation före ombyggnaden på St. Nygatan. SSM.

J.W. Österlund med stor norgehandel.

- 54 Om P.A.:s äldste son Johan Wilhelm Österlund, född 1853, har det berättats i den norska Rennebuboka, i Gustaf Bogers "Knalleliv" och i intervjuer av "Dick" i GHT 1953-03-14 och Gustaf Thulin i "Westgöten" 1956-08-23. En ättling, Morten Swee, bor alltjämt nära Trondheim. J.W. tog år 1877 ut flyttningsbetyg och slog sig ner i Trondheim. Där organiserade han en handelsverksamhet. Han köpte år 1888 en fastighet i Rennebu nära Stören ca 60 km söder om Trondheim. Han inrättade en butik och ett lager, från vilket den omgivande landsbygden bearbetades. Tillsammans med en kompanjon Wennerbom annonserade han i tidningar i Borås efter handelsdrängar. Bland dem som nappade var tre rångedalar, Oscar Johansson, Karl Johansson, som senare bosatte sig i Finnekumla by, och Gustaf Claesson från Algutstorp.

Gustaf reste ut över Kristiania (Oslo). Med varor hemifrån bar det sedan iväg med häst och vagn till Trondheim. Bland varorna fanns Rångedalas specialitet, hårtäcken. Man sålde också fabrikstyger för klänningar, kappor och även kosty-

Gården i Rennebu.

mer. Gångbar var den s k Borås-Laerred, som av kunderna syddes upp till bl a skjortor och lakan. Den kostade 37 öre/m.

Från Trondheim skickades handelsdrängar ut till lanthandlare och gårdar på två resturer. På den första turen medfördes tygprover och tecknades beställningar. Efter 3-4 veckor kördessedan varorna ut mot kontant betalning. J.W. utrustade sina resanden med häst och vagn för vilka den svenske stallchefen Andersson hade ansvaret. För provturen 1894 hade J.W. emellertid varit förutseende och anskaffat höghjulingar med massiva gummiringar. Förmodligen var detta dock ett alltför stort vågstycke. Redan nästa år tillhandahöll han i stället ”riktiga” cyklar av märket Styria, som då hade marknadsförts i Norge. Dessa cyklar var i stort sett av nuvarande konstruktion. De saknade dock frihjul och var enbart försedda med en ganska primitiv handbroms. I branta norska backar gällde det därför att bromsa med fötterna mot framhjulet eller mot marken. Abrupt avbröts en blomstrande försäljning när tullfriheten till Norge upphävdes år 1897. Johan Wilhelm synes också ha avlidit vid denna tid.

De tre rångedalaborna fortsatte emellertid i egen regi. Med centrum i Elverum drevs försäljning inom ett ganska stort område. Norrmännen hade emellertid snabbt byggt ett antal textilfabriker, och möjligheterna försämrades även i övrigt. En sista ilgodssändning togs in år 1901 från Victor Svensson i Borås, innan försäljningen upphörde.

Med sin norska hustru Agnes Holmen bosatte sig Gustaf Claesson på den nyinköpta Falskog Nedergård. Han slog sig emellertid inte till ro. Med tyger från Borås for han ut till fabrikena i Limmared, Fåglavik och Uddebo m fl. Först

*Gustaf Claesson vid sin cykel.
Foto taget i Norge.*

besökte han företagschefen och sålde vanligen något cheviottyg. Sedan kunde han ställa sig under arbetarnas matraster vid fabriksporten och bjuda ut diverse tyger. Med sig hade han en skraddare. Snabbt togs måtten på olika intresserade arbetare. På en sådan matrast kunde han sälja för 400-500 kronor. Mobiliseringen år 1914 satte stopp för denna verksamhet.

Ammarp och Tittebo – GF-verksamhet och hemsömnad.

55 Bestämmelserna för GF skärptes år 1812. Vid varje passage av en stad skulle de låta stämpla sina pass. Många fortsatte som förut. När omfattande kontroller sattes in blev ett stort antal fasttagna och hemskickade. Bland dessa synes dock blott en ha kommit från Toarp, Anders Andersson i Ammarp. Därvid gick han miste om sin framtida passrätt. Förgäves sökte han i olika överklaganden vinna upprättelse hos Kommerskollegiet. Ammarp tillhörde de byar, där GF-verksamheten var särskilt intensiv. Ännu i mitten av 1800-talet uppgick antalet passtagare ända upp till 4 GF. En av dessa Petter Stridbeck från Gingri var gift med Elin, dotter till hovinköparen Lars Olofsson i Målsryd.

År 1852 avled i Ammarp Johannes Andersson, född i Ving år 1811. Handelsverksamheten hade varit ganska omfattande. Bu 1852:39 tog upp ett varulager liksom diverse fordringar i Dalarna. Skulder sagnades så gott som helt. Sonen August Alfred flyttade till Stockholm 1862. Inga Sofia var vid fadern död endast

Äldsta gården i Ammarp. Där bodde Anders Ingelsson och ättlingar i 6 generationer, bl a Lars o Alfred Jonsson. TH. E 207.811

fyra år. Hon blev med tiden gift med Gustaf Anselm Johansson från Skälvarås, som i Drared Lyckegård drev upp en förläggarverksamhet.

Hemmansägare i Ammarp var enligt 1767 års husförhörslängd Anders Ingelsson, född i Skår 1737. Gården övertogs av dottern Karin gift med Petter Andersson, född i Timmele år 1784. Som morgongåva erhöll bruden 30 lod silver. Sitt handelsdistrikt hade han i Norrköpingstrakten. Vid dödsfallet 1848 var tillgångarna ganska obetydliga.

Hans son Anders Pettersson, född 1815 och gift med Anna Olofsdtr från Tittebo, arbetade i faderns handelsdistrikt. En intim samverkan förelåg med svågern Lars Jonsson i Skänstad, född 1817 i Stålarp och gift med Karin Pettersdtr. Enligt en alltjämt bevarad kassabok från 1838 förde Lars en ganska detaljerad bokföring över sina affärer i Nyköpingstrakten. De båda svågerna tog uppenbarligen på sig alltför stora osäkra fordringar. Gemensamt drabbades de av konkurs år 1840. En samhandel hade även förelegat med Johannes Assarsson från Gårda, som verkade i Norrköping och Nyköping, och som även han en kort tid senare gick samma öde till mötes. Efter flyttning till Ammarp återupptog Lars sin handelsverksamhet, dock med ny inriktning mot Norge. Den nysnämnda kassaboken avslöjar att Lars Jonsson senare sysselsatte ett antal pigor med hemvävning som led i en liten förläggarverksamhet. Dottern berättade om hur hon följde sin bror Alfred till staden för transporter med häst och vagn.

Lars Jonssons kassabok.

Alfred (Larsson) Jonsson fortsatte denna verksamhet, som efterhand omlades till hemsömnad. Alfred skar själv tygerna med lie. Barnen deltog tidigt. Då de sittande inte nådde ner till symaskinens trampa fick de i stället driva maskinen stående. Även Alfred sålde i Norge, där han under en tid var bosatt i Kristiania (Oslo). Häromåret gjorde den nuvarande ägaren Roland Fast ett intressant fynd i den gamla gård, där Jonssönerna tidigare bott. Under en golvplanka kom ett gammalt brev från 1870 fram. Det var skrivet av Alfred från Norge till de gamla föräldrarna. Brevet var mycket välskrivet och vittnar om stor omtanke om de hemmavarande. I Norge samverkade Alfred med bl a Lars och Johan Wilhelm Johansson från Gårda.

Lärftkramhandel – Norgehandel.

- 56 Alfreds broder Anders Johan, född 1843, drev framgångsrika affärer först i Borås och sedan i Stockholm. Där var han bosatt på Björngårdens värdshus hos Lars Andersson från Drared. År 1867 övertog han en lärftkramhandel på Munkbrogatan 12. Tyvärr blev det redan året därpå fallissemang. Största fodringsägarna var Sven Andersson i Kinna Sanden, Anders Andersson i Ryd i Seglora och Samuel Pettersson i Velingstorp i Kinna. Anders Johan framlade ett förslag om ett ackord med nedskrivning av fordringarna till 6%. Förslaget förkastades omedelbart av Sven A. Denne tillskrev istället Johan Hedin (se under Skälvarås) och föreslog denne att övertaga "denna präktiga bod".

Samtidigt med Anders Johan bodde på Björngården tre andra västgötar. En av

*Anders Pettersson, Anna Olofsdtr,
Alexander (Sander), Axel. E 207.718.*

dessas var nyssnämnde brodern Alfred, som troligen hjälpte till i butiken. Gustaf Adolf Hedelin från Lindås i Toarp, som också bodde där, startade även han en läftkramhandel på Kornhamnstorg i Stockholm år 1870. Redan två år senare förklarades han i konkurs. Ett väl uppbyggt lager av bomull och linne upptogs till 6.945:-, som tillsammans med övriga tillgångar 1.500:- ej täckte skulderna. Bland leverantörerna fanns flertalet ledande förläggare i Mark och Toarp. Även Amanda Hedelin i Lindås hade stora fordringsbelopp för levererade bomullsvaror. Konkursen tog knäcken på Hedelin. Han återvände efter ett par år till Toarp. I husförhörslängden noterades han som "fattighjon" och "mindre vetande". Han var då endast 35 år gammal.

Även Lars Jonssons tidigare omnämnde sväger Anders Pettersson gick igång med ny handelsverksamhet, som dock avbröts i början av 1850-talet av en ny konkurs, där dock tillgångar och skulder i stort sett balanserade. Mitt i alla dessa bekymmer fick hustrun Anna Olofsdtr år 1852 en son, Alexander Andersson. Denne, som populärt kallades för Sander, blev en stor norgehandlare. Under en 10-årsperiod bosatte han sig i Kongsvingerområdet. I Brandvold ingick han år 1880 gifte med den vackra Carin Andersdtr. Sedan hon avlidit, gifte han år 1897 om sig med Maria Svensson från Åspered Storegård. År 1902 återvände han till föräldrahemmet, ett gammalt 1700-tals hus i Tittebo. Sanders befann sig stundom i trångmål men synes ha undgått konkurs. "Jag har pengar nock sa Sander på Tittebo" lär ha blivit ett nästan bevingat uttryck. Idag ägs Tittebo av hans dottersöner Engström.

Abrahamsönerna och blodstämning.

57 Till torpet Hagalund i Ammarp kom Abraham Andersson, född i Gingri år 1810. Abraham konstruerade en särskild typ av vattenhjul. Hans mångkunnighet gick sedan i arv till sönerna August, född 1846 och Per Johan född 1857. Tillsammans med sönerna köpte Abraham år 1882 ett hemman av Anders Larsson i Drared Skattegård. Anders undertecknade kontraktet m.h.å.p., med handen å pennan, som icke skrivkunnig. August återflyttade snart till Ammarp, och som norgehandlare bosatte han sig en tid i Norge. Liksom Alfred Jonsson bedrev Abrahamsönerna norgehandel fram till 1898, då Sveriges tidigare tullfrihet med Norge upphörde.

Bortfallet av inkomsterna från norgehandeln torde ha varit en bidragande orsak till den intensiva hemsömnad, som kom igång i Ammarp och Tittebo liksom på många andra håll i Toarp. I köket skar man tygstyckena med lie. Fram till omkring 1926 för nyssnämnde Per Johan Abrahamsson varje lördag med veckans byxsömnad och hämtade samtidigt nytt material hos Ad. Larsson & Co AB i Borås. Senare blev Erlabolaget uppdragsgivare. Firman körde med bil ut tygerna och hämtade de färdiga plaggen. Hemsömnad fortsattes av Ellen Abrahamsson ända fram till 1953.

Om Per Johan Abrahamsson finns vederhäftiga berättelser, om hur han vid olika tillfällen utan att besöka den skadade på stort avstånd därifrån kunde stoppa ett blodflöde, en konst lärd av Fritz Kinnström i Övrarp. Detta skedde bl a för Anna Lisa Danielsson. Som ung flicka blev hon svårt skuren och brodern Henrik blev av modern skickad med bud till Per Johan. Efter viss tveksamhet kunde denne meddela ”nu har det hjälpt”. Märkligt nog hade blodflödet plötsligt

Tittebo med Sander, hustru Maria, Olga Engström. E 117.781

stannat berättar idag Henrik och Anna-Lisa, änka efter riksdagsmannen Torsten Andersson i Brämhult.

August Abrahamsson utnyttjades mångsidigt både som snickare och slaktare. Han kunde vidare konsten att "åderlåta blod med en snäppare". Det är han som för Nils Bergqvist berättat om gamla julseder: "Julgran hade de redan, när jag var barn", säger han. "Den kläddes och stog inne. Tre julaneker skulle det vara, en nek för var afta, julafta, nyårsafta och trettondagsafta. Men de satte allt alla tre på en gång till slut. Ibland på en stång i gödsel-stan, ibland i ett träd. En del hade krona av järn, och den virades med grant papper. Jag har själv en sådan. Det är plats för ett ljus i mitten och sex ljus i kanten på den. Far skulle ha en sup det första han kom hem från julottan. Jag minns, att den stod uppslagen. Den skulle man ta, så fort man hann och man fick inte ta av sej så mycket som mössan först. Det var för att man skulle få höbärgat först".

Flera av uppgifterna om Ammarp har erhållits av Britt Andersson, f.d. sjuk-sköterska i Borås, av syskonen Anna Lisa Andersson, Henrik och Carl Gustaf Danielsson, av Sture Svensson och av Bengt Liljenbäck, som alla har olika dokument bevarade.

Toarp fostrade skräddare.

58 Med rätta ingår skräddarsaxen i Toarps vapen. Detta sammanhänger inte enbart med den hemsömnad, som växte fram under 1890-talet och ytterligare intensifierades under följande årtionden. Toarp var hemsömnadssocknen framför andra. Inte mindre än 60 sömmerskor registrerades i mantalslängden år 1917. Härtill kom ett stort antal hemmafruar, för vilka inget särskilt yrke uppgavs. Redan långt tidigare hade emellertid Toarp utöver kringflyttande byskräddare även några högt kvalificerade skräddare, som i den egna bostaden sydde för olika kunder. Längre fram berättas om Per Olofsson d.ä. i Kulla, som bland sina fasta kunder räknade ledaren för Rydholm-bolaget Sven Erikson och storförläggaren Sven Andersson i Kinnasanden. År 1917 fanns 32 mantalskrivna skräddare i Toarp.

Åtskilliga skräddarsöner liksom andra lärlingar flyttade till Borås och andra orter och etablerade där beställningsskrädderier för manskläder. Under döds-sångerna kompletterades stundom verksamheten med arbeten för de många konfektionsfabrikerna. "Skrädderiycket i Borås" författad av skräddarnas mång-åriga ordförande Severin Persson klargör att ett överraskande stort antal av skräddarna i Borås kom från Toarp. I Elfsborgs läns kalender för år 1892 omnämndes 10 skräddare varav hälften från Toarp.

I Stålarp fick Lars Danielsson år 1832 en son Anders. Under namnet Stål tjänstgjorde denne under sju år som artillerist i Göteborg. Efter att ha återvänt hem begav han sig till Borås. Han blev polis men verkade senare som skräddare under namnet Anders Stålberg. Hans dotter Anna Pettersson, gift med en

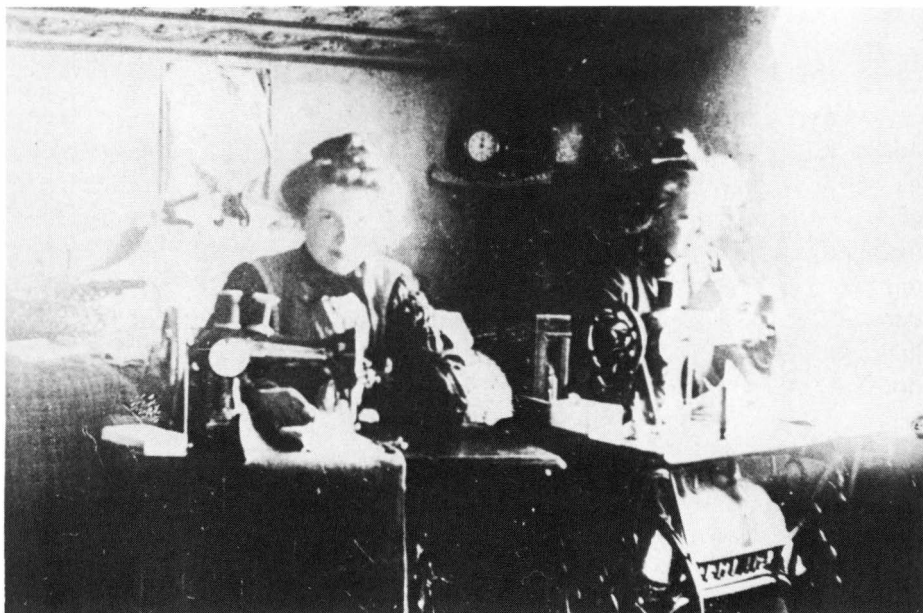
Per Johan o August Abrahamsson.

typograf, blev sömmerska bl a hos Hulténs konfektion. Hon blev känd som visdiktaren Anna P. Hon avled 1956, 78 år gammal.

Sockenskräddaren Jan Persson bodde på ett torp under Senåsa. Han var gift med Kerstin, dotter till Carl Larsson i Häglared Frugård. Tre av sönerna blev beställningsskräddare, Anders i Göteborg och Lars och Johannes i Borås. Johannes Jansson började sin verksamhet på 1860-talet invid kyrkotrappan på Södra Kyrkogatan. Han var en allvarsam man med religiös läggning. Helt överraskande blev han och en av hans lärningar under 1890-talet dödsskjutna av en förvirrad gesäll. Den äldste brodern, Lars Jansson född 1831, blev känd för ett mycket gediget skrädderi.

Även sockenskräddaren Johan Pettersson i torpet Sjöslätt under Kråkhult Uppegård hade flera söner, som blev beställningsskräddare. Under namnet Liljedahl drev Oscar Nathanael sin verksamhet i ett av honom nybyggt hus på Sturegatan 49 i Borås. Brodern Albert Johansson började som lärling hos ovan nämnde Lars Jansson. Han bedrev en omfattande verksamhet med tidvis 4 à 5 gesäller och lärningar. Han fortsatte till 1939, då han avled 87 år gammal. Även August Johansson blev skräddare, okänt dock var.

Aron Johansson, född 1869, på ett torp under Kulla som son till Johan Persson, blev ålderman inom Borås skrädderimästarkår och var under alla år en ledande föreningsman. Redan som 14-åring började han hos en skräddare Svensson i Toarp. Sedan flyttade han till nyssnämnde Albert Johansson, som ju även han blivit skolad hos en toarpsbo. För ett antal år kom han sedan till skrädderiavdelningen i ekiperingsfirman Bröderna Andersson. Där deltog han år 1894 i Borås stads första strejk. Firman förklarade sig inte längre berett att gratis tillhandahålla erforderliga sybehör. Fjorton dagar varade strejken, innan allt återgick till den

Hemsömnad i Ammarp. Ellen o Anna Abrahamsson. TH E 117.724

gamla ordningen. Aron inköpte fastigheten Kungsgatan 22, där han tillsammans med sonen Hugo fortsatte sin verksamhet tills han avled år 1953, 82 år gammal.

Från Toarp kom också år 1883 August Bergström till Borås. Han var skräddare av den gamla stammen, som idogt arbetade veckan runt, dock med ett uppehåll för söndagsgudstjänsten. August dog år 1922 och hade året innan avyttrat sin fastighet på Allégatan 9.

Hemsömnad en dominerande sysselsättning.

- 59 Under 1900-talets inledande decennier blev hemsömnad en dominerande sysselsättning i Toarp. Hemindustriutredningen 1917 presenterade följande bild av Toarp år 1912: "I Toarps socken med en areal av 8.577 har, varav endast 1.065 har odlad jord, räknades omkring 2.500 invånare, fördelade på 335 hushåll. I ej mindre än 263 av dessa utövades hemarbete", varav 256 sömnad med sammanlagt 388 symaskiner. Härmed sysselsattes 534 personer varav 364 kvinnor. Endast i ett hushåll utövades hemvävning på 2 vävstolar. Dessa, som båda ägdes av förläggare, sköttes av en man, som vävde dukar och schalar. Stickning utfördes i sex hemman av sju personer. Av de sex stickmaskinerna hade tre ställts till förfogande av förläggare. "Sömnadsarbete var, såsom av dessa uppgifter framgår, den hemindustri, som nästan ensam förekom i socknen. Värdet av dess tillverkning uppgavs till 1 958 695 kr. Till närmare belysande av detta hemarbetets bedrivande anför redogörelsen 4 individuella exempel, valda från ett hem med

medelstort, ett med mindre och två hem utan jordbruk. I det första jordbrukarhemmet arbetade hustrun och två döttrar vid två symaskiner och tillverkade under ett år 125 dussin västar à 6 kr. dussinet, d v s en årsinkomst (brutto) av 750 kr. I den andra jordbrukarfamiljen var det hustrun och 3 döttrar, som med hjälp av tre symaskiner, sydde 350 dussin byxor per år à 2.50 kr. dussinet och sålunda härpå förtjänade brutto 875 kr. I båda hemmen hjälpte hemarbeterskorna till även i jordbruket (ladugården, bärgningen). I de övriga hushållen, utan jordbruk, tillverkades rockar under samfällad medverkan av hela familjen: i det ena, där familjen bestod av man, hustru, två flickor över 18 år samt fem barn under denna ålder, var tillverkningskvantiteten (4 symaskiner) 1 200 rockar och bruttoårsinkomsten 2.500 kr.; i den andra familjen, som utgjordes av man, hustru, en dotter å 18 år, fyra yngre barn samt en tjänare, förfärdigades 1 500 rockar à 2.50 kr., vilket skulle inbringa en bruttoinkomst per år av 3 750 kr.

Hemindustriutredningen ger en intressant inblick i hemlivet i åtskilliga familjer. Här ett exempel: ”Familjen äger på landet ett hus, bestående av 2 rum och kök. Jordbruk finnes ej, utan familjen lever på inkomsten av hemarbetet. I detta deltaga alla vuxna hushållsmedlemmar. Husfadern är en 41-årig skräddare, hustrun är 43 år. De ha 4 barn, 2 döttrar om respektive 11 och 17 år samt 2 söner om 9 och 12 år. Mannen har bedrivit skrädveri som hemarbete i 25 år. Kostymrockar samt ibland sportrockar förfärdigas. För de förra betalas 2 och 2.50 och för de senare 3 kr. per styck. Arbetsmaterial och uppvärmning av pressjärn draga en kostnad av omkring 30 öre per rock. För arbetets utförande hava inköpts 3 symaskiner för 420 kr. samt ett fotogenpressjärn för 40 kr. Utom familjens egna medlemmar deltagar även den 20-åriga tjänsteflickan i arbetet. Hustrun och tjänsteflickan arbeta 8, dotter och mannen 12 timmar om dagen. Hustrun och tjänsteflickan sköta hushållet, varför deras arbetstid för hemarbetet är kortare. Tjänsteflickan har utom vivre 75 kr i årslön. Nettoförtjänsten av hemarbetet är omkring 35 kr. i veckan och 1 700 kr. per år. Köket användes till arbetsrum. För forsling av arbetet till förläggaren betalas 50 öre per vecka. Det sändes med någon granne, som har ärende till järnvägsstationen, i vars närhet arbetsgivaren har sin bostad”. (Arbetsgivare var förmodligen J.A. Petterson i Målsryd.)

Med tiden sökte sig alltfler toarpsbor till konfektionsfabrikerna inom socknen och i Borås. Antalet var inte mindre än 627 år 1965. Under 70- och 80-talen reducerades siffran drastiskt.

Hemsömnad i Skenstad – Johannes Johansson och Edvin Gustafsson.

- 60 Fredy Gustafsson, under många år i ledningen för Toarps hembygdsförening, har berättat om verksamheten i det egna hemmet. Hans farfarsfar Johannes Johansson var född i Almesåkra år 1815 och flyttade via Säby i Jönköpings län till Toarp. Där inköpte han ett hemman i Häljared Västergård. Med tiden bosatte sig hans son Gustaf Emanuel Johansson i Skänstad Eriksgård. Från sina hemman i

Edvin Gustafsson med Bella. E 205.173

Skänstad drev två av hans söner, Johannes Johansson och Edvin Gustafsson en ganska omfattande hemsömnadsverksamhet.

Edvin Gustafsson, född 1875, hade under 1890-talet varit ute som medhjälpare till Sander i Tittebo på hans norska resor. Samtidigt ägnade hans sig tillsammans med sin syster Ida åt hemvävning på jacquardstol. På gården sysselsattes med lönsömnad i stort sett på heltid hustrun, fem systrar och tidvis upp till tre "gesäller". Den knapphålsmaskin, som idag finns i hembygdsmuseet, torde vara den, som Fredy Gustafsson var placerad vid ett tag på 1920-talet. Han föredrog emellertid gårdens utearbete.

Verksamheten var till en början helt inriktad på att sy byxor för Erikson & Larson. Motvilligt övertygades Edvin om att göra försök med den besvärligare kavajsömnaden. En skräddare i Kanåsen lärde ut tekniken för tillskärningen. En kavaj syddes upp och uppvisades under stor spänning i Borås. Erikson tog på sig kavajen, och den passade riktigt bra. I stor skala levererades under sista världskriget uniformer för AB Magni, Borås och J. A. Pettersson i Målsryd. (Berättat av Fredy Gustafsson).

Transporterna skedde till en början via järnväg. Eftersom en personbiljett kostade 90 öre, hände det, att Fredy istället fick taga ett lass på sin cykel. En stor dag var det i Eriksgården, när Edvin år 1926 köpte en Ford personbil bl a med tanke på leveranserna till Borås. Edvin Gustafsson var en god hästkännare och blev med tiden biten på trav. Med en helt okänd egen häst, Bella, överraskade han omkring 1907 dåtidens travelit. Han besegrade på Öresjö i en stor tävling bl a specialisterna Hugo Davidsson på Viskaberg och Sixten Svensson på Norden.

Sömnadsförläggare i Lyckegården.

(berättat av Maj Larsson i Lyckegården, dotter till Gösta Johansson)

61 I Drared Lyckegård verkade två sömnadsförläggare under några decennier. Gösta Johansson svarade för verksamheten i den ena gården. Han var son till vävnadsförläggaren Gustaf Anselm Johansson, som i sin tur var son till Johannes Johansson i Skälvarås. Det var lönsömnad i kommission, som bedrevs i några rum i hemmet och senare i en särskild byggnad på gården. Det gällde arbetskläder, mestadels byxor, för olika uppdragsgivare på skilda ställen i landet. Denna verksamhet hade sin största omfattning på 20- och 30-talen. Arbetet gick till på så sätt, att tyger, som konfektionsgrossister rekviderat, kom till Målsryds eller Dalsjöfors järnvägsstationer. Det kunde vara Stigens i Färgelanda eller Falu Yllefabrik i Sågmyra eller andra ställen. De tunga tygstyckena kom i säckar, som kördes hem från stationen med häst och vagn. Vål på plats skars tyget upp efter beställningsnotor. Detta skedde först med en välslipad lie och i ett senare skede med elektrisk skärmaskin. Som jag minns, var det mestadels firmor i Norrköping, Ödåkra och Kinna-Örby, som beställt sömnaden. Från den sistnämnda platsen var det den traditionsrika handelsgården A. B. Larsson i Kronäng. Om jag minns rätt så avvecklades den firman ungefär samtidigt som Gösta Johansson slutade sin sömnadsutlämning. På båda hållen var det fråga om att sluta på grund av ålder.

För att återgå till arbetsmomenten så var det så organiserat, att första delen av en vecka var tillskärningen igång, för att allt skulle vara färdigt och fördelat i packar till hemsömmerskorna, när veckans sömnadsarbete avlämnades under fredagen, då det var byte till en ny sändning till hemmen. För sömnadsförläggaren och hans familj var det fredagskvälls- och lördagsarbete att sortera upp de färdigsyddna byxorna i halvdussinpackar efter storlekar, binda snören om och sedan packa i gråpappersklädda säckar. Sist syddes överkanten på säcken fast med stabila snören, ”öron” snoddes vid ytterkanterna. Praktiskt att greppa om för hårda tag vid de många förflyttningarna på transportvägarna till adressaten.

När allt var färdigt, spändes hästen för vagnen, och resan gick åter till järnvägsstationen med de färdiga produkterna. Detta var på lördagsmiddagen, varvid man med sina hästlass ofta for i sällskap med grannen i den andra Lyckegården. Varje vecka året runt utom vid julhelgen, upprepades detta. Under årens lopp var det mycket tyger och stora lager av färdiga plagg, som fördes in och ut genom dörrarna. Någon sytillverkning på platsen förekom inte. Ej heller försäljning av något slag. Allt var arbete i kommission. Min far, Gösta Johansson och min mor Gerda, född Pettersson, lade ned verksamheten i början av femtiotalet.

Herman Lundberg jämte hans andra hustru Adina Rylander hade en likartad tillverkning i den andra Lyckegården under i stort sett samma tidsepok. Han var född 1881 i Drared och son till Wilhelm Lundberg och sonson till Per Persson Lundberg i Mustomten (se särskilt avsnitt om Lundbergarna). Lönsömnad igångsattes 1914, och 1927 installerades 20 maskiner i en särskild syverkstad. I Lundbergs fall nedlades inte verksamheten, när industrin mer och mer tog över

*Gustaf Anselm o Inga Sofia Johansdr.
E 207.809*

hemsömnadsarbetet. I stället anpassade man sig under hand mer och mer till utvecklingen, och 1937 startade Herman Lundberg tillsammans med dottern Märta och sonen Arne Lundberg en syfabrik på gården. Men det var fortfarande på lönsömnadsnivå fram till 1950, då man övergick till egen försäljning av produkterna. Man specialiserade sig då på högklassig tillverkning av rid- och jaktkläder, som inte enbart såldes inom landet utan också gick på export till andra nordiska länder och England bland andra. Detta pågick under många år. Lundbergs verksamhet förekom till 1976, då företaget avyttrades och senare flyttades från Toarp.

Samma sätt att kombinera jordbruk och skrädderiverksamhet, i första hand baserad på egna familjemedlemmars arbetskraft, tillämpades på flera ställen i Toarp under samma tid. Bland andra Johannes Johansson i Stålarp, som också gick in för kavajsömnad och Helge Pettersson i Häglared. I båda fallen flyttades verksamheten under senare år till nybyggda fastigheter nära Dalsjöfors järnvägsstation.

En vittförgrenad släkt från Häglared Nedergård och Kulla.

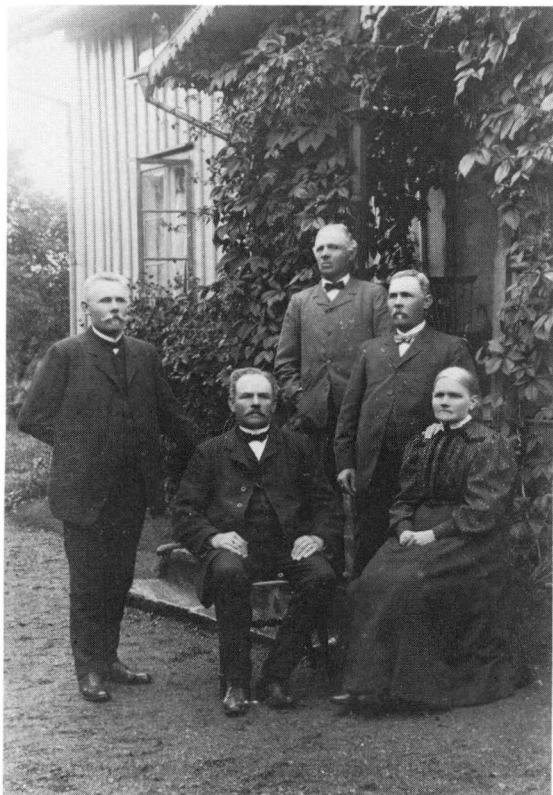
62 *Här kommer Martin Pettersson
och Johan han är med,
nog var det slit,
nog var det knog,
men det var duktiga bröder.
I Slätthult och i Kulla
fick man släppa grep och harv,
förr var man dräng,
nu blev ett fläng,
att sy i varje stuga.
Och bugen Er i borgare
i kubbar och kravatt,
och lyssnen nu till sömmerskor
och deras glada skratt.
Där går en här av skraddare
och pressare min vän.
Nu ska vi sy,
uti vår by
i Målsryd och Borås.*

100-årsmarschen framförd vid J.A. Pettersons jubileum (ett sammandrag).
Text: Göte Borg Melodi: Frithiof Anderssons Paradmarsch.

I Häglared Nedergård fick Anders Larsson och Elin Olofsdtr en son år 1761. I likhet med flertalet grannar gick denne Olof Andersson ut som GF. Med Kerstin Svensdtr fick han under årens lopp inte mindre än 14 barn. Nästan blind hamnade han så småningom på det lilla torpet Tåsbacken, senare omdöpt till Ängagarde, och dog där 87 år gammal helt utfattig.

Sonen Per Olofsson följde tidigt med fadern ut på dennes färder. Mellan de säsongsmässiga resorna började han arbeta som lärling hos sockenskräddaren Jan Persson i Senåsa. Per gifte sig med Karin Andersdotter och blev därigenom svåger med storhandlaren Per Andersson i Skänstad Skattegård. De flyttade till ett litet ställe under Kulla i Toarp. Per Olofsson blev känd som en skicklig skraddare och anlätades bl a av Sven Erikson i Rydboholm liksom av Sven Andersson i Kinna Sanden. Tre saxar och ett pressjärn var den skraddarutrustning, som togs upp i hustruns Bu 1865:1013. Där fanns också tre spinnrockar och två bandstolar. Skulderna var något större än tillgångarna. Per dog år 1875.

Enligt vad som framgår av sonsonen Elis Aronssons berättelse i Bergquists bok liksom av släktforskningar utförda av sondotterdottern Birgit Almqvist-Fränkell

*Otto, J.A., Martin,
Oscar o Matilda (Mia) Petterson.*

lyckades alla sex släktgrenarna efter Per Olofsson skapa framgångsrika textila företag. En dotter Sofia Kristina var gift med den store ölandshandlaren Per Magnus Petterson i Tummarp i dennes andra gifte.

En annan dotter Anna Matilda gifte sig med Per Fritiof Eklund och fick en mycket energisk dotter Anna. Tillsammans med en arbetskamrat från firma Zachrisson i Göteborg, Aron Lorentzon, grundades år 1907 en Garn- och Manufakturaffär vid Kungstorget 8. De båda gifte sig 1912. Firman drevs fram till 1965, då den eldhärjades. År 1922 kompletterades verksamheten med Hedängens Ullspinneri i Bollebygd, som efterhand i stor utsträckning inrättades för att legospinna åt fåruppfödare.

I Tvärred föddes 1842 Per Olofssons äldste son Johan Aron eller J.A. Denne började 17-åring som handelsdräng hos den store handelsmannen O.A. Olsson i Bygd. Efter två år gick han över till ölandshandlaren Anders Andersson i Kråkhult Västergård. Enligt tidens sed flyttade han därvid över till deras hushåll under vistelsen i hembygden och blev även där mantalskriven. Martin, född 1844, hade under tiden i faderns regi verkat i Vadsbo i norra Skaraborg och i Närke. År 1864 slog sig de båda bröderna tillsammans för en verksamhet i detta distrikt, dock var och en på sitt håll. J.A.:s son Elis Aronsson har livfullt berättat, att de båda

bröderna vid ett tillfälle stötte samman under sina rundvandringar. I dikeskanten blev det en stunds vila och diskussioner. Snart bar det emellertid i väg igen i olika riktningar. Tid eller ens tanke på en träff på en gästgivaregård fanns inte hos dessa unga, idoga och sparsamma GF.

Ett stort beslut togs år 1869. Det var järnvägsbyggena i Norrland, som lockade. Rallarna blev storkunder på olika västgötavaror. För att rätt angripa denna marknad slog sig J.A. ner i Härnösand och Martin i Gävle. De drev torghandel med varor hemifrån. Efter faderns död togs nästa steg. I Kulla, som övertagits av J.A. lades år 1877 grunden till J.A. & M. Pettersons förläggarrörelse. Martin hade vid denna tid återvänt och bosatte sig i Slätthult.

Gävlefirman behölls i släktens ägo. Dit flyttade brodern Oscar Alvin efter att under en kortare tid ha arbetat hos Paul U. Bergström i Stockholm. Under honom, efterhand i kompanjonskap med Per Bodin, gjorde företaget sig känt som svensk pionjär i försäljning av engelsk cheviot och ett förnämligt sortiment av franska sidentyger. I kundkretsen fanns åtskilliga ”kändisar” även från Stockholm. Pauline Brunius och revykungen Gusaf Wally blev under 1930-talet köpare av bl a ridåtyger.

Om Otto, den fjärde brodern, berättas, att han vid 13 års ålder fått ett allvarligt fel på ögonen. Med en bindel för ögonen vandrade han vid sin faders hand 10 mil till ögonläkaren Ekström i Göteborg. Synen blev klart förbättrad men aldrig perfekt. Han var även i övrigt klen, men var utrustad med släktens sedvanliga energi. I Söderhamn startade han med torghandel och tre år senare med försäljning i salubod. Den fina utvecklingen bröts plötsligt av den stora stadsbranden 1876, då hela lagret förstördes, starkt underförsäkrat. Det blev att starta om från början. Därvid togs en liten kapptillverkning i familjens regi upp på programmet. Fram till 1876 hade Otto använt efternamnet Pehrsson. Ofta kallades han för Petterson och bytte därför till detta namn. Alla bröderna följde med i namnbytet.

Till Slätthult och Målsryd – Nordens största strumptillverkare.

- 63 En ny etapp inleddes år 1882. Kulla övergavs, och verksamheten koncentrerades till Slätthult, där både J.A. och Martin blev innehavare av hemman. Verksamheten fortsatte efter tidigare linjer och snart var man uppe i 150 hemväverskor. Efterhand övergick man till fabriksdrift med handdrivna stick- och symaskiner, i förening med en omfattande hemverksamhet. I stor skala började man tillverka storvästar, vadmals- och manchesterbyxor. Arbetarantalet ökade till flera hundra.

De färdiga plaggen skickades med häst till Borås till dess att Målsryd blev järnvägsstation år 1901. I det Nellsonska huset i Borås inrättades ett försäljningslager, som fick en allt större omfattning. Tyngdpunkten i försäljningen låg i Norrland. Även Norrköping blev en viktig marknad. Där inrättade företaget en konfektionsaffär, som under ett antal år förestods av J.A.:s dotterson Einar Johan Jansson.

Kulla, där började det. BMR

Släthult, där växte företaget. Olof o Hjalmar Tholén, Algot Pettersson, tillskärare, Martin o J. A. Pettersson. E 117.772

Nära järnvägsstationen uppfördes i Målsryd en större fabriksbyggnad år 1910. Den eldhärjades tre år senare. Under ledning av Martin – den bland personalen mycket populäre ”patronen” Johan Aron hade avlidit 1911 – uppbyggdes ett helt nytt och modernt fabrikskomplex, som senare ytterligare utbyggdes.

Målsryd, där skapades ett storföretag. BMR

I den stora Grenander-Nybergska konfektionsutredningen, berättade Algot Svensson, tillskärare från år 1910, att sparsamhet var en självklar dygd. För tillskäraren gällde det att spara tyg, "så att han nästan sparade in sin lön". Märkligt nog arbetade man länge enbart med hand- och trampdrift, och med fotogen som enda drivkälla för belysning fram till 1913. Då blev ett enkelt batteriverk inkopplat i det närliggande Flodinska färgeriet. Några år senare erhöles kraft från Trollhättan via Dalsjöfors Linneväveri. Först därmed kunde verksamheten omvandlas till vad som kallades en "elektrisk syfabrik". Företaget blev sedan elektrisk leverantör för hela Målsryds samhälle. Fabrikens vattenbehov om 10 kbm/dag kunde fram till 1940-talet endast täckas med hjälp av tämligen små lokala brunnar, vilket under torrår skapade stora problem.

I Stockholm hade Collins gått i spetsen för en rationaliserad produktion efter amerikanska principer, där varje arbetare endast sysselsattes med ett litet momentarbete. Samtidigt som Erlabolaget studerade en sådan uppläggning i USA, begav sig, efter Martin Pettersons pensionering de nya cheferna Elis Aronsson, son till J.A., och Martins son Gunnar Martin till England för likartade studier. År 1926 var man färdig för en omläggning av produktionen efter dessa nya principer i kombination med s k Hoffmanpressning. Under varumärket Stadion lanserade företaget ett förnämligt kostymsortiment.

Gunnar Martin lämnade sin chefspost och startade butiksverksamhet i Jönköping. Under årens lopp upprätthölls viktiga funktioner i företaget av Oscar och Hjalmar Tholén, söner till Gustaf Pettersson i Råslätt i Toarp. En tredje chefsgeneration bestod av Ulf Ulander (Synnerstad) gift med Brita, dotter till Elis Aronsson, och av Olle Tholén, son till Hjalmar. Målsrydföretaget blev nedlagt år 1970.

J.A. var gift med Wilhelmina, Mia, Andersdtr från Odh och Martin med Anna Johansdtr från Slätthult. Tea, en av J.A.:s döttrar gifte sig med Dalsjöforsgrundaren Herman Jansson. Barnen till Martin, som avled 1935, 90 år gammal, tog efternamnet Martin. Per Kilian Martin gjorde sig känd som innovativ grundare av ElektroSkandia, ett företag som senare övertogs av ASEA.

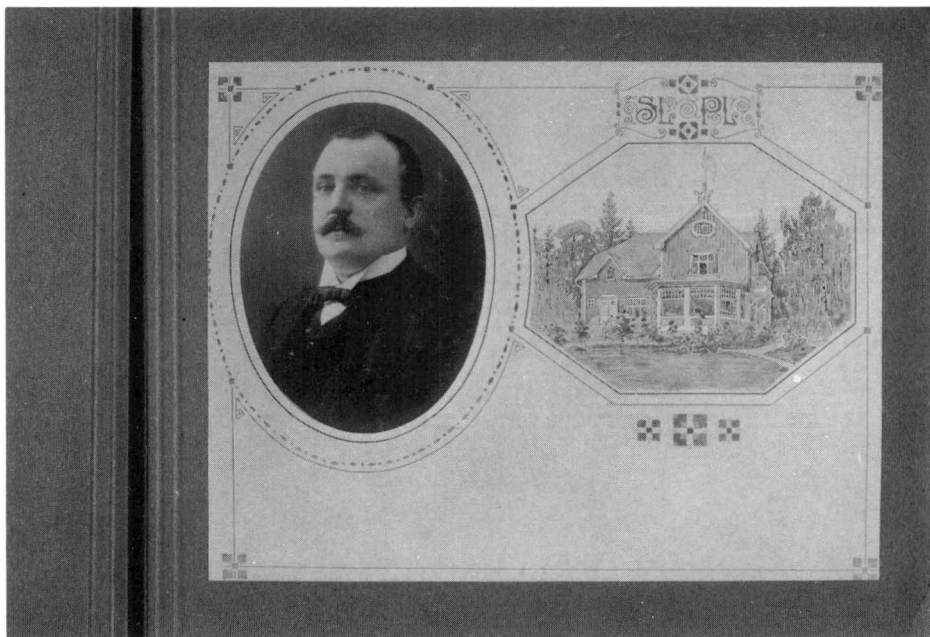
Nils Tholén, son till Hjalmar, inköpte 1978 Viktor Samuelssons strumpfabrik i Mölndal. I samband med ytterligare inköp av Göingestrumpan i Knisslinge och Claes Welander i Ulricehamn flyttades verksamheten till denna stad fyra år senare. Under namnet Topeco har där framväxt Nordens största strumpfabrik med över 100 anställda. I utrustningen ingår ett 15-tal japanska stickmaskiner med avancerad elektronisk styrning. Med hjälp av en bildskärm tas nya mönster snabbt fram och lagras i kassetter. Stickmaskinerna kan sedan laddas på fem minuter i stället för tidigare en dags omställning. Fabriken har nyligen av skatte-tekniska skäl försålts till ett investmentbolag.

Larssöner på Öland – Erikson & Larson – Erlablaget.

64 I Häglared Frugård dog år 1852 Carl Larson 84 år gammal (Bu 1852:209). Hemma tillverkade han ullsaxar och annat smide, som han själv var ute och sålde. Redan i unga år var sonen Lars Carlsson etablerad som GF på Öland och for sedan även till Gotland. Han var borta 8 månader per år och var främst hemma till slättern och till jul. Till en början vandrade han hela vägen fram och åter till fots till de båda öarna. Med tiden blev det häst och vagn och därmed större varutransporter. Detta pågick under inte mindre än 41 år fram till 1880, då han var 70 år gammal. Lars avled 19 år senare i Strömsberg under Hjortryd.

När rödsoten grasserade som värst i början av 1850-talet avled tre av Lars söner och några år senare även hustrun Anna Svensdtr, syster till Elin gift med hovinköparen Per Lindström i Lindås. I hustruns Bu 1860:21 låg tillgångarna på 16.310:- med skulderna 3.000:- lägre. Handelsvaror utgjorde med 1.200:- en betydande post. Lars gifte om sig med Johanna Andersdtr från Hellstad och fick med henne bl a sonen Per, född 1864. Redan i de första tonåren följde han sin far till Öland. Två av hans äldre halvbröder, Anders och Johan, etablerade där år 1875 en manufakturaffär i Borgholm. Även Per blev engagerad i denna firma år 1879 men återvände till hembygden tre år senare.

År 1892 startade han i det Flaménska huset i Borås grosshandelsfirman Erikson & Larson tillsammans med Otto Paulinus Erikson. Denne, som var jämnårig, kom från Hjulåsa i Roasjö. Som resande hade han varit verksam hos Lennart

Hyllning från personalen till Per Larson på 50-årsdagen vid sommarvillan i Skogsryd. SL=Siri Larson. Album komponerat av J. Hedaeus.

Gustafsson (se under Skälvarås). Otto gifte sig med Angelie, syster till Lennart. I den nya grossiströrelsen satsade man på traktens bomullsvävar och efterhand alltmer på trikåvaror och färdigsydd manskläder. I en ganska omfattande förlägarverksamhet engagerades åtskilliga hemstickerskor och hemsömmerskor i Torarp och Ljushult. Verksamheten utvidgades fortlöpande. År 1905 blev ett märkesår. I nya lokaler Kungsgatan 60–Åsbogatan startades en symaskinutrustad verkstad med 7 anställda för fabriksömnad. En knapphålsmaskin anskaffades året därpå. Två år senare var man uppe i 18 anställda varav två riktare eller verkmästare. Hemsömnaden, som var betydligt mer omfattande, var då delvis upplagd som lönsömnad genom kommissionärer, vilka svarade för tygutlämning och transporter. I det sydda varusortimentet ingick till en början mest byxor och stovvästar. Ännu år 1912 arbetade man huvudsakligen med doffelvästar och "bondrockar" eller tjocka blå storkavajer. Ett stort steg togs 1917. Då byggdes ett stort fabrikskomplex för en utvidgad konfektionssömnad. Där inrättades året därpå även en trikåttillverkning. Företaget uppges då ha varit landets störste konfektionär. Vid denna tidpunkt avled Otto Erikson.

Efter studier i USA infördes år 1926 en omläggning av verksamheten från stycktillverkning till en uppdelning på arbetsmoment. Antalet olika moment uppgick 1941 till 120, som utfördes av hetspecialiserade sömmerskor. Erlablaget blev företagets säljande firmanamn. När Per Larson avled år 1939 hade företaget installerat löpande bandproduktion. Efter åtskilliga nedtrappningar gick företaget i konkurs år 1982. Företaget har sedan i liten skala åter kommit igång.

Johannes Jansson

Från Häljared Nedergård till Dalsjöfors.

65 I den gamla Häljared Nedergård, som i dag bebos av släkten Krii, bodde under första hälften av 1700-talet Toarps under detta sekel största handelman Olof Svensson. Hans son Per Olofsson fick en dotter Karin, som gifte sig med Jan Andersson, som verkade som GF i Skaraborg. Dennes son Anders Jansson gifte sig med den välkände hovinköparen Per Björssons dotter Karin. År 1825 fick dessa två en son, Johannes Jansson, som med framgång bedrev en handelsverksamhet först som GF och sedan som vävnadsförläggare. Dennes son Herman Jansson köpte Kråkhult Uppegård av specerihandlaren Johannes Bolander, svåger till Gustaf Pettersson och till Leon Larsson, båda i Uppegården. Jansson blev därvid innehavare av Dalsjöfors kvarn med tillhörande vattenfall.

Under militärtjänst i Fristad hade Herman välvt planer på en fabrikstillverkning tillsammans med Henning Wenander från Björketorp, som i hemmet tidigt kommit i kontakt med linnevävning. Då var man ännu inte färdiga att sätta igång. Herman tog anställning i Kinna och Henning blev verkmästare vid Torsbo trikåfabrik i Gällstad. Snart bar det iväg till samma befattning i Karlstad Yllefabrik. Chefen Oscar Kullgren avled och Henning gifte sig med änkan Lisbet. Nya diskussioner kom igång mellan Herman och Henning. Var få tag i ytterligare startkapital? En kontakt med Hermans förmögne morbroder resehandlaren Johan Pettersson Fröjd i Smedsgården i Rångedala, född i Häljared, gav önskat resultat.

Såväl Henning som hans broder Martin hade genomgått Borås Tekniska Vävskola. Martin hade därefter startat ett enkelt handdrivet jacquardväveri i Björketorp. Snart insåg han att handdriften var på väg att utkonkurreras för många viktiga linnevaror. Därför begav han sig till Tyskland för praktiska studier och återvände lagom för att delta i en fabriksplanering. Han blev teknisk ledare. Martin gifte sig med Ingeborg, dotter till norgehandlaren Alfred Pettersson i Skänstad. Även Alfred deltog finansiellt och hans stora framsynthet blev av stor betydelse för den fortsatta verksamheten. Ungefär samtidigt ingick Herman äktenskap med Ingeborgs syssling Tea Pettersson, dotter till fabrikören J.A. Pettersson i Slätthult och senare Målsryd.

Även Hermans broder Paul tillhörde initiativtagarna. Med utnyttjande av den goda handelsutbildning, som han erhållit hos Anders Svensson i Björkelund hade Paul blivit engagerad som bokhållare hos grosshandlaren Johan Oscar Lundberg på Svartmannagatan i Stockholm. Johan Oscar, född 1853, kom från Bredared i Rångedala och var son till handelsmannen Lars Andersson. Det var för övrigt Lundberg, som var nere och mötte Paul U. Bergström, när denne första gången anlände till huvudstaden. Endast 41 år gammal avled Lundberg hastigt år 1894. Bouppteckningen i Stockholm var mycket stor med tillgångar på över 200.000:- och skulder på 140.000:-. Modern Maria Persdtr hade lånat ut 56.000:-. Paul hade vunnit hennes förtroende och fick svara för uppteckningen. Ett löfte att få övertaga firman gav honom en flygande start. För Dalsjöforsfabriken kom sedan en väl inarbetad grossist i Mälardalen och norrut väl till pass.

Dalsjöfors Väfveriaktiebolag bildades år 1897. Lokaliseringen bestämdes av det vattenfall nära Dalsjön, som inköptes av Herman Jansson. Optimistiska beräkningar pekade på att man skulle kunna få ut 250 hkr. I själva verket blev det föga över 20hkr. Besvikna tvingades man att så gott som omedelbart komplettera med ångmaskin från Borås Mekaniska. I likhet med på sin tid spinneriet i Rydahl hade man alltför mycket låtit ett vattenfall bestämma lokaliseringen, och detta i en tid då man just börjat att med ledningar leverera elkraft på avstånd. Detta blev också lösningen genom inköp av Gälareds vattenfall och senare genom leveranser från Trollhättan. Läget blev liksom för Rydahl ur transportsynpunkt högst besvärligt. Till en början erfordrades fyra par hästar för att klara transportererna bl a till järnvägen i Borås. År 1902 fick man en station vid Målsryd på Borås-Alvesta järnväg. Äntligen år 1917 blev Dalsjöfors stationsort på den nya järnvägen Borås-Ulricehamn, som tillkom bl a efter intensiv informationsverksamhet av Henning Wenander. Om lokaliseringen inte var lyckad ur transportsynpunkt, så var den bättre med tanke på arbetskraft. I trakten fanns en god hemvävartradition.

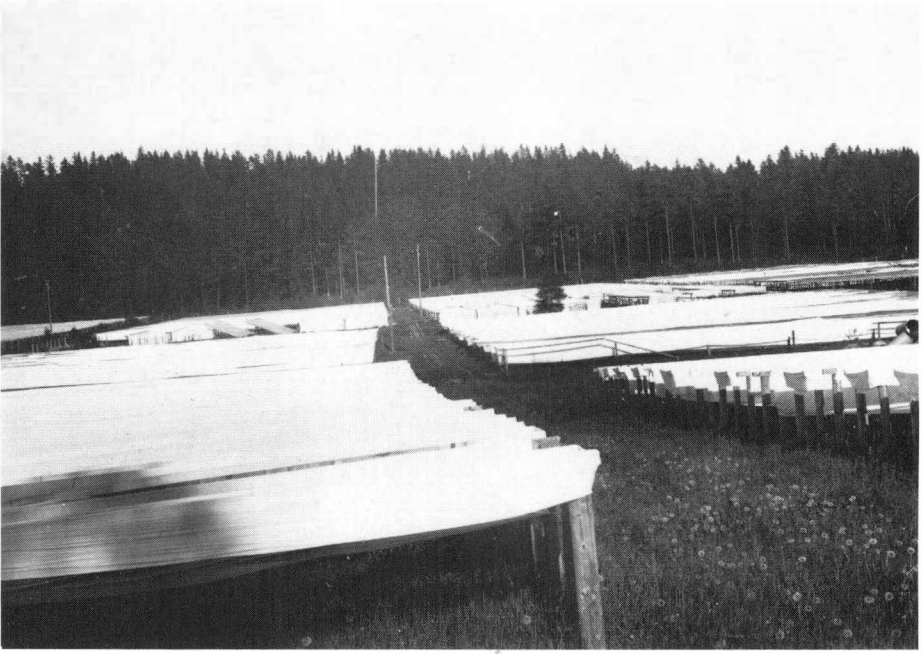
Varusortimentet bestod ursprungligen av Islandströjor och grövre linvävnad. Efterhand inriktades produktionen alltmer på tyger i jämförelsevis exklusiva mönster. Snart var företaget en av landets ledande linnefabriker.

Dalsjöfors kontor 1897 byggt av Per Larsson Kråkhult U. Efter honom under några år Johan Bolander med diversehandel. TH. E 117.766

Dalsjöforsfabriken omkring 1900. TH. E 117.775

Linneblekning utomhus tillämpades ännu på 1930-talet. E 7046

Ibland tog man det lugnt bland linblånorna. GHM

Martin Wenander och Martin Kirsten på kontoret. TH. E 117.779

Martin Wenander t h med en kusin t v. I mitten Herman Jansson. E 117.661

Henning Wenander E 41.250

En viss framgång hade den stormönstrade damastduk, som togs upp baserad på en ny patenterad jacquardvävskonstruktion. Uppfinnare var Fritz Sterner, som sålde sin uppfinning till Dalsjöfors. Snart utsattes man för patentintrång från Tyskland. Trots försök lyckades man inte hävda sin ensamrätt och succén blev därför kortvarig. Istället satsade Dalsjöfors på en nyutveckling, varigenom den fasta kostnaden för framtagande av ett nytt mönster kraftigt kunde reduceras. Dalsjöfors var ett av de första svenska företag, som införde reglerade skiftesarbeten. Man var också tidiga med att få till stånd en Egna Hemsrörelse bland de anställda.

Såväl den inhemska som den utländska konkurrensen var hela tiden synnerligen hård. Företaget har därför också genomgått åtskilliga kriser och varit med om ett stort antal fusioner. En sammanslutning med Almedal ägde rum år 1919. Henning Wenander blev VD i Göteborg för koncernen och Martin avancerade till chef för Dalsjöforsenheten. När verksamheten i Göteborg senare avvecklades, skedde en koncentration till Dalsjöfors, som kom upp i över 600 anställda. Nya kriser har sedan inträffat och häromåret begränsades produktionen i Dalsjöfors till plastbelagda presenningar under namnet Almedon, kopplat till en grossistverksamhet.

Mycket mera skulle kunna berättas om Dalsjöforsföretaget, men dess historia är väl känd genom Elis Aronsson i Toarpsboken, genom olika företagsmonografier och även genom Mats Behns ingående stencilerade skildring, i anslutning till en utställning på temat "Att väva är att leva". I samband med den sista produktionsnerdragningen fick företaget i Dalsjöfors en indirekt efterföljare. En tidigare anställd, Jan Olof Thorell från Toarpsdal, köpte en del av maskineriet och igångsatte en produktion av linnehanddukar och andra hemtextilier.

Några Wenanderföretag.

- 66 Under en kris i Dalsjöfors-Almedal under 1920-talet uppstod en skarp tvist. Henning lämnade företaget. Han stod, 58 år gammal, med i stort sett tomma händer, men begav sig djärvt in i nya projekt. AB Silkestrikå i Göteborg såg dagens ljus. Företaget var tidigt ute och lanserade charmeuseväv och snart även därav tillverkade damunderkläder. Efter en komplettering med bl a konstsidan, byttes namnet till Fasilko. Företaget växte och var uppe i 300 anställda, innan Henning överlämnade direktörskapet till sin son och medarbetare Nils Wenander. Henning var då 80 år gammal.

Efter det att Kapp-Ahl övergått till att lägga sina beställningar av damkonfektion utomlands, försvann för något år sedan grunden för verksamheten inom De Claire i Dalsjöfors, som startats år 1954, av Olle Gustafsson, yngste son till Edvin Gustafsson, Skänstad Eriksgård. Från Kråkhult Mellangård inflyttade då grossistföretaget Ås Vävnadsindustri. En av Martins söner, Sten Wenander, grundade detta företag inriktat på vävnadsgarner och vävredskap. Han avled våren 1987 och efterträddes av Per Martin Wenander.

Fritz Sterner från Kärnsjö.

- 67 Enligt vad Björn Sterner berättat, fick Johan Filip Langlet, son till den siste boråsfärgaren med detta namn, år 1843 en "oäkta" son. För denne Johannes Johansson och modern Anna Persdtr ordnade Langlet en stuga i Hagalyckan under Kärnsjö. Både denne Johannes och hans son med likalydande namn begav sig på Toarpsvis ut på handelsvägarna. Johannes Johansson d.y. fick en son Fritz, som senare tog namnet Sterner. Redan som 10-åring följde han mot lagens bestämmelser sin fader på dennes vandringar. Han slet hårt därunder. Så småningom fick han emellertid ett gott fosterhem hos sin mormors broder Anders Hagman på Hagatorpet i Senåsa och senare bosatt i Gånghester. I detta hem försiggick en livlig vävnadsverksamhet, vilket gav starka intryck hos Fritz. Detta förde vidare till studier vid vävskolan i Borås. Efter praktik bl a i Elberfeld-Barmen i Tyskland och Belfast på Irland flyttade Fritz till J.F. Barkers gamla linnefabrik i Åbo i Finland. Där konstruerade han en jacquardmaskin. Enligt Martin Wenander i Dalsjöforsfabriken, som övertog patentet, "innebar maskinen en enastående rationalisering av tillverkningen med väsentligt förbilligade mönsterkostnader."

Efter några år hos Ludvig Svensson på Kinnamark var Fritz färdig att starta egen tillverkning i Överlida, i Öxabäck. Där grundades förläggarfirman Allmogeslöjd baserad på en av honom själv konstruerad halvmekanisk vävstol, som kunde åstadkomma mönster av jacquardtyp. Patentet användes även av Hagmans i Gånghester. År 1921 utvidgades verksamheten med ett nybygge för det nybildade Halla Textil. Under stora bekymmer med avsättningen, omlades produktionen till kvalitetsgardiner, baserade på mönster framtagna av Fritz och hans

Halla Textil ca 1920. Fritz Sterner t h. E 64.234

söner. Halla blev välkänt, bl a på grund av färgernas lyster och ton. Tyska pulverfärger blandades enligt gamla färgrecept. En samverkan erhöles med bl a den kände Carl Malmsten. Sonen Alf fortsatte tillverkningen, men fick under 70-talets textilkris sträcka vapen. Björn, en annan son, blev framstående ledare för Viskadalens folkhögskola i Seglora. Han gjorde sig känd för initerade skrifter om hemindustri, gårdfarihandel m m.

Triåfabriker.

68 Hemstickning åt förläggare tog fart i Toarp under 1890-talet. J.A. Petterson i Slätthult och senare i Målsryd, Mauritz Nilsson i Slätthult och därefter i Borås och Johan Carlsson i Häljared tillhörde de ledande förläggarna. Under 1920-talet startades trikåfabrikation av Th. Andersson och Henrik Johansson. Båda hade ett 20-tal anställda och arbetade enligt system Lahman. Sedan Theodor Andersson avlidit 1957, övertogs ledningen av fabriken av änkan Thekla Andersson och Hilda Christina Ohlsson, alltjämt under namnet Th. Andersson. Trikåfabriken Merkur, Zakeus Johansson och den redan omnämnda Nilssonska fabriken i Kråkhult är ytterligare exempel på trikåfabriker i Toarp.

Dahléns – Fågelsången – Rowell

69 För ett antal år sedan fanns i Sverige ett mycket stort antal damkappfabriker, varav åtskilliga storföretag, Wettergrens i Göteborg, för att nämna ett exempel. Efter den långvariga konfektionskrisen lär inte återstå fler än 4 à 5 fabriker. Ett av dessa är Dahléns, beläget i Skänstad. I Skintagården startade i början av 1930-talet Åke och Ruth Dahlén ett litet kappföretag, som sedan byggts ut i ett par omgångar. I branschen är företaget känt för gedigen kvalitet och rimliga priser.

Företaget har väl lyckats hävda sig i en hård kamp mot den allmänna trenden. Det har varit oerhört arbetsamt, men har givit en knapp bärgning hela tiden, berättar den 78-åriga Ruth Dahlén. Efter sin makes dödsfall fungerade hon som företagets VD fram till 1987. Fram till denna tid var det även hon, som sydde ihop den årliga provkollektionen. Redan som 16-åring började hon som sömmerska hos Lapidus och flyttade sedan till Jönssons innan produktionen i Skänstad drogs igång. Efterhand överlämnas nu ledningen av företaget till sonen Lars och mågen Åke Wiktorsson.

I Fågelsången i sydöstra Toarp inköpte Gösta Nilsson en liten sömnadsfabrik, som en komplettering till syverkstaden i Gullestorp i Äspered. När Gösta Nilsson, 56 år gammal, år 1964 deltog i en mäsas i Borås fick han förslag om att uppträda som mannekäng. Han vägde nämligen 120 kg och var idealisk för att visa kläder för ”fullvuxna män”. Som ”världens tyngsta mannekäng” ingick han under fem år i ”terylene-stallet” för engelska ICI. Sedan ett antal år tillbaka är Gullman Kläder nedlagt.

Den i Skänstad Skintagård år 1849 födde, Johan Alfred Johansson, fick år 1878 i Råslätt en son, Carl Robert Johansson. Två av dennes söner, Olle och Bengt, startade år 1943 en postorderfirma under namnet Borås Hatt- och Mösslager. Redan två år senare utvidgades sortimentet. Under nytt namn Rowell byggdes upp ett företag, som gjorde sig känt för kvalitetsvaror. Ägaransvaret övertogs för omkring 10 år sedan av butikskedjan Hennes & Mauritz.

Gånghesterföretag – LP-skjortan – Skjortfabriken Special och Eton.

70 Mot slutet av 1800-talet fick Gånghester en allt större betydelse i en viktig vägkorsning. En gästgivaregård utgjorde en betydelsefull samlingspunkt. Sedan 1920-talet har ett industricentrum vuxit fram i Gånghester.

I en drängstuga på Lindås startade Per Henrik Lindström och kusinen Axel Pettersson år 1929 en enkel syfabrikation av skjortor. Efter att i Gånghester år 1936 ha byggt nya lokaler växte företaget snabbt under namnet Lindström & Pettersson Syfabrik AB. LP-skjortan var länge en stor framgång. I början av 60-talet övertogs verksamheten av Curt Sievert, men hamnade efter vissa problem år 1980 i konkurs. Företaget drivs nu av Le Roy Swansson.

Krogen, där vägen delade sig. Gästgivaregården i Gånghester. TH. E 117.735.

Simon och David Pettersson, bröder till nyssnämnde Axel, övertog under 1920-talet en, av Carl Larsson i Skinnarhult grundad, sågverksrörelse. År 1925 bröt sig David ur detta företag och tog i Gånghester ledningen för skjortfabriken Special, som år 1928 startats av hans hustru Annie Pettersson tillsammans med en släkting, Febe Lidar. Verksamheten har expanderat och inriktats på hög kvalitet. Under ättlingar med namnet Davidsson har man satsat på varumärket Eton, som nu också blivit företagets namn.

Inge Davidsson grundade, alltjämt i Gånghester, ett helt nytt företag, Eton Systems, som blivit internationellt ledande i fråga om hängande helautomatiska transportsystem för konfektionsindustrin, med stor export även till Japan.

Vävskedsmakare i Gånghester och Dalsjöfors – juvelerarsnabbköp.

- 71 Till vävningens centralbygd flyttade Anders Lundin år 1913 sin vävskedstillverkning från Oxberg, Dalarna. Verksamheten etablerades på Bergdalsgatan i Borås. Sönerna Albin och Ingvar flyttade år 1946 verksamheten till Gånghester. Numera bedrivs tillverkningen i Dalsjöfors av Albins söner, Tommy och Jan. En vävsked kan liknas vid en långsmal gallerram, vars tenar håller varptrådarna isär

på vävstolen. I gamla tider gjordes vävskedar helt i trä. Stor uppmärksamhet väckte den trä-metallkonstruktion som vävnadsförläggaren Wennerström i slutet av 1820-talet importerade från England till Assberg Olsagården i Örby. Hos Lundins är åtskilliga arbetsmoment helt automatiserade, dock utan att produktionens hantverksmässiga prägel gått förlorad. Märkligt är att produktionen alltjämt kan upprätthållas, trots att flertalet vävnadsfabriker numera är nedlagda i och omkring Borås. Samtidigt har dock hemvävningen fått en viss renässans med åtföljande vävskedsbehov. Viktiga avsättningsmarknader finns emellertid idag utomlands, inte bara i Europa, utan även i USA och Indien. Verksamheten är vidare kopplad till en butik för försäljning av alla hemvävningens behovsartiklar.

Ett något överraskande inslag i gatubilden i Dalsjöfors är Hedbergs Guld med vårt lands förmodligen enda juvelerarbutik av snabbköpskaraktär. Låga priser lockar en strid ström av kunder även långväga ifrån. En stor postorderkatalog har också utskickats. Antalet anställda beräknas under 1987 att stiga till 110.

Diverse företag – Framnäs och Joflo.

- 72 I Borås, liksom på andra håll har utöver redan omnämnda företag, ytterligare ett stort antal vuxit fram under ledning av personer ”bördiga från Toarp”. I själva Toarp har under 1900-talet företagsetableringar främst skett i Dalsjöfors och Gånghester. Endast några få av alla dessa företag har här kunnat beröras.

På ett soldattorp under Starhester bodde Johan Salomon Sundqvist, född i Rångedala år 1848. Hans son Johan Algot, född 1884, flyttade 20 år gammal till Kinna. Där började han hos vävnadsförläggaren August Svensson i Kinnahult. Efter några år fortsatte J.A. hos Herman Hansson i Brättingstorp i Örby och gifte sig där med en dotter. I början av 1900-talet etablerade han en egen förläggarfirma, först i Lugnet och sedan i Karlshed. I Kinna uppförde Sundqvist senare fastigheten Framnäs för sin handvävnadsrörelse och senare för en fabriksverksamhet inriktad på gardiner och andra hemtextilier. J.A. blev en erkänd pionjär i mönstersättning av maskinvävda möbeltyger i bomull och ylle.

Ej långt från Toarp, vid Aplared i Ljushult svängde år 1900 N.J. Johansson om från en förläggarverksamhet med vävnader till hemsömnad. Genom giften med hans son John och dotter Sigrid knöts till företagsledningen Lisa och Oscar Flodin från färgeriet i Målsryd. År 1919 omvandlades företaget i samband med en utbyggnad och elektrifiering till en ledande ”elektrisk syfabrik”. Skyddskläder och sportkläder blev efterhand stora specialiteter. Det kända varumärket Joflo skapades genom en kombination av företagsledarnas namn.

Trikåfabriken som blev ”ett fruset historiskt ögonblick”.

- 73 Claes Peter Niklasson, född 1841 i Sexdrega, flyttade till Toarp. Under åtskilliga år arbetade han som statdräng för Borås-firman Gentzel & Hagelquist med jordbruksintressen i Toarp. En son Fritz, som tog namnet Sjöblom, föddes på

Lunden år 1874. På ett fascinerande sätt berättades i årsboken 1981 om hur Fritz och hans hustru Karin startade en trikåfabrikation i ett ombyggt stall på Norrby, och hur företaget med enkla medel senare utvecklades. Där berättades också, att museet år 1980 faktiskt kunde övertaga "ett fruset historiskt ögonblick". Fabriken stod nämligen alltjämt "intakt, som den hade lämnats vid en arbetsdags slut" i samband med nedläggningen år 1958. Med spänning avvaktas nu att få se denna trikåfabrik uppmonterad i ett nytt Tekomuseum – en värdig symbol för begreppet "bördig från Toarp".

Min plats i tiden.

74

*När gamla seder glöms
gamla trosuppfattningar
slängs
moraler luckras upp
värderingar flyter omkring
runt om oss
då, känner vi behovet
att gå tillbaka
leta våra rötter
finna minnen
från våra förfäder.
Var de bodde
vad de hette
hur de levde
vad de kroppsligen
levde på
vad de andligen levde av.
Vi behöver känna
relationer bakåt
för att finna vår plats i tiden
och hitta rätt väg
in i vår framtid.*

EMBLA, Borås Tidning 3.5.1

FÖRKORTNINGAR

BM	—	Föremålsserie hos BMR
BMR	—	Borås Museum Ramnaparken
Bs	—	Borås
BSA	—	Borås Stadsarkiv
BU	—	med efterföljande årtal och nr – Bouppteckningar i GLA
E	—	fotonr-serie hos BMR
Gbg	—	Göteborg
GF	—	Gårdfarihandlare
GHM	—	Göteborgs Historiska Museum
GLA	—	Göteborgs Landsarkiv
KB	—	Kungliga Biblioteket
LK	—	Länsmuseet Karlskrona
RA	—	Riksarkivet
SSM	—	Stockholms Stadsmuseum
Sth	—	Stockholm
TH	—	Toarps Hembygdsmuseum
TM	—	Tekniska Museet i Sth
Uh	—	Ulricehamn

Källförteckning

Anteckningar från Skälvarås, förda av Gustaf Nilsson och från 1862 av Johannes Johanson, sammanställt av Maj Larsson Drared Lyckegård.

Aronsson Elis; Firman J.A. Pettersson

Behn Mats; Om den gårdfarihandlande allmogen i Toarp, stencil 1985

Behn Mats; Väva är att leva, 1977

Bergquist Nils – Aronsson Elis; Toarp, 1952

Bergstrand C.M.; Från Borås och Ås härad på 1700-talet, 1973

Bergstrand C.M.; Från Borås och Ås härad på 1800-talet, 1974

Bergstrand C.M.; Två knallesocknars krönika, 1932

Bergström Paul U – Ett 50-årsminne, Sth 1932

Boger Gustaf – Larsson Rune; Knalleliv, 1985

Dahl Fredrik; Lorentz och andra blodstämmare, BT 1954 11.7

Dahl Sven; Travelling Peddlars, 1960

Damm Ada; Bilder från det gångna Borås

Danielsson H.N.; Till Hans Nellsons Biografi. Från Borås och de sju Häraderna, 1950

Elfsborgs läns södra Hushållningssällskaps Qvartalsskift 1912:III, Bs 1912.

Forsell Nils; Borås Stads historia, 1952-53

Grenander-Nyberg Gertrud; Konfektionsutredning i Tekniska Museet.

Gustafsson Hans; Från Apelgårde till Sjalvarås, 1965

Gustafsson Per; Om Skälvarås Storegård, en stencil hos Lilly Gustafsson i Fritsla

Haglund Sven; Till Paul Bergström, Sth 1930

Hufvudsson Dal, Nils; Boerosia, 1719

Lagerholm John; en maskinskriven krönika över släkten Lindström, Sth 1944

Lundin Tommy; Motor i Toarp, 1984

Oldmark Gunnar; Martin Olsson, 1979

Persson Severin; Skrädderiyrket i Borås, Bs 1954

PUB 1882-1942, Sth 1942

Redin Hjalmar; Toarp, 1900

Sterner Björn; Fritz Sterner, Från Borås och de Sju Häraderna, 1968

Sterner Björn; Textil hemindustri, 1973

Sundbeck Carl; Minnen från Västergötland, 1900

Tjernberg Ingegerd; Knallebrev berättar, BT 1985 15/12, 1986 31/1

Thulin Gustaf; Toarp aldrig fattigt, BT 1955 5/12 m fl artiklar

Örtegren Gerd; August Magnussons 100-års-jubileum, Sth 1962

Berättelserna om Carl Larsson i Häglared Frugård härrör bl a från sonen Karl Larsson i Roppered; Brev till Hjalmar Tholén i J.A. Pettersons arkiv i BMR.

Diverse handlingar i Kinna Sandens arkiv.

Diverse handlingar i Borås Museums arkiv, bl a Gustaf Thulins samlingar, J. A. Pettersons arkiv jämte museets stora fotosamling. I museets personfotosamling finns även Mauritz Nilssons samling av inbjudningar till begravningsakter o dyl.

Bouppteckningar i Göteborgs Landsarkiv och konkursakter i landsarkivet och i Borås Stadsarkiv har givit viktigt källstoff. Personuppgifter har vidare erhållits ur husförhörslängder – författaren reserverar sig för att feltydningar eller andra missförstånd därvid kan ha uppstått.

Vidare har diverse informationer erhållits vid intervjuer av ett stort antal personer.

Register för årsbok 1986 och 1987 över omnämnda personer med direkt Toarps-anknytning.

För personer omnämnda i årsbok 1986 har hänvisning skett med en romersk etta, I, följd av sidans nummer. För denna årsbok skulle ett sådant system skapa sätteritekniska problem. Därför har även styckena nummerats och hänvisning skett genom utsättande av en romersk tvåa, II, jämte styckets nummer. Utöver personnamnet har mestadels även gårds- eller torpnamn angivits.

Trots att personer utan direkt Toarpsanknytning uteslutits ur registret, och trots att många toarpsbor inräknats under beteckningen m fl omfattar registret över 700 namn. Det stora antalet gör registret svåröverskådligt, men förhoppningen är, att det likafullt skall bli till glädje särskilt för släktforskare.

I gamla tider, då flertalet personer ej var skrivkunniga, blev stavningen av namnen ej särskilt betydelsefull. Efter personligt gehör skrev präster och mantalskrivare in namnen i längderna. Ofta varierar stavningen från gång till gång. I denna skrift har i huvudsak en "standardiserad" stavning tillämpats. Sålunda har t ex skrivsättet "Per" kommit till användning även om "Pehr" länge torde ha varit den vanligaste formen. På sammansätt har "Jean", som var populärt omkring 1800, vanligen skrivits som Jan. Endast i klara undantagsfall har sonnamnen skrivits med ett s.

Kvinnornas efternamn vållar speciella problem. I äldre tider användes genomgående faderns förnamn följt av "dotter" (här förkortat dtr). När sedan bruket av makens efternamn blev allt vanligare, tillämpades detta ofta omväxlande med det äldre systemet. I detta register har i en del fall bägge namnformerna upptagits.

I registret och i bildtexterna har följande förkortningar använts i gårdsnamn.

A	– Assarsgården
B	– Bergsgården
Bö	– Börttegården
E	– Eriksgården
F	– Frugården
H	– Hansagården
K	– Kronogården
L	– Lilla
La	– Landbogården
Ly	– Lyckegården
M	– Mellangården
N	– Nedergården
S	– Skattegården
Ski	– Skintagården
St	– Stora eller Storegården
U	– Uppegården
V	– Västergården
Ö	– Östergården

Abrahamsdtr Karin; Stålarp, II:32
 Abrahamsson Anders; Målsryd, I:36
 Ellen; Ammarp, II:57
 August o Per Johan; II:57
 Ahlstrand Anna Sofia; Häljared Ö-Kinna, II:16
 Amundsdr Thea Pettersson; Norge-Andared, II:30
 Andersdr Anna; Drared S-K, II:5,19,35
 Anna; Kovra, II:8,11
 Anna; Mustomten, II:11
 Anna; Häljared N, II:15
 Anna; Kråkhult-Senåsa, II:21,46
 Anna; Skänstad E, II:29
 Britta Lindström; Berget-Lindås, II:27
 Britta Lundberg; Drared Ly, II:43
 Elin; Taryd V, II:14
 Johanna Häglared F, II:64
 Carin; Tittebo, II:56
 Karin; Smedsås, I:58
 Karin; Skänstad S-Kulla, II:30,62
 Karin; Skänstad S, II:29
 Karin; Tubbared, II:44
 Karin; Kulla-Kråkhult M, II:46
 Karin; Ammarp, II:55
 Karin; Häljared N, II:15
 Karin; Häljared N, I:52,54
 Karin; Taryd V, I:54,68,74
 Kerstin; Skälvarås K-Långhult, I:58
 Kerstin; Kråkhult M, II:46
 Kerstin; Skänstad E, II:30
 Kerstin Larsson; Häljared Ö, II:16
 Margareta; Skänstad S-E, II:30
 Maria; Germundared-Kovra, II:10
 Maria, Cecilia; Skänstad E, II:29
 Märta; Drared S, I:74, II:3
 Sara; Hjortryd, II:49
 Sofia; Kråkhult V-Långhult, II:49
 Wilhelmina Pettersson; Målsryd II:63
 Andersson Abraham; Ammarp, II:57
 Adolf; Slätthult-Bs, II:39
 Albert; Skänstad E-Sth, I:43, II:29,53
 Alexander; Tittebo-Norge, II:56
 Anders; Bygd L, I:26, II:12,13
 Anders; Skäftingsbacka, I:60, II:22
 Anders; Skänstad E, II:29
 Anders; Skänstad E-Kråkhult V, II:30,46,48,62
 Anders; Kråkhult M, II:46
 Anders; Ammarp, I:27, II:55
 Anders; Slätthult, I:60
 Anders Petter; Kråkhult V-Mörbylånga, II:48
 Anders o Lars; Långhult, II:49
 Andreas; Bokhult, II:20
 Anna-Lisa; Ammarp-Bråmhult, II:57
 August; Varnum-Bråthult-Sexdrega, II:19
 August; Gröneberg-Ryd, II:50
 Bengt; Taryd Ö-Häljared V, II:8,14
 Britt; Tittebo, II:57
 Emma Christina; Skår, II:23
 Gunla; Stålarp, II:29
 Gunnar; Toarp, I:15
 Gustaf; Skår, I:62, II:23
 Hans; Drared B, I:26,35, II:6
 Hans; Lund(en), I:27
 Jan; Häljared N, I:24, II:65
 Jan; Skinnarehult-Taryd, I:68, II:14
 Jan; Skänstad Ski, II:29
 Johannes; Häljared V, I:23,56, II:25
 Johannes; Kråkhult M, II:46
 Johannes; Ammarp, II:55
 Jon; Kanåsen I:57
 Lars; Drared S-Sth-Bs, II:4,5,19,35,56
 Lars; Germundared, I:40,73, II:10
 Lars; Berget, I:13,70,72, II:22,23
 Lars; Skäftingsbacka, I:48,70,72, II:22,45
 Lars; Skälvarås K, I:37,58,60,74, II:4,19
 Lars; Kerstinsgårde, I:26
 Lars; Häljared V, I:36,38
 Lars, se Hägglund
 Lars; Ammarp-Öland, II:49
 Lars Österlund; Häljared Ö, I:37, II:16
 Lars o Per; Kulla-Kråkhult-Visby, I:38, II:46
 Maria Svanström, se do
 Nils; Kulla, I:38
 Olaus; Häljared N, II:15
 Olaus; Berget, II:23
 Olof; Trånghult, I:25
 Olof; Skälvarås St, I:38
 Olof; Häglared F, I:70
 Olof; Målsryd, I:72
 Olof; Taryd Ö, I:70, II:14
 Olof; Bygd, St, II:13
 Olof; Häglared N, II:62
 Per; Slätthult, I:9f,37,58,60ff, II:3
 Per; Taryd V, I:17,34, II:14
 Per; Drared B, I:27
 Per; Häljared V, I:34
 Per; Berget, I:68, II:22,25
 Per o Sven; Kråkhult M, II:46
 Per; Kovra I:48,67, II:10,39
 Per; Drared S, II:5
 Per; Skänstad E-Kerstinsgårde, II:29
 Per; Skänstad E, II:29
 Per; Skänstad E-S, II:30,62
 Per (Peter); Taryd Ö, I:13,70, II:14
 Petter; Slätthult, II:39
 Petter; Ammarp, II:55
 Sven; Häljared N, I:27, II:15
 Sven; Andared, I:38
 Swen; vid Sjögården, II:2
 Sven; Skänstad Ski-Senåsa-Hjortryd,
 II:21,29
 Theodor o Thekla; Dalsjöfors, I:49, II:68
 Andersson Arta, Resi; Bs, II:1,35,42
 Andreasdr Britta; Skänstad S, II:29
 Antoni Anders; Kulla-Sth, I:46
 Aronsson Elis; Målsryd, II:63
 Assarsdr Kerstin; Övrap, I:69,74
 Assarsson Assar; Gårda, I:27
 Johannes; Gårda, II:31,55

- Lars o Sven; Klämman-Häglared F-Strömslund, I:38, II:50
 Sven; Gärda, I:64
 Behn Mats; Dalsjöfors, II:45,65
 Bengtsdtr Anna; Kovra-Drared B, I:21, II:8,11
 Britta; Kovra II:8
 Christina Gustafsson; Strömsborg, II:38
 Ingegerd; Mustomten, II:11
 Karin; Skänstad Ski, II:29
 Sara; Övrarp, II:38,42
 Bengtsson Kasper; Germundared I:19
 Olof; Bs I:15
 Per; Bråthult, II:19
 Bergström Anders Hansson; Drared B, I:35, II:6
 Anders Persson m fl; Bråthult, II:19,25
 Anna Matilda Skoglund; Drared K-Berget, II:25
 August; Bs II:58
 Hans; II:6
 Olof; Berget-Häljared, I:14,23,31,68, II:15,17,25,35
 Paul U. m fl; Berget-Sth, I:23,30,43f,48, II:26
 Biörnsdtr Kerstin; Smedsås, I:52,58
 Biörnsson Assar Persson; Övrarp, I:14,40,69,72,73, II:5,22
 Hans; Fallbråten, II:6
 Lars; Häglared N, I:40,68
 Lars o Olof; Smedsås, I:57f
 Olof; Taryd V, I:14,37,54,67ff, II:14,25
 Per; Häljared I:34
 Per; Övrarp, I:14,24,27,37,46,67ff, II:21,22,65
 Per; Skinnarehult, II:6
 Björklund Josefina; Slåtthult, I:66
 Bod-Inga; II:23
 Bolander Johan; Kråkhult U; II:47,65
 Brogman C.Fr.; II:28
 Bryngelsdtr Elin; Stommen-Skår, II:19
 Bryngelsson Sven; Stommen-Skänstad A, I:60, II:4,15
 Bråthén Sigge; Bråthult-Trollhättan, II:19
 Börjesdtr Johanna; Skänstad E, II:30
 Börjesson Nils; Kerstingsgårde, I:9
 Börjesson Olof; Häglared, I:18
 Carlsdtr Kerstin; Häglared F-Senåsa, II:58
 Carlsson Anders; Slåtthult, I:20
 Elsa; Dalsjöfors, I:50
 John; Häljared, I:49,68
 Lars; Skäftingsbacka, II:22
 Lars; Häglared F, II:64
 Per; Råslätt, II:33
 Claesson Gustaf; Algutstorp-Falskog N, II:54
 Dahlén Åke, Ruth o Lars; Skänstad E, II:69
 Dalfors Johan o Mats; Skänstad Ski, II:30
 Danielsdtr Anna; Senåsa, II:11
 Danielsson Arne m fl; I:24, II:11,57
 Johannes; Drared B-Ammarp, II:11
 Jon; Mustomten, II:11
 Jon; Senåsa-Gotland, II:11
 Lars; Stålarp, II:58
 Per; Drared B, I:21, II:8.11
 Davidsson Inge m fl; Gånghester, II:70
 Davidssönerna, bröder; Bs, II:42
 Elfving Emanuel; Skälvarås, II:41
 Eliedtr Annika; Smedsås, I:58,67
 Engström; Ammarp, II:56
 Enlund; Drared B, II:7
 Eriksdtr Kerstin; Skäftingsbacka, II:24
 Eriksson Peder; Slåtthult, I:20
 Angelie; Skälvarås St-Bs, I:61,67, II:40,64
 Erik; Skänstad, II:11
 Otto; Roasjö-Bs, II:64
 Fager; Dalsjöfors, I:49
 Fagerlund J.A. m fl; Sth-Skäftingsbacka, I:42, II:23,41
 Fast Roland; Ammarp, II:55
 Flodin Gustaf o Ludvig; Stuvered-Målsryd-Bs, I:48,51, II:13,63,72
 Flodin Oscar m fl; Målsryd-Aplared, I:48
 Fors Bod-Inga; II:23
 Fredberg Anders m fl; Kvartorpet-Fallbråten-Bs, II:51
 Fredgård Stig o Åke; Sth, II:47
 Fröjd Johan Pettersson; Häljared-Rångedala I:24, II:26,65
 Gillborg Anders m fl; Skänstad E, II:31
 Gunnarsdtr Anna; Häljared Ö, II:18
 Karin; Häljared Ö, I:55
 Gunnarsson Anders; Toarp I:15
 Anders; Häljared V, I:55
 Lars; Häljared V, I:54f,61
 Lars; Smedsås, I:52
 Per; Ekås, I:19
 Per; Ryd I:14
 Gunne i Bygd; I:16
 Gustafsdtr Anna; II:37
 Johanna; Kråkhult M, II:46
 Kerstin; Skänstad E, II:29
 Gustafsson Anders m fl; Skälvarås St-Slåtthult-Karlskrona, I:36,63,66, II:10,37,41
 Ernst o Gottfrid; Häljared N-Östersund, I:39, II:15,41
 Edvin o Fredy m fl; Skänstad E, II:60,66
 Karl Adolf; Skälvarås St-Slåtthult, II:34,39
 Lennart Skälvarås; St-Bs, II:34,39,40
 Nils; Skälvarås K, I:34, II:37
 Hagman Anders; Senåsa-Gånghester, II:67
 Hansdtr Anna; Kovra II:8
 Anna; Skälvarås St-K, II:37
 Kerstin; Skälvarås St-Berget, II:22
 Hansén Emil o S.J.; Hjortryd Ö-Öland, II.46,49
 Hansson Anders; Drared B, I:35, II.6
 Björn; Häglared N, I:52,68
 Lars; Skälvarås St-Häljared V, I:27,34,56
 Per; Skälvarås St, I:27,34,55f,74
 Heda-Lars; Heden, I:30
 Hedelin G.A. m fl; Lindås-Sth, II:56
 Hedin Johan; Andared-Sth, II:33,41,56
 Hedlund Olof Persson; Häljared N, I:14,54, II:15
 Hellström Olof; Häljared V, I:23,56

Håkan i Häglared, I:16
Håkan i Tummarp, I:28
Håkansdr Britta; Smedsås-Övrrarp, I:73
Britta; Skänstad E, II:30
Gunnel; Målsryd I:72
Kerstin; Mustomten, II:11
Håkansson Johan; Kråkhult, I:34
Hägglund Lars Andersson; Stålarp-Nykterheten
II:32
Ingelsson Anders; Andared, I:36
Ingelsson Anders; Skår-Ammarp, II:55
Ingelsson Per; Lindås, II:27
Jansdr Anna; Häljared N-Skälvarås K, I:59
Jansson Anders; Häljared N, I:24,70, II:65
Anders; Taryd V, II:14
Anders m fl; Senåsa-Bs, II:58
Christina; Häljared N-Skänstad, II:34
Einarr Johan; Norrköping, II:63
Gunnar o Olof; Kråkhult U, II:12,47
Herman; Dalsjöfors, I:24,48, II:26,34,65
Johannes; Häljared N, I:23, II:26,65
Johannes; Skänstad A, I:70
Maria; Häljared N-Skänstad Ski, II:30
Paul; Häljared N-Sth, II:26,65
Jeansdr Kerstin; Bygd St, II:13
Jeansson Olof; Häglared F, I:74, II:3, 32
Johansdr Anna Maria; Häljared N, II:15
Anna Maria; Tummarp, II:51
Anna; Slätthult-Målsryd, II:63
Ellen; Ammarp-USA, II:44
Helena; Häljared V-Berget, II:25
Inga Sofia; Ammarp-Drared Ly, II:41,55
Johansson Albert o August; Sjöslätt, II:58
Anders; Kråkhult M, II:46
Anders; Långhult, II:48
Anders Finer; Kråkhult V, II:48
Andreas; Skänstad S, II:29
Aron; Kulla-Bs, II:58
August Alfred; Ammarp-Sth, II:55
Bengt; Skälvarås, II:41
Carl Robert m fl; Råslätt, II:69
Gunnar; Slätthult, I:38
Gustaf; Sth, I:40f, II:41
Gustaf Anselm; Drared Ly, II:41,55,61
Gustaf Emanuel; Skänstad E, II:60
Gösta; Drared Ly, II:61
Henrik; Dalsjöfors, I:49, II:68
Hilda Gustafsson; Skälvarås St-Häljared N, II:14
Hulda Sofia; Skänstad S-Skogsryd, II:31
Jenny; Kerstingsgårde: I:20, II:13
Jenny Aguelina Pettersson; Skälvarås St-
Skänstad S, I:22, II:31
Johan Alfred m fl; Skänstad Ski-Råslätt, II:69
Johan; Kerstingsgårde, II:23,45
Johannes; Kerstingsgårde, I:20,22, II:45,46,51
Johannes; Häljared Ö-Berget-Lindås, II:25
Johannes; Häljard V, II:60
Johannes; Skälvarås, St, I40f, II:41
Johannes; Skänstad E, II:60
Johannes; Hagalyckan, II:67
Johannes; Stålarp, II:61
Johannes; Kråkhult U, II:21,47
John o Sigrid; Aplared Ljushult, II:72
Lars o Sven o J.W. Gårda, II:31,55
Levin; Stålarp, II:32
Matilda; Kerstingsgårde: I:22
N.J. Aplared Ljushult, II:72
Per; Tubbared, II:44
Sven; Häljared V, I:23
Zakeus; Dalsjöfors, II:68
Jonasdr Maria; Häljared N, I:54
Jonsdr Karin; Slätthult, I:60
Maria; Slätthult-Skälvarås K, I:59f
Jonsson Anders; Häljared Ö, II:16
Anders Johan; Ammarp-Sth, II:41,55,56
Daniel o Lars; Mustomten-Senåsa, I:52, II:11
Lars; Berget, I:16
Lars; Skinnarehult, I:26, II:24
Lars; Drared La, I:35
Lars m fl; Stålarp-Skänstad-Ammarp, II:55,56
Petter; Häljared Ö, I:37
Josefsson; Johan Alfred; Gröneberg, II:50
Julander Claes; Glafsered, I:43, II:44
Jöns i Häljesjö, I:16
Jönsson Johannes; Drared K, II:3
Petter; Häljared Ö, II:16
Karlsson se Carlsson
Kersten; Kerstingsgårde, II:45
Kinnström Fritz; Övrrarp, II:57
Kinström Lars; Falskog, I:8
Kirsten Bengt m fl; Kerstingsgårde, I:20,22, II:45
Knutt i Skår; I:16
Krii, syskonen; Häljared N, I:24, II:65
Kristensson Anders; Häljared Mejeri, II:14
Kärman Lars m fl; Kärnsjö I:19
Lars i Drared, I:18
Larsdr Anna; Ekås, I:37
Anna; Häljared N, I:54
Anna; Häljared V, I:56
Anna; Skälvarås K-Långhult, I:59
Anna; Bygd L, II:13
Anna; Häljared V-Skälvarås St, I:55,74
Anna; Berget, II:23
Elin; Långhult-Slätthult, I:58,64
Elin; Skälvarås K-Drared S, I:59, II:4,19
Elin; Häglared F-Nygården-Slätthult, I:60,64
Elin; Bygd St, II:12
Elin; Målsryd-Ammarp, II:55
Ingrid; Häglared N-Skäftingsbacka, II:22
Karin; Häljared N, I:52,54
Karin; Häljared V, I:52,56,74, II:18
Karin; Skäftingsbacka, II:22
Kerstin; Häljared Ö, I:56, II:18
Kerstin; Skälvarås K-Bråthult, I:59
Kerstin; Häljared V-Slätthult, I:55, 61ff,74
Kerstin; Skäftingsbacka-Drared B, I:70, II:22
Kerstin; Berget, II:23
Lisa; Skälvarås-Skänstad Ski, II:30

Maria; Häglared N, I:70
 Maria; Skäftingsbacka, II:23,45
 Märta; Häljared V-Hökerum, I:56,68
 Larsson Arbertina; Målsryd, I:50
 Alexander o Gustaf; Häljared Ö, I:23, II:18
 Alfred Jonsson; Ammarp, II:55
 Anders; Drared, I:36
 Anders; Drared S, II:57
 Anders; Häljared Ö-Kronäng, I:37,72, II:16
 Anders; Skäftingsbacka-Skälvarås K, II:24
 Anders; Skälvarås K, I:52,58,60
 Anders; Germundared, II:10
 Anders m fl Svedberg, se do
 Anders; Berget, II:22
 Anders; Skänstad E-Koberg, II:30
 Anders; Stålarp-Bs, II:58
 Anders; Häglared N, II:62
 Anders o Johan; Häglared F-Öland, II:64
 Anders Rylander; Ryd-Gröneberg, II:46,50
 Assar; Klämman, II:50
 Biörn; Smedsås, I:52,54,57f, II:11,32
 Carl; Häglared F, II:49,64
 Carl; Skinnarehult, II:70
 Gunnar; Häljared V, I:52,55f,61
 Hans; Nygården, I:40,60
 Hilda o Berta; Häljared V-Andared-Bs, II:17
 Håkan; Smedsås, II:32
 Ingel; Lindås, II:27
 Johan o Anders; Skälvarås K, I:59
 Johanna Christina; Häljared V, I:60
 Johannes; Skälvarås K-Slätthult, I:59f,70,
 II:17,34
 Johannes; Ryd I:64
 Karl; Häljared V-Sth, II:17
 Karl; Häglared F-Roppered, I:38, II:50
 Lars; Skälvarås K, I:15,59
 Lars; Senåsa, II:21,49
 Lars; Skinnarehult-Skäftingsbacka-Vasshalla,
 II:24,50
 Lars; Skäftingsbacka-Bs, II:24
 Maj; Drared Ly, I:41, II:61
 Maria Christina; Skälvarås K-Häljared V, II:17
 Moses, Leon (Lennart); Kråkhult U-Skälvarås
 K-Bs, I:43, II:23,65
 Måns; Bs, I:15
 P.L.; Bråthult-Skår-Skänninge, II:19
 Per; Häljared V, I:23,60, II:17,34
 Per m fl; Häglared F-Öland-Bs, I:38, II:64
 Per; Skäftingsbacka-Kråkhult U-Skälvarås K, I:48,
 II:21,23,47
 Per; Skäftingsbacka, II:24
 Per; Långhult-Skår, I:58,62
 Per; Häglared N-Skäftingsbacka, I:68
 Per; Kråkhult M-Senåsa, II:21,23,47
 Per o Sven; Häglared N, I:68
 Per; Skälvarås K, I:59f, II:4
 Per; Skänstad, II:29,37
 Sofia; Slätthult, II:17
 Sven; Senåsa, I:20
 Sven; Bråthult, I:37,59f, II:5,19,51
 Sven; Långhult, I:40,59f, II:19
 Sven; Häglared N, I:40,68
 Sven; Häljared Ö-Stämmemad, II:16
 Wilhelm; Häljared Ö-Tuna, II:18
 Wilhelm; Häljared V-Slätthult-Bs,
 II:17,34,39
 Leijon fältväbel; Sjögården, I:26
 Levander; Per o Gurli; Andared, II:30
 Lidar Febe; II:70
 Lignell J.P.; Slätthult, I:64
 Liljedahl, Oskar Nathanael; Sjöslätt-Bs, II:58
 Liljenbäck Bengt; Bråmhult, II:57
 Lindgren, Carl m fl; Taryd V-Bs, II:14,42
 Lindström Per o Anders m fl;
 Lindås, Ekås, Berget, II:27,44,64
 Lindström Per Henrik; Lindås-Gånghester, II:70
 Lorentzon, Anna Eklund; Gbg, II:62
 Lundberg Per o Arne m fl; Drared Ly, II:7,43,61
 Lundberg Carl Peter m fl; Smedsås, II:33,43
 Lundberg Johannes m fl; Starhester I:48,
 II:33,34,43
 Lundblad Hilda; Sjögården, II:42
 Lundin Anders m fl; Gånghester-Dalsjöfors, II:71
 Långberg skraddare; Långhult I:15
 Långberg Anna Maria; Slätthult-Bs, I:65
 Långberg Sven; Åspered-Bs, I:65
 Magni Gustaf m fl; Tummarp-Bs II:51
 Magnusdr Annika; Häljared N-Sth, II:15
 Magnusson August m fl; Gravryd-Sth I:43ff
 Martin Gunnar m fl; Målsryd-Sth m m, II:63
 Mattisson Nils; Stålarp, II:32
 Mortiz Elisabeth; Germundared, I:7
 Mårtensson Lars; Lund(en), I:16
 Nellson Hans; Kovra-Bs, I:21,30,60,63,
 II:3,8,9,11,12,19
 Niklasson Claes Peter; Lund(en), II:73
 Nilstr Annika; Senåsa, II:11
 Nilsson Alfred; Kråkhult M, II:46
 Anders; Skänstad, II:12
 Axel m fl; Kråkhult M, II:46,68
 Bengt m fl; Kovra, II:3,8
 Britta se Lundberg
 Claes Herman o Erik; Bygd St, II:13
 Gustaf; Skälvarås St, I:69, II:37
 Gösta; Gullestorp, II:69
 Hilda Elisabeth; Målsryd-Bråthult, II:19
 Jenny; se Skoglund, II:34,36
 Johan m fl; Halsaryd, II:13,52
 Johan; Granckärr, II:19
 Johannes; Fallbråten-Tubbed, II:44
 Jonas; se Schenlund
 Kerstin se Lundberg
 Lars; Bygd St, II:12
 Lars; Stålarp-Andared, II:33
 Lars o Frans; Lökared, I:19
 Lars; Skänstad, I:61
 Lars; Bokhult, II:12
 Maria Johansson; Skälvarås St, II:41

Mauritz m fl; Andared, I:50,
 II:10,17,26,34,36,68
 Nils m fl; Andared, I:31,48,66, II:33,34,38
 Nils o Anders; Stålarp, II:32
 Oscar August; Granekärr-Bråthult, II:19
 Per; Drared S, I:8ff,57, II:3,14
 Per; Kovra, II:8
 Sven, Övrap, I:16
 Nordlund Beata Skoglund; Sth-Bs, II:5
 Olaidtr Josefina Pettersson; Tummarp, II:51
 Olausson Per; Berget, II:23
 Olofsdtr Anna; Tittebo, II:55,56
 Anna; Häglared Bö-Häljared V, I:59
 Christina; Skälvarås, II:30
 Elin; Häglared N, II:62
 Ingrid; Taryd V, I:68
 Jenny Bygd St; I:20, II:13
 Kerstin o Britta; Häljared N, I:52ff,74
 Kerstin; Häglared Bö-Slåtthult, I:59
 Kerstin; Taryd V, I:54
 Maria; Taryd V-Berget, I:68, II:25
 Stina; Häglared F-Drared K, I:74, II:3
 Olofsson Anders; Målsryd, I:72, II:47
 Anders d.ä.; Taryd V, I:54,68, II:14
 Anders d.y.; Taryd Ö, II:14
 Anders; Trånghult I:25
 Anders; Gånghester, I:26
 Jonas; Långhult, I:26
 Lars; Målsryd, I:13,72, II:55
 Lars; Häljared N-Trädet, I:52,54
 Lars Anders; Gånghester-Karlskrona, II:50
 Olof; Taryd V, I:67f
 Per; Häglared Bö, I:38, II:49
 Per m fl; Häglared N-Kulla-Sth, I:46, II:58,62
 Per; Häljared N, I:54, II:65
 Sven; Taryd Ö, I:70, II:14
 Olsson Anders; Bygd L, II:13,41
 H.P.; Drared K, II:11,36
 Hilda Christina; Dalsjöfors, II:68
 Johan; Skänstad, II:17,34
 Martin Oldmark; Sth, I:46f
 O.A. m fl; Bygd St, I:39, II:13,62
 Olof; Ammarp, I:42
 Per A.; Bygd, II:13
 Per i Germundared, I:7
 Persdtr Anna; Häglared F, I:70
 Anna; Taryd V, II:14
 Anna; Senåsa-Kråkhult U, II:21,47
 Anna; Skåftingsbacka, II:24
 Anna; Hagalyckan, II:67
 Anna Matilda Skoglund; Drared K, II:25,35
 Elin m fl; Senåsa, II:21,28
 Ingrid; Övrap-Taryd V, I:68
 Johanna; Skogen, I:19
 Johanna; Lövaskog-Drared, I:19, II:5
 Karin; Häljared N, I:24,65
 Karin; Övrap-Häljared N, I:24,69, II:65
 Karin; Kråkhult U, II:47
 Karin Lindström; Berget, II:25,28
 Kerstin; Häljared N, I:54
 Kerstin; Häljared V, I:55
 Kerstin; Stålarp, II:32
 Kerstin; Råslätt-Stålarp, II:33
 Kerstin; Häljared Ö, II:16
 Kerstin Larsson; Bråthult, II:19
 Maria; Skälvarås K, I:58,74
 Maria; Övrap-Skälvarås St, I:69, II:37
 Maria; Häljared Ö, II:18
 Persson Adolf; Ammarp, I:8
 Anders; Smedsås, I:9
 Anders; Drared S, I:26,37,60,74,
 II:3,4,6,12,19,21,24,32,35
 Anders; Drared K, II:5
 Anders; Drared B, II:6
 Anders; Häljared, I:16
 Anders; Häljared N, II:15
 Anders; Kråkhult M, II:21,46
 Anders Bergström, se do
 Anders Lindström, se do
 Anders; Skänstad E, I:28, II:29,48
 Anders; Skänstad S, II:30
 Anders; Skogsvad-Skänstad E, II:30
 Anders; Skälvarås St, I:28,55
 Anders; Tubbared, II:44
 Anders Antoni; Kulla, I:46
 Anders; Kulla, II:46
 Andreas; Skänstad E, II:29
 Assar; Övrap, I:14,40,69,72,73
 Gustaf; Skänstad E, I:28, II:29
 Hans; Skälvarås St, I:55,74, II:37
 Jan; Senåsa, II:58,62
 Johan; Kulla, II:58
 Jonas; Slåtthult, I:60
 Lars; Långhult, I:37,58
 Lars; Picke, I:28
 Lars; Stuvered, I:56
 Lars; Drared B, II:7
 Lars m fl; Häljared Ö, II:18
 Lars; Senåsa, II:21
 Lars; Skälvarås, II:30
 Nils Tholander; Drared, I:15, II:3,4
 Nils; Kovra, II:8
 Olof; Ekås, I:37
 Olof Hedlund, se do
 Olof; Taryd Ö, II:14
 Olof; Häljared Ö, II:18
 Olof o Sven; Övrap-Drared, I:70
 Per; Ammarp, I:8,21
 Per; Häglared, I:9
 Per; Lövaskog, I:9
 Per; Skälvarås, I:16
 Per o Bengt; Björkelund, I:19
 Per d.y. o d.ä.; Skogen, I:19
 Per o Lars August; Kärnjö, I:19,26
 Per; Drared S, I:35,61, II:3
 Per; Drared S-K, I:74, II:3,4
 Per; Häglared N, I:35,56
 Per Skoglund, se do

Per; Skänstad, II:29
 Per Lindström, se do
 Per; Skogsvad, II:30
 Sven; Övrarp, I:70, II:22
 Sven; Bokhult, II:20
 Pettersdtr Ingrid m fl; Häljared Ö, II:16
 Karin; Ammarp, II:55
 Pettersson Alfred m fl; Skänstad S-Ski, II:30
 Anders; Slätthult-Bs, I:26,60,64, 72f
 Anders; Ammarp-Tittebo, II:55,56
 Anna; Slätthult-Skår, I:62, II:39
 Anna Wiklund; Slätthult-Lindberg, I:64
 Anna-Louise Gustafsson, I:66f, II:38
 Anna Matilda Lorentzon, II:62
 Annie; Gånghester, II:70
 Axel; Lindås-Gånghester, II:70
 Christina Olsson; Slätthult-Varberg, I:64
 Elin; Kråkhult U-Sth, II:47
 Erik; Smedsås, I:27
 Gerda; Drared Ly, II:61
 Gunnar; Slätthult-Bs, I:60,65f, II:33,38,41
 Gustaf m fl; Kråkhult U, II:47,65
 Gustaf; Råslätt, II:13,63
 Helge; Häglared, II:61
 Holge; Skänstad S-Falköping-Danderyd, II:31
 Ingeborg; Skänstad S-Dalsjöfors, II:65
 Jenny Auelina; Skälvarås St-
 Skänstad S, I:22, II:31,41
 Johan; Skänstad Ski, II:21
 Johan; Sjöslätt, II:58
 Johan Aron o Martin m fl; Kulla-Målsryd
 I:39,49ff, 62,
 II:13,17,30,48,50,59,62,68
 Johannes; Skänstad H-Skälvarås St, II:37
 Johannes; Slätthult-Lund, I:67
 Lars Martin; Skänstad S, II:30,31
 Lars o Olof; Skinnarehult II:6
 Levin; Skänstad S-Andared, II:30
 Maria Christina; Slätthult-Andared, II:33,38,39
 Nils; Fallbråten, II:44
 Per; Slätthult-Bs, I:8,60,63f
 Per A; Slätthult-Bs, I:64, II:39
 Per G; Slätthult-Bs, I:66
 Per (Petter) Magnus; Tummarp, I:38,
 II:45,46,50,51,62
 Simon o David; Skinnarehult-Gånghester, II:70
 Sofia Kristina; Kulla-Tummarp, II:51,62
 Sven; Slätthult-Bs, I:60,63
 Sven P; Slätthult-Bs-Sth, I:64,66, II:5,41
 Thea Amundsdr, se do
 Tea Jansson; Slätthult-Dalsjöfors, II:65
 Rabe; Germundared, I:7f,12
 Ravingius; Rångedala, I:8
 Robell Georg Larsson; Skälvarås K-Sth, I:43,45, II:23
 Rowell Olle o Bengt; Råslätt-Bs, I:14, II:69
 Rudell Wm o Nils; Ruered-Bs, II:1
 Rudgren; Ryd-Bs, I:14
 Rylander Adina; Drared Ly, II:61
 Rylander Anders Larsson, Ryd-Gröneberg, II:46,50
 Sander; Tittebo-Norge, II:56,60
 Schenlund Jonas Nilsson m fl; Bygd St, I:14, II:12
 Sivert Curt, II:70
 Siggesson Lars; Sjögården, I:16
 Sjöblom Fritz; Lund(en)Bs, II:73
 Skog Johan; Hjortryd Ö, II:45
 Skoga-Pelle; Skogen I:19
 Skoglund Anna; Drared S-K, II:5
 August, Drared K-Bs, II:35
 August Andersson; Myrås, II:34,44
 August; Häljared-Taryd Ö, II:14
 Claes; Drared K-Bs, II:1,5,26,35
 Johan o Petrus, Drared K-Bs, II:26,35,36,53
 Per Persson m fl; Drared K, II:5,11,19,35,53
 Stein Adolf; herrnhutare, I:61
 Stenbom o Stensgård; herrnhutare, I:61
 Sterner Fritz m fl; II:65,67
 Stridbeck, Petter; Ammarp, II:55
 Stålbek Anders; Stålarp-Bs, II:58
 Sundquist Salomon o Johan August,
 Starhester-Kinna, II:71
 Svanström Karl o Cecilia, Skänstad E-Sth, II:29
 Svedberg Anders Larsson m fl; Häljared Ö,
 I:14,56, II:18
 Sven i Toarp, I:16,33,38
 Svensdtr Anna o Ingrid; Stommen-Häljared N,
 II:15
 Anna; Hjortryd-Häglared F, II:64
 Britta; Kråkhult V, II:48
 Elin; Taryd Ö, II:14
 Elin; Hjortryd-Lindås-Ekås, II:27
 Ingrid; Häljared, II:15
 Ingrid; Gårda-Skänstad S, II:30
 Karin Olsson; Myrbäcken-Bygd St, II:13
 Kerstin; Gårda-Slätthult, I:64
 Kerstin; Bygd L, II:13
 Kerstin; Ekås, II:27
 Maja Bergström; Bråthult, II:19
 Svensson Algot; Målsryd, II:63
 Anders handelslärar, I:48, II:35,65
 Anders; Kråkhult U-Häljared V, I:56,60,72,
 II:16
 Anders; Taryd Ö-Häglared N, I:70,72, II:14
 Anna Skoglund; Övrarp-Bs, II:35
 Assar; Gårda, I:27, II:30
 David; Övrarp-Bs, II:42
 Gunnar; Kråkhult U, I:60, II:47
 Jan m fl; Kråkhult U, II:47
 Johan; Häljared Ö, I:52
 Johan; Klämman-Öland, II:50
 Johannes; Klämmestorp-Häljared Ö, II:18
 Johannes; Övrarp, II:28, 35,38,42
 Lars; Bokhult, I:36, II:20
 Lars; Bråthult, I:60, II:19
 Lars; Häljared Ö, I:68
 Maria; Tittebo, II:56
 Nils; Tubbed, II:12
 Olof; Häljared N, I:24,52ff, II:4,14,65
 Per; Häljared Ö, I:23, II:16

Per; Häljared N-Sth, I:72, II:15
 Per; Kråkhult V, I:60
 Per; Skänstad Ski, II:29
 Per; Skänstad, II:29,30
 Salomon m fl; Övrarp-Sjögården-Bs, II:38,42
 Sture; Ammarp, II:57
 Sven; Häljared Ö, I:55
 Victor; Övrarp-Bs, II:13,42,54
 Söderlund Per kyrkoherde, II:23
 Tholander Nils Persson; Drared I.15, II:3
 Tholén Hjalmar m fl; Målsryd, II:19,63
 Thordal Josef; Kråkhult-U-Sth, II:47
 Thorell; Birgit o Gunnar, II:29
 Jan Olof; Toarpsdal, II:65
 Lars; Häljared N, I:68, II:15
 Sven m fl; Taryd V-Häljared V-Hökerum,
 I:14f,56,60,68,74, II:9,25,29
 Thorén bröderna; Skälvarås, I:15
 Thorén Ewald m fl; Tubbareid-USA m.m. II:44
 Toarpskungen, se Per Andersson Slätthult
 Torén Johan; Skälvarås K, I:59
 Ulander, Britta o Ulf; Bs, II:63
 Wahde Holger; Bs, II:7
 Wallqvist J.; Tummarp, II:23
 Wenander Henning m fl; Dalsjöfors m m.
 II:46,65,66
 Vice-Bengt Persson; Björkelund, I:19
 Wiklund Anders; Slätthult, I:64
 Wiktorsson Åke; Skänstad E, II:69
 Åsberg Erik o Lars; I:62
 Österlund J.W.; Lökared-Norge, II:54
 Lars Andersson; Häljared Ö, II:16
 David m fl; Lökared-Sth o Bs, I:43,48,53, II:29
 P.A. m fl; Lökared, II:35,53

Toarpskronan 1987

av Helena Dannebro

Föga anade föräldrarna till det nyfödda gossebarnet, att han skulle bli vida känd i bygden och inte bara där: stora delar av Sverige och även svenskbygderna i Amerika känner idag SMEA-PELLE och hans livsverk.

Per Persson föddes 1825 och dog 1909.

Då jorden i Toarp inte var av den bördigaste sorten behövdes extra inkomster och besparande åtgärder hos de flesta familjerna.

Folke Millqvist har utförligt berättat om gårdfarihandeln och man vet att små bysmedjor fanns i många av byarna i Toarp. En av dessa fanns i Ammarp vid torpstället Klangsberg. Där man ser än idag rester av smedjan.

Per Persson blev smed här och kallades allmänt för Smea-Pelle.

En bysmed vid denna tid fick utföra bl a all lagning av jordbruksredskap och vagnar. Han skodde hästar och tillverkade nya smidesvaror för byns invånare.

Då någon av grannarna skulle gifta sig smidde Smea-Pelle en vacker ljuskrona som bröllopspresent, och Toarpskronan gjorde sin entré, och en symbol var född.

Kronan gjordes endast till de närmaste grannarna och vännerna. Per saluförde inte sina kronor, och de lär inte ha funnits längre bort än i de närmsta byarna till en början.

Närmsta grannar var bröderna August och Per Johan Abrahamsson. De fick båda var sin krona. Per Johan hade gift sig och hade flyttat till Skattegården 3, när han fick sin.

August Abrahamssons dotterdotter Valborg Lindén, Munkedal, minns att kronan hos morfar var klädd i rött och vitt kräpp-papper och var prydd med röda äpplen.

Det var till Britt Anderssons mormor och morfar, Per Johan och Edla Abrahamsson, som bysmeden i Ammarp gjorde en ljuskrona till deras första jul som nygifta. Persson och morföräldrarna bodde ju grannar. Även Britts farfar Alexander (Zander) Andersson fick en krona av smeden.

En av dessa kronor finns nu på Borås Museum.

En annan av de tidiga kronorna finns hos Toarps Hembygdsförening med inlämningsnummer 1, och är skänkt av Annie Andersson från Tittebo, Zanders yngsta dotter.

På Borås Museum kan man idag se en klädd krona såsom man gjorde förr, och det tack vare Britt Andersson.

Att det är nära 55 år, sedan Britt som barn klädde kronan var inget hinder för att komma ihåg och visa hur den skulle se ut. Man klippte smala remsor av grönt, rött och vitt kräpp-papper och lindade in hela kronan. (Man får prova sig fram till lagom långa bitar). All omlindning började uppifrån och gick neråt. Början och slutet fästes med klister, som var gjord på vetemjöl och vatten. Man kunde också knyta fast ändarna med sytråd eller tagel, men man fick lov att vara mer sparsam med dessa. Varje bit av kronan virades för sig. Det var viktigt att se till att alla "fötterna" blev i samma färg. Vid själva ljushållarna lindades remsan några varv runt, snett neråt, så att en blomma bildades, så även i mittenhållaren. Britt erinrade sig även, att man kunde göra små röda kräppblommor, som fästes mellan ljushållarna i de andra stagen. Till slut virades den tredubbla remsan runt själva kronan, ett par varv runt, mellan varje stag.

Jag intygar härmed, att det var ett "göra" för små händer och det var ju också barnen i familjen, som klädde kronan. Mycket förståndigt, tycker jag. Då mor säkert hade mycket att göra dagarna före jul, sattes barnen att dekorera kronan därmed blev de sysselsatta och väntan på julafton blev inte så lång.

Kronan ställdes undan efter julhelgen på vinden eller på annat undangömt ställe och togs fram nästa år. Då hade mössen och dammet förstört decorationen, och ljuskronan kläddes om i nya fräscha papperskläder. Enda avvikandet var när man stack röda, granna juläpplen i piggarna, då man ej hade papper att klippa i, och detta minns Britt förekom bl a under krigstiden.

Mycket har skrivits om Toarpskronan både sant och osant. Men visst har den blivit en fin symbol för Toarp och hela Sjuhäradsbygden. Bl a har Birgit Sparre berättat om Toarpskronan i sina berättelser från "Gårdarna runt sjön".

1966 skrev Gunvor Ellinge i Västgöta Demokraten en fin artikel om Toarpskronan.

Borås Tidning har i flera reportage berättat om kronan.

Mats Behn, Toarps store letare och upptecknare, har skrivit om kronan bl a i tidningen Dagen 1985.

Nysmidda Toarpskronor kan idag köpas såväl hos Hemslöjden i Borås, som tillhandahåller den både i järnsmide och tunn svart plåt samt av lokala konsthantverkare.

Ägare av gamla Toarpskronor:

Borås Museum

Toarps Hembygdsförening

Britt Andersson, Borås.

Sture Svensson, Gånghester (Ammarp), bror till Valborg Lindén. Ragnhild Nilsson, Borås (Ammarp). Hennes krona är både lägre och bredare än museets och har inga piggar uppåt. Inköpt på auktion ca 1920.

Nils Danielsson, Bergsgården. "Nedanför smedjan bodde Lotta; Nils far köpte en låda vid auktionen efter Lottas död och däri fanns kronan. Den skrubbades från all rost och svartmålad."

Rut Lindhagen enligt BT 16/5-87.

Kanske det finns fler hör gärna av Er till undertecknad.

Att klä Toarpskronan är en vacker jultradition, som borde bevaras och återupplivas av dagens ägare till kronorna.

Med tack till Britt.

Helena Dannebro
Grensberg, Drared i maj 1987.

Toarpskistan 1987

av Helena Dannebro

Lika omskriven som Toarpskronan är inte Toarpskistan, men väl värd att nämnas i detta sammanhang. Väl dokumenterat är däremot att "Toarp på 1500-talet var bara ekskog och boskap". Man levererade till Danmark. Holländarna kom och köpte upp ekskogen och toarpsborna kunde inte längre ha kvar sin boskap, utan började med hemindustri istället, saluförd av knallarna.

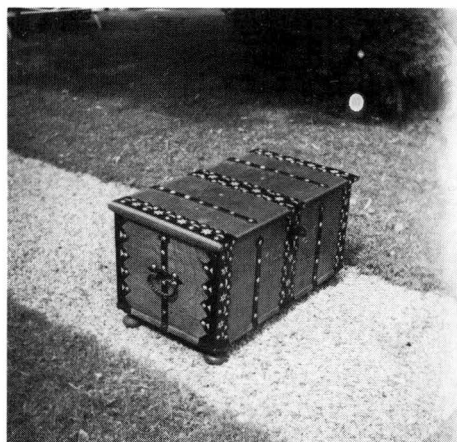
I Toarp har länge funnits en stor kista, den s k Toarpskistan. Locken på Toarpskistorna är flata och beslagen utsirade. Under utsmyckningen finns rött tyg, som ej lär finnas hos andra kistor. Ägarens initialer och ofta även ett årtal finns fram till. Oftast är kistan av ek och då av 1 eller 2 hela ekplankor. Mässingsnitar finns i många av kistorna, likaså ett låsbart lås. Inuti kistan finns ett fack, den s k "Leddikan" eller "Lärkan" med lock.

Hemma vid kunde man i kistan förvara sina kläder, t ex Toarpsdräkten men även sitt linneförråd, vilket var det vanligaste. (Man hade kistan istället för linneskåp). Men även bakverk, bröd förvarades i kistor, och då hade man bakgrejorna i lärkan. Kistor har också använts som verktygslådor av "rallare" bl a vid byggandet av "Kindsbanan".

Knallen tog med sig sin kista, när han for t ex till Stockholm med varor, som han skulle sälja. Han hyrde ett rum eller ett utrymme, där kistan stod låst, medan han var ute och knallade. När lagret tog slut reste han hem och hämtade nya varor och fyllde på i kistan.

Folke Millqvist har berättat i en artikel i BT om hur han har hittat viss likhet på kistor i tyska Westfalen och gårdfarihandeln där och i Toarp. Man har även haft mindre kistor s.k. resekoffertar och skaffningskoffertar. Hos Holger Wahde, Borås vars morfar Anders Ekelund var soldat och distinktionskorpral i Drared, finns en sådan. Den har fack inuti, vari man ställde flaskor samt matpaket.

Man vet att Lars i Germundared gjorde kistor. Likaså Åsberg på Åsen i Målsryd, till och med så sent som 1930. Det har funnits en smed Åsberg, som beslog kistor, men om det är samma man skall jag låta vara osagt.

*Kista för Lökared, tidigare använd av rallare vid Kindsbanan (obs omnämnd i stycke 3).
Beslagen gjorda av Åsberg.*

1954 gjorde Ingegärd Wallin på Borås Museum en inventering av Toarpskistor och det finns ett 10-tal avfotograferade förutom de 20-talet jag har kommit i kontakt med i samband med denna artikel.

Anna Börjesdtrs kista (alltså ej Anna Bengtsdtrs – se årsbok 86 s. 21.)

Något lite om några kistor:

Hos Elsa Karlsson, Dalsjöfors, 1902-1987, fanns en stor kista utan årtal, som var från Elsas hem. Rött tyg finns i mönstren och mässingsnitar. Elsa berättade också att i kistan, när hon fick den, fanns en slant från 1700-talet, som nu finns på Bergsgården i Drared. Elsa hade ytterligare en kista hos sig, som hon kallade för "Skoglundskistan". Det var en kista med många beslag och gjord av hela ekplanor runt om. Leddika inuti. Årtalet är 1801 och initialerna AJS eller möjligen APS, som kanske tillhört Anders eller August Skoglund, med P efter Per. Numera finns kistorna hos Nils Danielsson, Stockholm.

Siri Carlsson, Trädet, Sundholmen, har två kistor, och hon berättar, att hennes svärfars moster har haft den största kistan, som är renoverad. I håligheterna i beslagen finns inte bara rött tyg utan också rosa och grönt. Om det var svärfars påhitt, eller om han gjort efter originalet vet inte Siri. Kistan är två plank hög. Den mindre kistan är exakt likadan som den stora, men i storlek som en resekofert.

Jarl Hallberg, Dalsjöfors, har en liten fin kista, som Jarls far har köpt på auktion. Renoverad. Det gamla låset finns kvar. Beslagen ut i hörnen är utstansade som hjärtan, och inuti dessa finns röd vadmal.

Anna Fager, Dalsjöfors, har en kista stående i Tittebo, Ammarp. Smea-Pelle var hennes farfarsfar.

Gunnar Kirsten, Borås, har en kista hos sig, som tillhört hans farfar kassaskåpsfabrikanten Johannes Johansson från Kerstingsgårde i Dalsjöfors.

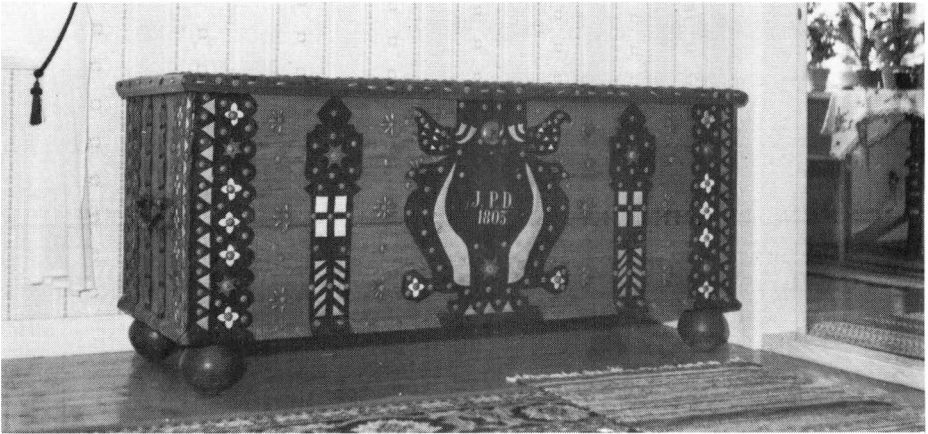
Mats Behn, Dalsjöfors, har enl. tidigare gjord inventering en kista av ganska ljus ek med smidda järnbeslag. Längd 130 cm, bredd 60 cm och höjd 58 cm. I utskärningarna ligger det rött och vitt kläde. Figurerna som syns emellan är av mässing. Kistan har gått i arv i släkten Behn. Makarna Behn har ärvt kistan efter fru Augusta Behn, född 1858 i Toarp. Kistan har förut varit Augusta Behns fasters brudkista. Hon hetter Anna Börjesdotter. "Toarpskistan har tillhört soldaten Johan Skogs vid Hjortryd, andra hustru Anna Börjesdotter därav initialerna ABD 1820. De gifte sig den 10.1.1824, och han var född i Nygården i Toarp den 1.5.1787".

Rolf Svanström, Stockholm, vars mor var moster till Karin Gillborg, Skenstad har också en Toarpskista.

Hos Holge Pettersson i Danderyd finns två kistor, varav den ena har en skylt med Per Andersson (Skenstad, Skattegården).

Både i Toarpskyrkan och kyrkan i Målsryd finns kistor enligt Borås Museums Kyrkoinventering 1972. Toarpskyrkan har två, varav den ena är ek och metallbeslagen, 118 cm lång, 57 cm bred och 56 cm hög. Initialer AN 1609 SKAS. Den andra benämns offerkista och är också med metallbeslag och av ek. Den är något mindre i storlek; 89 cm lång, 42 cm bred och 43 hög.

Hur känner man då igen en Toarpskista? Jag citerar en auktionsföräntare: "Under blommornas nithuvuden sitta små röda vadmalslappar".

Kista inventerad 1957 i Sundholmen.

Till sist kan jag endast konstatera att om Toarpskronan inte finns i så många gamla exemplar – och de som finns, de finns i närheten av Toarp – så måste kistan ha vandrat som knallen ut över Sverige, och den finns i flera exemplar kvar idag. Jag har säkert inte hittat alla kistorna utan är glad om flera kistägare hör av sig. Toarpskistor i den senaste inventeringen:

Britt Andersson, Borås (Draered)
Carl-Erik Andersson, Laxå
Resi Arta-Andersson, Borås (Övrap)
Mats Behn, Dalsjöfors
Siri Carlsson, Sundholmen
Nils Danielsson, Stockholm
Anna Fager, Dalsjöfors (Ammarp)
Fam. Britt Granberg, Uddevalla
Anne Maj Granberg, Göteborg
Jarl Hallberg, Dalsjöfors
Olle Hellström, Häljared
Märta Johansson, Dalsjöfors
Gunnar Kirsten, Borås
Karin Lagerman, Göteborg
Gunborg Larsson, Dalsjöfors (Stålarp)
Valborg Lindén, Munkedal (Ammarp)
Lars Lundberg, Dalsjöfors
Ragnhild Nilsson, Borås (Ammarp)
Holge Pettersson, Danderyd
Rolf Swanström, Stockholm
Sture Svensson, Gånghester (Ammarp)
Ingrid Westberg, Dalsjöfors (Stålarp)
Holger Wahde, Borås (Drared)

Helena Dannebro
Grensberg, Drared 1987.

Hembygdskåserier Axel Henriksson

av Ulla Hökås

För den som är intresserad av kultur- och sockenhistoria är Axel Henrikssons hembygdskåserier angenäm läsning. Henriksson var småbrukare på den lilla gården Råbacka i Kinnarumma socken, Marks härad, vilken han brukade tillsammans med två syskon. Mest känd blev han som pseudonymen "Jonas i Jonsbo", under vilken han i 60 års tid författade en mängd artiklar, ca 1500, som publicerades i ett 40-tal tidningar runt om i Sverige. Dessa "epistlar", som han kallade dem gick under rubriken "Ur en småbondes liv" och handlade om naturens skiftningar och det årstidsbundna arbetet på gården, som brukades på gammaldags vis utan moderna hjälpmedel.

Axel Henriksson var självlärd både som författare och forskare. Han var starkt medveten om att den gamla allmogekulturen var dömd att försvinna och han strävade efter att med sin penna förmedla kunskaper om förfädernas levnadssätt till nya generationer. Bland annat skriver han: "Allt vad Sverige äger av gammal folktro, bygdesägnar och uråldriga bruk, borde vår så skrivkunniga generation taga sig för att med bläck och penna bevara åt eftervärlden. Minst en person i varje socken skulle taga itu därmed. Men vi befinna oss i elfte stunden, ty de sista represententerna för den gamla tiden gå redan på gravens brädd". Detta skrev han 1921.

Henriksson levde som han lärde. Han forskade i arkiv och intervjuade gamla människor samt skrev ner deras berättelser. Han besvarade också frågelistor från Nordiska Museét och folkminnesarkiven i Uppsala och Göteborg. Dessutom samlade han allmogeting, av vilka flera överlämnats till Borås Museum. Till De Sju häradernas Kulturhistoriska Förening donerade han en summa pengar, som nu utgör en fond som bär hans namn. Den 13 december 1987 var det 100 år sedan Axel Henriksson föddes. Som en påminnelse om hans idoga arbete som hembygdskåserier följder här en artikel om bröllops seder i södra Västergötland, vilken var införd i Handelstidningens Veckoblad lördagen den 29 december 1928.

Fotnot; Ett urval av Henrikssons artiklar om bondelivet och hembygdens historia finns samlat i en bok som utkom hösten 1987. Den heter "Ur en småbondes liv" och går att köpa genom Kinnarumma och Ljushults hembygd-föreningar.

”Gamla bröllopseder i södra Västergötland”

Anteckningar ur folktradition och kyrkoarkiv av Axel Henriksson

Att knyta hymens band var förr en bra mycket besvärligare procedur än i våra dagar, då kontrahenterna vanligen låta sin vigsel och vad därmed sammanhänger ske under så enkla former som möjligt. Ett hederligt bröllop i den gamla goda tiden var först och främst ett hejdundrande kalas som kunde räcka hela veckan eller åtminstone i dagarna tre, och därjämte voro med denna familjehögtid förbundna en hel mängd sedvänjor och trosföreställningar som det skulle vara omöjligt för nutidens jäktade folk att ”ens minnas” eller hålla reda på. Denna uppsats skall visst inte bli någon utförlig redogörelse över alla seder och bruk kring ifrågavarande festlighet, men det må tillåtas mig att erinra om några så att säga lösryckta detaljer i den stora händelse som ett riktigt bondbröllop var för något sekel sedan.

Uttrycket ”stå på den hete hallen” ha väl alla hört. Talessättet har fått olika uttydning. En del förklarar det så att då vigseln, som vanligt var, ägde rum i kyrkan, kom brudparet att stå på någon av de gravhällar som lågo i mittgången, och eftersom aktens vikt och menighetens blickar samverkade till att hos vederbörande väcka en viss oro och nervspänning, kändes så att säga stenen ifråga het och obehaglig. En annan förklaring pekar hän på de s k ”brudstenar”, som finnas vid en del kyrkor, ja även vid en del gårdar, och på vilka brudparet fått stiga upp för att visa sig för kyrkfolket eller för de vid bröllopgården samlade åskådarne. Båda tydningarna kunna mycket väl godtagas. ”Brudstenar” äro kända blott från ett fåtal platser, men att de förnämligare förr ville ha sin sista vilostad under sockenkyrkan, och att en sirad håll sedan utmärkte platsen, fastän den nöttes av fötternas tramp – det är säkerligen välbekant för envar. Namnet brudsten är för resten tämligen sällsynt i litteraturen, och detta ger anledning tro att bruket ifråga icke haft någon allmännare spridning. Egentligen är det blott från några platser i Småland och Västergötland som dylika stenar äro med säkerhet kända. Dock har givetvis deras antal fordom varit mångdubbelt större än nu, ty sedan stenarna upphört att spela någon roll i folksed och tro ha de förts undan, tagits i bruk för andra ändamål, fallit i glömska och försvunnit ur folktraditionen.

Emellertid skola vi för läsekretsen i södra Älvsborg presentera ett par brudstenar med fullt klara antecedentia, stenar om vilka både muntliga och skriftliga uppgifter styrka deras egenskap av ”bruarestain” i ovannämnda bemärkelse. Det ligger en på planen framför Kinnarumma gamla kyrka i Idrottsparken i Borås och en annan inne på den tysta lilla kyrkogården i Brämhult.

Brudstenen i Idrottsparken är en rätt stor, nästan kvadratisk kalkstenshäll. Den är ditförd från Toarp, där den på senare tid använts som förstuguhäll vid fattighuset men längre tillbaka haft sin plats på kyrkogården och tjänat som estrad vid brudvisning. Åtminstone för några år sedan levde ännu gamlingar, som mindes och kunde berätta om detta. Brämhultsstenen finnes omtalad i Claes Johan Ljungströms bekanta häradsbeskrivningar där han i kapitlet ”Bröllop” säger följande: ”– Förr har varit vanligt att när brudparet besökt kyrkan, antingen för gudstjänstens beivrande eller för detta och vigselns därstädes skull, bruden efter mässans slut visat sig för kyrkfolket. Vid Brämhult kyrka nära Borås och i Ås härad, på kyrkbacken strax utanför kyrkporten är en stor stenhäll upplagd på fyra kullerstenar såsom fötter; och ännu i slutet av 1700-talet var sed att bruden efter utkomsten ur kyrkan steg upp på denna häll och där kvarstod medan hästarna för hemresan rustades i ordning. Ehuru detta endast förekom för ”kronbrudar” och sålunda på visst sätt var ett bruk till heders, måtte det väl ändå befunnits tämligen besvärande att således vara utsatt för mängdens beskådande, vadan icke otroligt synes att talessättet ”stå på hete hallen” av en sådan sed uppkommit. En sådan hall benämnes ”bruarehall”, –

Numera ligger stenen inte längre ute på kyrkbacken utan har flyttats in på kyrkogården, strax till vänster om porten. Den utgöres av en stor gråstenshäll, ett par dm tjock och upplagd på en cementfogad sockel. Ett antal små hål och fördjupningar i den uppåtvända sidan påminna mycket om de även i vår ort fastän sparsamt förekommande älvkvarnarna eller offerstenarna, påträffade bl a på förhistoriska gravar. Kanhända är det rent av ett takblock från någon nu obefintlig hällkista, som de goda brämhultsborna en gång kört fram och lagt som ”bruarestain” vid sin kyrka!

(Se Toarps brudsten, stycke 33 i Toarpsartikeln!)

Att ”skåda brud” har ju varit ett populärt folknöje ända in i våra dagar även då vigseln förrättats i stugan därhemma. Hur mycket mera sevärt var inte då det forntida bröllopståget som med ståt och högtidlighet red fram till sockenkyrkan, företrätt av spelmän och förridare! ”Brudhov” är det betecknade namnet i gammaldags skrifter, ett ord som nu försvunnet ur språkbruket. Man undrar knappast på att menigheten sträckte på halsarna och försökte skaffa sig goda utsiktsplatser, såsom framgår av ett sockenstämmoprotokoll från Toarp, daterat den 8 juli 1750, vari läses följande;

”– Har Pastor anmärkt folket försed hafwa, i synnerhet då Brudfärd ankommer, at en oerhörd myckenhet samlar sig uppå Kyrkomurar eller Balkarna (d v s stenvuren kring kyrkogården), hwaraf de dels illa medfarne blifwa, dels ock blifwa nedtrampade, hwilket ock Sochnemännen tillstogs sant wara, hwarföre ock öfwerenskommelsen blef denna at de som hädanefter beträdas med at upstiga på KyrcoBalken at derigenom göra skada och släcka sin nyfikenhet, han skal plikta till Kyrckan 8 öre Silfwermynt. Sak samma inne uti Kyrckan då Brudwigning förrättas, härtil har så skedt at folket upstigit på Bänckarna och öfvat et

otroligt alarmande och sorlande, hwaraf Bänckarne kunnat blifwa nedbrutne, och Prästen för deras tal och Sorl icke utan förgälselse kunnat gjordt sitt Embete, — — — plikta til Kyrckan 24 öre S:mt, —”.

Vid en stämma 1789 draga toarpsborna i härnad mot överflöd och grannlåt och besluta att ingen därefter skulle ”låta kläda Brudstuga varigenom kläder till ingen nytta skadas”, och inte heller skulle någon brud ”utklädas eller bruka krona utan i sina egna kläder viga” allt vid vite av 2 riksd, till kyrkan och de fattige. Men förordningen blev säkerligen blott en pappersparagraf. Det går inte så lätt att utrota månghundraårig sed. På majstämman tre år senare är man t o m, färdig att göra påkostningar på den kyrkan tillhöriga brudkronan emedan den ”sades vara så stor och tung att hon icke utan mycken svårighet kan brukas”. Nu är det ej längre fråga om förbud, utan nu skall den massiva kronan ”med första omgöras så att hon bliver brukbar”.

Att det ibland kunde bli si och så med andakten de söndagar kyrkvigsel förekom, behöver man ej vara så skarptänkt för att utfundera. Våra förfäder fingo visserligen leva ett enkelt och torftigt liv i vardagslag, men då det skulle vara fest och kalas så skulle det vara sådant med besked. Då frossades i både mat och dryckjom, och det var säkerligen inte obehörligt med ett stadgande sådant som gjordes vid biskopsvisitation i Kinnarumma 1680; ”De som komma med Brudhov till Kyrkan och äro av dryckenskap förlastade och således förargelige böte till Kyrkian 8 styver”.

För att nu återvända till Toarp så stadgades på stämma 1755 förbud för brudfolk att ”under det Predikanten är på Predikstolen kringskicka i Kyrkan till sina vänner så kallat Kyrke-Krydde”. Pastoratet hade vid denna tid en nitisk präst i förre regementspastorn vid Västgöta-Dals regemente, Johan Lundgren, född 1703 och utnämnd till kyrkoh, i Rångedala 1740. Han synes ha ivrat starkt mot alla sedvänjor som smakade aldrig så litet av vidskepelse, och det är rätt intressant att läsa hans anteckningar härom i kyrkoarkivet. Det är korthuggna notiser och torra föreskrifter, men bakom dem är det dock levande livet som glimtar fram, visande oss små brottstycken ur allmogens plägsed och tro. Här t ex vad han skriver vid sockenstämman i Toarpskyrka den 8 juli 1750; ”-- Erinrade Pastor om en här på orten brukelig Sedvana att på de ställen som Bröllop göras utsira gården med löv och BjörkeRänglor, vilket i sig själv är vackert nog men påföljden syndig och fördömmelig, ty när Brudmännen måndag efter skola resa ifrån Bröllopgården, hålla de det för berömmeligt att med våld kunna praktisera en sådan gården pryddande Björke Rängla bort, vilket icke sker utan stort buller av eder och svordomar och på slutet slag (slagsmål), vilket Pastor själv uppå ett ställe varse blivit med största förgälselse, då varken föreställningar eller förmaningar gjordes. Men till bibehållande av en inbördes enighet och Kristeligt uppförande kom Pastor med Socken överens att gilla den gårdsprydad som vid Bröllop brukelig är, men däremot med 4 daler s:mt plikt till Kyrkan belägga den, som vid bortresan från Bröllopgården någon oanständighet övar eller det minsta löv av gårdens pryddad i otidig avsikt rubbar.

Med de omskrivna "björkeränglorna" menas förmodligen de bröllopsbjörkar, som det var sed att resa vid en bröllopsgård, en för bruden och en för brudgummen. Och då vi höra det var eftersträvansvärt att kunna bortföra en sådan, träffa vi på samma föreställning som gällde rörande midsommarens majstång. Kunde t ex den ena byns ungdom röva bort en sådan ur en annan by, så tog den därigenom med sig växtkraft och lycka från den främmande byn till förmån för sin egen. Därför försökte var och en försvara sin majstång, och varje bröllopsgård borde naturligtvis på samma sätt slå vakt omkring sina "björkeränglor". Det var väl då umgänget övergick till "eder och svordomar och på slutet slag".

Ett annat bruk, av vilket ännu reminiscenser kunna spåras, påbjöd att då bruden anlände hem efter vigselakten, fick hon inte inte träda "fastande" in i huset utan skulle antingen på gårdsplanen eller i förstugan få någonting till livs, på senare tid vanligen ett glas vin, några gottar e. dyl. men fordom av mera mättande art. Härom berättar kyrkoh. L. i samma protokoll, att han "på ett ställe med förargelse erfarit, det en Hustru mött bruden med en beta fisk och bröd, men ehuru han gjorde motstånd mot den vidskepliga framgång, blev det dock omsider verkställt. I följe varav nu strängeligen förmantes till innehållande av ett sådant ogudeligt missbruk med den tillsägelse att där sådant vidare förspörjes, så gör Pastor, eller vad präst som närvarande är, strax avträde ifrån Bröllophuset, och den som denna eller annan vidskeplighet brukar plikte till Kyrkan och de fattige i Daler samt tveskiftes".

På majstämman 1755 tager Lundgren itu med några andra dåtida bröllopsleder. För det första har han fått höra att gästerna "bruka att om Bröllopsnatten, sedan Brudfolken lagt sig, dem sängleda med sång och böner, vilket i sig själv är gott, men då envar är överlastad med Guds gåvor och således obekvämt till någon rätt andakt, så håller man nödigt det såsom en vidskeplighet förbjuda. Även när Brudgum och Brud flytta ifrån Brudhuset, skall Brudgummen hålla uti brudhästens grimmeskaft hela vägen, och vid ankomsten till den ort som de bo skola de mötas med en hop Ceremonier, som intet kunna ibland Kristne annat anses än för vidskepligheter, vilket bör och skall härigenom avtagit varda vid (oläsligt) S:mts plikt, som den utan skonsmål betala skall, som härmed vidare beträdes."

Och härmed nå det vara nog med citat ur de gulnade urkunderna. Blott en liten notis till må anföras. Den är hämtad ur Rångedala sockenstämmoprotokoll från 1700-talets början. Där förtäljes att pastor 1713 varnat "för den vidskepelse som en del Brudar bruka med betsels avstrykande och sadelgjordens upplossande". Man trodde nämligen att om bruden efter hemkomsten från kyrkan raskt steg av hästen och skyndade att lösa betset och sadelgjorden, skulle hon få lätt arbete, lätt barnsbörd o s v.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING ÅRSBERÄTTELSE 1986

STYRELSE

Utsedda t o m årsmötet 1987:

Rektor Birger Larson

Folkskollärare Roland Persgården

Stadsarkivarie Lars Johansson

Länshemslöjdskonsulent Ingrid

Strömvall

Herr Karl-Erik Blomqvist

Distriktschef Waldemar Johanneson

Utsedda t o m årsmötet 1988:

Amanuens Meje Josefson

Fru Britt-Marie Sundblad

Mätningstekniker Sture Johansson

Fru Carola Östmark

Fotograf Ingemar Jansson

Birger Larson ordförande, Ingemar Jansson vice ordförande, Anders Larson adj. sekreterare och Gunnar Kirsten adj. kassör.

Revisorer

Aukt. revisorn Karl-Erik Wägnerud och civilekonom Jens Söderberg med aukt. revisorn Jan-Erik Larsson och bankdirektör Olof Franzon som suppleanter.

Valberedning

Distriktschef Waldemar Johanneson (sammankallande), direktör Yngve Magnusson, folkskollärare Roland Persgården, tandläkare Kerstin Follin och länshemslöjdskonsulent Ingrid Strömvall.

Margit Hörstadius donationsfond

Rektor Birger Larson, direktör Nils Gröndahl och intendent Eva Goliger.

Sammanträden

Föreningens styrelse har under året haft sammanträden den 3.2, 10.3, 21.5 och den 2.12.

Föreningens årsmöte hölls hos Björketorps hembygdsförening i Rävlanda där den välskötta hembygdsparken visades för de ca 50 närvarande föreningsmedlemmarna varefter en gemensam måltid intogs.

Vid årsmötet utdelades föreningens förtjänstplakett i silver till Ingemar Herngren, Sexdrega och föreningens plakett i brons till Erik Eriksson, Sjömarken, Walter Ekelund, Kinnarumma, Lilian Larsson, Limmared, Sten Josefson, Ulricehamn och Sven-Evert Gustafsson, Fristad.

Föreningen har under året haft 472 betalande medlemmar och 22 ständiga medlemmar.

VERKSAMHET

Den av styrelsen utsedda årsbokskommittén utgav under året årgång 39 av "från Borås och De Sju Häraderna". I samband med årsboksutgivningen har även speciell medlemsvärning företagits med tidigare publikationer som teckningspremier.

Underlag har under året framtagits för en snar övergång till ordbehandling med data för den framtida utgivningen av årsboken.

Margit Hörstadius donationsfond har under året inköpt följande textila föremål:

Maskinbroderiet "ROMB" av Karin Jönsson, textilt konstverk "UPPLÖSNING II" av Eva Nelander-Juntunen, gräsvävnad "ISITHEBE" av Vukani och Rorkes Drift, vävnaden "HÖSTMORGON" av Märlet Lewin, Fälltacket "VITT PÅ SVART" av Maj-Britt Svensson, knypelarbetet "AU DESSUS DE LA TERRE" av Maria Danielová, elevarbete i bomull och schal av Ann-Katrin Bladh.

Styrelsen har under året beviljat 10.000 kr för framtida programsamarbete med Borås Museum och Tekomuseum samt haft kontakter kring ev. framtida samarbete med föreningen "Bevara Borås" och det nybildade "Stadsstudiecentrum i Borås".

Föreningens styrelse har vidare anslagit 10.000 kr för framtagande av ett nytryck av den äldre tapet som under året påträffades vid renoveringen av Ramslätts Gästgivaregård. Ett avstyrkande utlåtande kring en ev. gångväg över Föreningens gravfält, Hökerum 1:33, har även avgivits till länsantikvarien.

Föreningen bidrog under året till bildandet av Stiftelsen "Känn Sjuhäradsbygden" där Tomas Sikström valts till föreningsombud med Birger Larson som suppleant.

EKONOMI

Beträffande föreningens ekonomi hänvisas till vinst- och förlusträkningar samt balansräkningar.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

Styrelsen

RESULTATRÄKNINGAR	1986	1985
Föreningens intäkter		
Anslag	38.500:–	33.000:–
Medlemsavgifter	35.375:–	34.360:–
Försäljning av årsböcker	10.281:37	10.382:55
Gåvor	2.250:–	1.245:–
Övriga intäkter	2.155:10	–
	<u>88.561:47</u>	<u>78.987:55</u>
Föreningens kostnader		
Kostnader för årsboken	114.484:30	105.003:20
Kostnader för porto	1.615:–	1.329:30
Kostnader för reklam och annonser	3.580:–	1.750:85
Kostnader för sammanträden och årsmöte	426:57	484:20
Kostnader för plaketter	333:50	4.393:92
Resersättning till styrelsen	1.611:80	–
Kostnader för revision	3.000:–	2.000:–
Verksamhetsstöd till muséer	13.175:–	–
	<u>–138.226:17</u>	<u>–114.961:47</u>
Resultat av föreningsverksamheten	– 49.664:70	– 35.973:92
Finansiella intäkter och kostnader		
Intäktsräntor	23.100:49	27.560:27
Kostnadsränta på fonden till Tekomuseum	12.762:–	– 13.118:–
Resultat av finansiella intäkter o. kostnader	<u>10.338:49</u>	<u>14.442:27</u>
Redovisning av förvaltade fonder		
Fondavkastning	97.386:50	117.486:65
Fondavkastning överförd till resp. fond	– 55.166:67	– 63.263:59
Avkastning till Borås kommun enl. avtal	– 7.296:62	– 7.939:05
Överskott av förvaltade fonder	<u>34.922:91</u>	<u>46.284:01</u>
Årets nettoresultat	<u>– 4.403:30</u>	<u>24.752:36</u>

BALANSRÄKNINGAR	1986	1985
Tillgångar		
Kassa och bank	210.422:47	313.005:90
Diverse fordringar	6.720:–	4.165:–
Mervärdeskattefordran	8.641:–	7.472:–
Museiföremål	1:–	1:–
Fastigheten Hökerum 1:33	1:–	1:–
Byggnader	1:–	1:–
	<hr/>	<hr/>
	225.786:47	324.645:90
Avkastande bundna fonders tillgångar		
Bankmedel	976.276:73	688.290:06
Reverser	–	250.000:–
Obligationer	10.000:–	10.000:–
	<hr/>	<hr/>
	986.276:73	948.290:06
Summa tillgångar	<u>1.212.063:20</u>	<u>1.272.935:96</u>
Skulder och eget kapital		
Diverse skulder	10.296:92	112.180:05
Övriga skulder	5.200:–	10.535:–
Fond för Tekomuseum	140.380:–	127.618:–
	<hr/>	<hr/>
	155.876:92	250.333:05
Avkastande fonder		
Thor och Leonore Odencrantz fond	84.665:40	83.628:07
Fritz Brusewitz fond	31.508:95	31.121:78
Jubileumsfonden	40.100:20	39.676:29
Axel Henrikssons fond	8.403:13	8.301:86
Magda och Axel Planks fond	104.443:24	103.513:23
Ständiga ledamöters fond	5.142:62	5.080:53
Margit Hörstadius fond	505.500:40	473.654:80
Helena Franckes fond	112.077:44	111.361:97
Ramnakyrkan syförenings fond	17.293:15	15.756:35
Kristina Jagenburgs fond	5.264:09	5.198:34
Algot Johansson AB, Stiftelse	28.324:61	27.977:62
Ingrid och Vivan Weylerths fond	43.552:50	43.019:22
	<hr/>	<hr/>
	986.276:73	948.290:06
Fonder disponerade i byggnader och museiföremål		
Stiftande ledamöters fond		
Johannes Erikssons fond		
Familjen Bergengrens fond		
Borås Wäfveris fond		
Eget kapital		74.312:85
Eget kapital inkl. årets resultat att balanseras		
i ny räkning	69.909:55	
	<hr/>	<hr/>
	<u>1.212.063:20</u>	<u>1.272.935:96</u>

Borås 1987-02-10

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING
Styrelsen

BORÅS MUSEUM och TEKOMUSEUM VERKSAMHETSBERÄTTELSE

UTSTÄLLNINGAR OCH ÖVRIG MUSEIVERKSAMHET

Museerna visade under året 16 utställningar, 3 i egen regi och 13 vandringsutställningar, varav flertalet kompletterats med lokalt material. Under året deltog museerna även med en monter på Antik- och Samlarmässan i Borås.

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR BORÅS MUSEUM

Afrikansk konst. 2.2–2.3

Gräsarbeten, vävar, keramik och pärlor från Sydafrika. Prod. Svenska Kyrkans Mission.

Mjukt och Hårt. 9.3–6.4

Jurybedömd utställning av textil, keramik, trä och smide från Sjuhäradsbygden. Prod. Borås Museum och K.A.C.

Göteborgs silver. 13.4–19.5

Dagens konsthantverkare som arbetar med silver i Göteborg.

50-tal. 25.5–17.8

Konst, konsthantverk, kläder, musik och interiörer. Prod. Älvsborgs länsmuseum.

Måla på gammalt vis. 24.8–28.9

Prod. Älvsborgs länsmuseum.

Christer Strömholm. 5.10–2.11

Fotoutställning prod. Moderna Museet.

FN och dess arbete. 10.11–31.12

Prod. Föreningen Internationella Folkhögskolan.

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR TEKOMUSEUM

Rialakläderna. 12.1–16.2

Generationers kläder från sydöstra Uppland. Prod. Upplandsmuseet/Svenska ungdomsringen.

Svartkonst. 23.2–31.3

Materialexperiment i svart och vitt. Eva Nelander-Juntunen.

Geometriska sömmar. 23.2–31.3

Maskinbroderi av Karin Jönsson.

Hattar ur egna samlingar. 6.4–27.4

Byster. 6.4–27.4

Design Camilla Thulin.

Kvinnor i Grekland. 4.5–1.6

Textilarbete skildrat av Elefteria Kalogritsas. Prod. Konstfrämjandet.

Handvävt från Tygriket. 8.6–7.9

Prod. Älvsborgs läns Hemslöjdsförening och Tekomuseum.

Fingervirkning. 8.6–7.9

Resultatet av en klasstävling för mellanstadiet. Arrangör Svenska barnkläder.

Kalejdoskopet öppnar sig. 14.9–2.11

–ett möte mellan matematik och bild. Prod. Riksutställningar.

Gamla mönster, nya tröjor och all världens stickteknik. 9.11–4.1

Prod. Britt-Marie Christoffersson.

VANDRINGSUTSTÄLLNINGAR

Tyngdpunkten i de kulturhistoriska museernas regionala verksamhet har som under föregående år legat på distribution och produktion av egenproducerade vandringsutställningar. Utställningarna har under året varit 10 till antalet, vilka har vandrat runt på bibliotek, skolor, vårdinrättningar etc. i länet.

Vandringsutställningarna nådde under året ut till ca 122.000 personer.

BASUTSTÄLLNINGAR

I början av 1986 stod Borås Museums två nya basutställningar invigningsklara, nämligen "Lantligt Hushåll" i Ramslätts bottenvåning och "Från stenyx till medeltida svärd", basutställning kring Sjuhäradsbygdens förhistoria med två rum på Nymanska gårdens andra våning. Båda utställningarna har inordnats i museets pedagogiska verksamhet, med schemalagda visningar för grundskolans elever i Borås kommun.

Rydals museum beställde under året tre basutställningar från Tekomuseum. De tre delarna behandlade spinneriets produktion, introduktion till Rydals samhälle och museum samt "Tråden som aldrig brast" en 350 m² stor basutställning kring Marks kommuns historia. Det nämnda basutställningsarbetet får, personalmässigt och ekonomiskt, anses som Tekomuseums tyngsta utställningsatsning under 1986.

Museerna har under året även hjälpt till med synpunkter och föremålsinlån till den nya Rådhusrestaurangen. En utredning kring ett framtida Medicinhistoriskt museum på Centrallasarettet i Borås genomfördes även under årets slut.

PROGRAMAKTIVITETER

Flertalet av museernas utställningar har kompletterats med programaktiviteter. I anslutning till utställningen "Måla på gammalt vis" anordnades förevisningar av äldre måleriteknik på söndagarna och under hela utställningstiden för "Kalejdoskopet öppnar sig" skedde specialvisningar för Borås kommuns alla femteklassare i grundskolan genom lärare som ställts till museets disposition av Skolkontoret.

På Borås Museum inleddes ett framgångsrikt försök med aktiviteter under några sommarsöndagar för att vidga friluftsmuseets programutbud.

Som ett led i det pedagogiska utvecklingsarbetet med speciella kulturombud vid kommunens olika rektorsområden anordnades även en temadag i Ramnaparken kring ämnet "Lantligt hushåll" för Norrbyskolan i Borås.

Som större traditionella programpunkter anordnades årets Museernas dag den 13 april, Hemslöjdsdag i Ramnaparken den 25 maj i samarbete med De Sju Häradernas Hemslöjdsförening, Öppet–Hus/Spelmansstämma i Ramnaparken

den 24 augusti i samarbete med Borås Hembygds-gille, Borås Spelmanslag och ett 60-tal sjuhäradshantverkare samt Julaktiviteter i Fällhultsgården den 7 dec.

På Tekomuseum hölls under året studiecirklar i stickning på handstickmaskin samt ett antal utbildningsdagar för industrin arrangerade av Tekoförbundet.

BESÖKSSTATISTIK

Besökarantalet vid museerna har under året visat en positiv utveckling och vandringsutställningar i länet har legat relativt oförändrat om man bortser från att museerna under året ej hade någon större museiutställning på vandring av typ "Från snörliv till tangatrosa" vilken väsentligt påverkade 1985-års statistik.

	1985	1986
Borås Museum	31.800	35.500
Tekomuseum	15.700	19.700
Vandringsutställningar	<u>195.200</u>	<u>122.000</u>
	242.700	177.200

FÖREMÅLSVÅRD, FASTIGHETSUNDERHÅLL M.M.

Vid sidan av det löpande underhållsarbetet i Ramnaparken har i samband med basutställningsuppbyggnaden på Borås Museum även företagits renoveringsarbete i Nymanska gården och Ramslätts gästgiveri.

Park- och Kyrkogårdsförvaltningen har under året gjort en inventering av miljön i Ramnaparken vilken kommer att ligga till grund för ett åtgärdsprogram som skall genomföras verksamhetsåret 1987. Arbetet kommer att medföra en översyn av såväl Ramnaparkens som friluftsmuseets fysiska miljö med nyarrangemang i form av ex. köksträdgårdar och planteringar.

Under året fortsatte planeringsarbetet kring ett centralt föremålsmagasin i Ramnalid C-byggnaden. Fastighetskontoret påbörjade under slutet av året ombyggnadsarbeten efter en uppgjord projekteringsplan.

DOKUMENTATION, ACCESSION

Antalet registrerade föremålsnummer uppgick vid årsskiftet till 67.821 varav 589 tillkommit under året. Museernas fotosamling har utökats med ca 8.000 negativ, varför den totala accessionen vid årets slut var ca 203.000. Museernas fotoservice gentemot hembygdsföreningar och studiecirklar med dokumentationsinriktning har varit livaktig även under detta år.

Biblioteket tillfördes under året 847 volymer vilket vid årets utgång gav ett

biblioteksbestånd av 20.114 volymer. Uppordningen av museernas bibliotek enligt SAB-systemet har fortsatt även 1986.

Samlingarna av modern textilkonst har genom inköp från Margit Hörstadius donationsfond utökats med följande verk:

Maskinbroderiet "ROMB" av Karin Jönsson, textilt kontverk "UPPLÖSNING II" av Eva Nelander-Juntunen, gräsvävnad "ISITHEBE" av Vukani och Rorkes Drift, vävnaden "HÖSTMORGON" av Märith Lewin, Fälltacket "VITT PÅ SVART" av Maj-Britt Svensson, knypplat kontverk "OVANFÖR MARKEN" av Maria Danielová, bomullstyg och schal av Ann-Katrin Bladh, elevarbete från Anna Andersson projektet, Väfskolan, Borås.

De teknikhistoriska samlingarna vid Tekomuseum har utökats med maskiner från Gustaf Barthells snörmakerifirma i Göteborg, Eiser Strump, Borås, Ekelund och Essepe, Horred, Rydboholms AB och Svebab, Skene.

Bland övriga kulturhistoriska föremål har insamlingen under 1986 främst inriktats på kompletteringar av föremålssamlingen från 1900-talet.

En värdefull gåva kompletterade under året Borås Museums silversamling, då en anonym givare överlämnade en gräddkanna tillverkad av Samuel Lyberg, Borås, 1788.

Bland de inkomna industriarkivsamlingarna var en provsamling från Rydboholmsbolaget med 3.465 undernummer den mest omfattande.

Museerna har under året deltagit i ett försöksprojekt kring dataregistrering av museiföremål vilket initierats av Statens Kulturråd. Värdefulla erfarenheter har på detta sätt vunnits inför övergången till dataregistrering vid museerna.

TEKOMUSEUM OCH REGIONAL VERKSAMHET

Den formella ramen kring Tekomuseets regionala verksamhet fick sin slutgiltiga lösning under 1986 då museernas tidigare avtal med Älvsborgs Läns Landsting och Länsmuseumstiftelsen slogs samman till ett heltäckande regionalt avtal som täcker registrering och arkiv vid Borås Museum samt teknik- och textilhistorisk verksamhet, utställningsverksamhet och dokumentation vid Tekomuseum. Det nya avtalet träder i kraft 1.1 1987.

I avvaktan på nya museilokaler har verksamheten vid Tekomuseum fått drivas genom en rad provisorier. Avsaknad av fungerande transporthiss samt otillfredsställande uppvärmning och läckande tak har varit de största svårigheterna.

Under året har uppordning av magasin samt iordningställande av maskiner för demonstrationsdrift fortsatt, detta gäller speciellt museets samling av trikåmaskiner.

Textilkonservatorsverksamheten har varit inriktad på löpande vård av egna samlingar samt iordningställande av föremål för utställningssyfte. Mindre konserveringsuppdrag har utförts åt fackföreningar, hembygdsföreningar, Borås brandkår och privatpersoner.

Årets dokumentationsarbete har varit mest inriktat på den heltäckande inventering av textilindustribyggnader som museet utför inom Älvsborgs län. Arbetet genomförs som en pilotstudie i samarbete med Riksantikvarieämbetet med mål att skapa bakgrundsmaterial och metoder för fortsatta inventeringar av textilindustriobjekt i övriga Sverige.

Till inventeringen har 1 projektanställning och två konsulter varit knutna under delar av året. Inklusivt anvisad beredskapsarbetskraft har ca 20 manmånader nedlagts på inventeringsarbetet, vilket resulterat i att basmaterialet för stora delar av Sjuhäradsbygden har kunnat sammanställas. Inventeringen beräknas vara slutförd vid 1987 års utgång.

Löpande har dessutom intervjuer företagits med äldre industriarbetare och tjänstemän samt textilhantverkare i samband med utställningsarbete och allmän dokumentation.

Under året startades även en insamling av äldre textilindustribilder i samarbete med Västra Sveriges Tekoförening och Beklädnads i Borås.

PERSONAL

Borås Museum och Tekomuseum utgör sedan 1 juli 1984 två organisatoriska enheter, ett flertal funktioner vid museerna betjänar emellertid båda institutionerna och vad gäller foto även Borås Konstmuseum. Viss på museerna placerad kanslipersonal tillhör organisatoriskt Kulturkansliet.

Till museerna ha även beredskapstjänster och ungdomslagsplaceringar knutits i form av kortare anställningar för Pär Löfgren, Johanna Kanerva, Björn Gustavsson, Martin Norberg och Maria Rydgren.

BORÅS MUSEUM

Kansli- och museiledning: Museichef Margaretha Persson, kanslist Kirsti Balström, vaktmästare Alf Claesson och Håkan Melin. Projektanställda amanuenser Ann Follin och Anna-Gretha Eriksson. Timanställda guider Helena Dannebro, Ove Stanek, Anna-Marie Sandqvist och Eva-Lill Lorentzon.

Registreringsavdelningen: amanuens Britt Åstrand, kanslist Maj-Britt Danning, Barbro Törnell och Britt Hyss. Vik. bibliotekarie Maj Lödérus.

TEKOMUSEUM

Kansli- och museiledning: museichef Anders Larson, kamrer Gunnar Kirsten.

Teknikhistoriska avdelningen: museitekniker Göran Andersson, vaktmästare Gunnar Johansson, Lars-Inge Andersson och Yngve Öberg.

Textilhistorisk avdelning: intendent Eva Goliger, textilkonservator Ingeborg Skaar och konservatorsbiträde Sonia Gustafsson.

Utställningsavdelningen: museitekniker Rune Johansson och museiassistent Margaretha Persson.

Fotoavdelningen: fotograferna Torleif Steinsson, Stig Fälth och Ove Stanek, kanslist Stig Klamvik.

ÖVRIGA UPPDRAG

Museipersonalen har under det löpande arbetet haft kontakt med ett stort antal hembygdsföreningar i Sjuhäradsbygden. Kurser och föredrag för hembygdsföreningar har anordnats kommunvis vad gäller dokumentation, vård, förvaring etc.

Museerna har deltagit i sammanträden för samarbetsorganisationerna i Borås, Mark, Svenljunga och Tranemo. Rapporter och yttranden har avgivits till Kulturnämnden i Borås, Länsantikvarien, Stiftelsen Älvsborgs länsmuseum och Riksantikvarieämbetet.

Museets anställda har deltagit i följande arbetsgrupper, konferenser och seminarier.

Museichef Anders Larson har varit ordf i SAMDOK's textilpool (kulturhistoriska museernassamtidsdokumentation), samt sekreterare i TIMSA (De Teknik- och Industrihistoriska museernas samarbetsråd). Han har även deltagit i den kommunala museiutredningen i Borås, ledningsgruppen för Rydals museum och Riksantikvarieämbetets Industriminnesgrupp. Anders Larson har under året även varit styrelsemedlem i Stiftelsen Gäsene Tingshus, De Sju Häradernas Hemslöjdsförening och sekreterare i de Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening och i Stiftelsen "Känn Sjuhäradsbygden".

Anders Larson har deltagit i museiveckan i Göteborg samt i TICCIH – Nordens seminarium i Norge.

Anders Larson och Britt Åstrand har även deltagit i Kulturrådets ADB-projekt.

Museichef Margaretha Persson och amanuens Britt Åstrand har deltagit i seminarium om etnologisk utbildning i samverkan med museer i Göteborg.

Margaretha Persson har ingått i den lokala museiutredningen i Borås samt i Kulturhistoriska Föreningens aktivitetsgrupp.

Margaretha Persson har även deltagit i museiveckan, friluftsmuseikonferens i Södertälje och Linköping, datakonferens i Stockholm och seminarium på Statens Sjöhistoriska museum.

Amanuens Britt Åstrand har även deltagit i museiveckan och konferens om föremålsnomenklatur och klassificering i Stockholm.

Intendent Eva Goliger och textilkonservator Ingeborg Skaar har deltagit i nordiska textilsymposiet i Uddevalla och i debatt på textilmässan i Sollentuna.

Eva Goliger har även deltagit i arbetsgruppen för registrering av tygprovsamlingar, varit ledamot i SAMDOK-rådet och deltagit i museiveckan.

Ingeborg Skaar har även deltagit svenska textilkonservatorernas möten.

I museiveckan deltog även museiteknikerna Göran Andersson och Rune Johansson, kanslist Britt Hyss och amanuenserna Ann Follin och Anna-Gretha Eriksson.

Personalen vid de kulturhistoriska museerna genomförde även en tvådagars studieresa till museer på Själland.

INKÖP 1986

Auktionskammaren i Kinna
Fennica Form AB, Stockholm
Gustavsson, Bo, Ulricehamn
Göteborgs Auktionsverk
Jönsson, Karin
Kongbäck, Ylva, Borås
Larsson, John, Gällstad

Lewin, Märith, Borås
Nelander-Juntunen, Eva, Billeberga
Stilskjortor AB
Svensson, K-G, Stenhamra
Svensson, Maj-Britt, Gölingstorp
På utställningen "Afrikansk konst"

DEPOSITIONER 1986

Borås Kommun

Bo Gustavsson, Borås

GIVARE 1986

ABF, Borås
Almedahls AB
Andersson, Artur
Andersson, Britt
Anderson, Elisabet
Anderson, Göran
Andreasson, Birgit
Andrén, Henry
Arvidsson, Astrid, Ingrid o Mats
AB Gustaf Bartells
Bergendahl, Inga
Bergman, Matz
Bergqvist, Lotta
Berndtsson, Bo
Björkman, Else
Borås kommun
Brissman, Kurt
Claesson, Margit
Dahlbäck Lutteman, Helena
Dannebro, Helena
Ehrborg, Gun
Eiser Strump Ab
Ekelund & Esspe
Ekelund, Rolf
Ekholm, Lennart
Eliasson, Märta
Emanuelsson, Astor
Eriksson, Anna-Gretha
Esselius, Karin
Eton AB
Fennica Form AB
Follin, Ann
Forsberg-Thedingh, Karen
Fridell, Alfhild
Goliger, Eva
Granath, Ingeborg
Gustafsson, Rolf
Götrich, Inga
Hedén, Stig
Heder, Ruth
Hellström, Birgitta
Hennig, Christer
Hjelm, Kerstin
Hjertén, Gösta
Hjortvall, Ingrid
Hulterström, Birgitta
Hyss, Britt
Höglund, Christer
Höglund, Ingrid
Johannesson, Waldemar
Johansson, Elsie
Johansson, Ragnvald
Johansson, Sune
Johansson, Sven
Jonasson, Anna
Jonsson, Gun
Jörnmark, Ragna
Kinnasand AB
AB T H Lapidus
Larson, Anders
Larsson, Lars-Olof
Larsson, Per-Olof
Lind, Monica
Lindgren, Alva
Lundgren, Eva
Lundin, Tommy
Melzer, Ulla
Nelander-Juntunen, Eva
Nieminen, Taimi
Nordin, Märta
Oscarskjortan
Paulsen, Sven med fru
Persson, Anna-Stina
Persson, Märta
Rehn, Olle
Rydboholms AB
Rydin, Berit
Bröderna Sandberg Syverkstad
Segelmark, Rolph
Skaraborgs länsmuseum
SparTriåkå AB
Swartling, Bertil
Sveab
Sveningson, Brita

Svenska Akademien
Svensson, Nils
Söderberg, Bertil
Textilinstitutet
Wahlén, Ann
Wennersten, Sten

L. J. Wingqvist
Ylander, Alice
Åstrand, Britt
Älvsborgs läns landsting
Anonym givare

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

BJÖRKETORPS SOCKENS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Gingsered, 430 64 HÄLLINGSJÖ

Ordf. Ivar Andersson, v.ordf. Bror Wessberg, sekr. Gunnar Lindh, kassör Anna-Greta Johansson.

Hembygdsstuga belägen 200 m söder om Björketorps kyrka.

Arrangemang: torpvandringar, torpgudstjänst, midsommarfest, skördefest, teater, julfest, kulturaftnar, utställningar samt smideskurs.

BOLLEBYGDS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

c/o ordf. Box 33, 517 01 BOLLEBYGD

Ordf. Carl-Erik Blomqvist, v.ordf. Lennart Skatt, sekr. Anna-Greta Florén, kassör Kent Tolwers.

Hembygdspark belägen intill Wernergården ca 500 m sydväst järnvägsstationen i Bollebygd.

Arrangemang: torpvandring, friluftsgudstjänst, midsommarfest, visafton, hembygdsdag. Föredrag: "Vår tids skola från 1842" samt om Bollebygd under byalagens tid. Bildserie: "Bollebygd från forntid till nutid".

Torpinventeringen fortsätter.

TÖLLSJÖ FORNMINNESFÖRENING

c/o ordf. Töllsjö Pl 3184, 517 00 BOLLEBYGD.

Ordf. Arne Johansson, v.ordf. Mats Knutsson, sekr. Yngve Benjaminsson, kassör Tore Johansson.

Hembygdsstuga belägen 200 m från Töllsjö kyrka mot Hedared.

Arrangemang: friluftsgudstjänst och tipspromenad.

Torpinventering pågår.

ÖDENÄS HEMBYGDSFÖRENING

Ödenäs 4606, 441 95 ALINGSÅS.

Ordf. Tosten Ingeborn, v.ordf. Alf Karlsson, sekr. Kersti Ingeborn, kassör Gösta Wikström.

Hembygdsstuga belägen ca 100 m från Ödenäs kyrka.

Arrangemang: slättergille, hemslöjd i Byn andra lördagen i augusti kombinerat med utställning och eget spelmanslag "Lagårdsdrängarna".

Torpinventering pågår. Studiecirkelverksamhet.

GÄSENE HÄRAD

GÄSENE HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

c/o ordf. Skogsbo, 520 40 FLOBY

Ordf. Bertil Persson, v.ordf. Magnus Johansson, sekr. Aina Fritzon, kassör Carl-Anders Holmström

Hembygdsstugor belägna vid landsv. Od-Timmele, vägskälet mot Grovare.

Arrangemang: 4 större hembygdsdagar med hantverksdemonstration samt utställningar.

Torpinventering pågår.

HUDENE HEMBYGDSFÖRENING

524 00 HERRLJUNGA.

Ordf. Artur Florén, v.ordf. Runo Bergström, sekr. Arne Ahlgren, kassör Rune Wärn.

Hembygdsstuga centralt belägen i Fåglaviks samhälle.

Arrangemang: julfest, vandring i gammal kulturbygd.

Studiecirkelverksamhet i samarbete med ABF.

JÄLLBY HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

Jällby, 520 30 LJUNG.

Ordf. Rune Nordner, v.ordf. Kurt Max, sekr. Irene Andersson, kassör Margareta Filipsson.

Hembygdsstuga belägen 200 m söder om Jällby kyrka.

Arrangemang: tipspromenader och torpvandring.

Torpinventering pågår.

LJURHALLA MISSIONSHISTORISKA MUSEUM

Ljurhalla 4191, 447 00 VÅRGÅRDA.

Ordf. Karl-Erik Andersson, v.ordf. och sekr. vakanta, kassör Inga Samuelsson.

Museet beläget 300 m från korsvägen R-42 och Alingsåsvägen.

NÅRUNGA MISSIONSHISTORISKA MUSEUM

c/o ordf. Ljurhalla 4191, 447 00 VÅRGÅRDA

Ordf. Karl-Erik Andersson, v.ordf. och sekr. vakanta, kassör Rolf Brunnegård.

Museet beläget ca 300 m från korsvägen R-42 och Alingsåsvägen.

ODQVISTSKA SLÄKTFÖRENINGEN

Upptorp, Storegården 25, OD.

Ordf. Lars Skoglund, v.ordf. Mikael Odqvist, sekr. Rune Salemyr, kassör Angela Borg.

Släktgård Upptorp belägen 500 m söder om Ods kyrka.

Släktforskning, ny medlemsmatrikel under arbete.

SKÖLVENE HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Sötestorp, Skölvene, 524 00 HERRLJUNGA

Ordf. Gun Larsson, v.ordf. Nils Hedén, sekr. Ulla Johansson, kassör Helge Rickardsson.

Hembygdsstugan belägen vid Skölvene affär.

Arrangemang: slåttergille, uppbyggnad av jordkula.

Torpinventering pågår.

STIFTELSEN GÄSENE TINGSHUS

c/o ordf. Mörlandav. 1 C, 520 30 LJUNG.

Ordf. Bertil Säll, v.ordf. Bertil Persson, sekr. se ordf., kassör Ingemar Gustafsson.

Tingshuset beläget ca 50 m söder om järnvägsstationen.

Stiftelsen har som ändamål att bevara Gäsene Tingshus för framtiden såsom kulturminnesmärke. Enda verksamhet är uthyrning av samlingslokaler i byggnadens andra våning.

SVÄLTORNAS FORNMINNESFÖRENING

c/o ordf. Boalyckan Asklanda 3414, 447 00 VÅRGÅRDA

Ordf. David Andersson, v.ordf. Stig Svensson, sekr. Marianne Lindh, kassör Börje Johansson.

Hembygdsstugan belägen vid Ornunga gamla kyrka.

Arrangemang: Midsommarfest, torpvandringar, lördagssamlingar vid museet 5 gånger under sommaren, höstmöte samt temadagar.

KINDS HÄRAD

AMBJÖRNARPS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Pl 2491, Ambjörnarp, 514 00 TRANEMO.

Ordf. Bengt Carlsson, v.ordf. Sten Strömqvist, sekr. Elvira Hansson, kassör Daniel Nilsson.

Hembygdsstuga belägen ca 200 m från Ambjörnarps kyrka.

Arrangemang: torpvandring, gökottvandring och utställningar under sommaren.

Torpinventeringen avslutad.

DALSTORPS-NITTORPS HEMBYGDSFÖRENING

510 90 LIMMARED.

Ordf. Karl Andersson, v.ordf. Arvid Thun, sekr. Mats Josefsson, kassör Svea Westerlund.

Hembygdsstugor belägna vid Stommen, Nittorps by.

Arrangemang: jordbrukets dag i samarbete med LRF, visning av sockenfilmen "Levande gränsbygd".

DANNIKE HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Jättebo, 516 02 DANNIKE.

Ordf. Sture Gustafsson, v.ordf. Inger Millby, sekr. Christina Hjälms, kassör Ingeborg Klingvall.

Hembygdsstugan belägen 1 km söder om Dannike skola.

Arrangemang: midsommarfest, slåttergille, grötfest, gökotta.

Torpinventering pågår.

GÄLLSTADS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Box 64, 520 10 GÄLLSTAD.

Ordf. Thure Amby, v.ordf. Norbert Sjölin, sekr. Karin Sjölin, kassör Helmer Gustavsson.

Prästkvarken, museet, Anders Johans affär, varggropen samt kvarnstenbrottet beläget ca 200 m norr om Gällstads kyrka.

Arrangemang: valborgsmässofirande, gökotta, helgmålsbön, utställningar, torpvandringar, hantverksdagar samt bygdespel. Renoverat en handelsbod (Anders Johans affär) från Rånnaväg. Föreningen firade 10-års jubileum i december.

Utkom med en sockenbok i november.

Torpinventering och inspelning av sockenfilm pågår.

HILLAREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Åsendal, Hillared, 512 00 SVENLJUNGA.

Ordf. Göran Karlsson, v.ordf. Jöran Rylander, sekr. Kerstin Karlsson, kassör Gunborg Jönell.

Hembygdsstugor belägna ca 200 m från Hillareds kyrka.

Arrangemang: valborgsmässofirande.

KALVS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hässelhult, 510 60 ÖVERLIDA.

Ordf. Tage Bengtsson, v.ordf. vakant, sekr. Margit Carlsson, kassör Vivan Karlsson.

Hembygdsgården belägen 200 m Tranebäck väggkorsning, 3 km öster om Kalvs kyrka.

Arrangemang: sommarfest, tipspromenad och friluftsgudstjänst samt visningar av hemvändaredagen.

KINDGILLET

Box 5088, 402 22 GÖTEBORG.

Ordf. Bengt Lorentzon, v.ordf. Bonde Andersson, sekr. Ulf Kinding, kassör Lennart Lindgren.

Kindstugan, Liseberg.

Arrangemang: utflykt varje år till Kinds härad.

LIMMAREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Trumpetv. 8, 514 00 TRANEMO.

Ordf. Thomas Johansson, v.ordf. Folke Andersson, sekr. Mona Berntsson, kassör Ingrid Ohlstenius.

Fornåsen ca 100 m från Limmareds kyrka, hembygdsstuga med glas från Limmareds glasbruk.

Arrangemang: torpvandringar och hantverksdagar. På biblioteket utställs ofta fotografier och glasföremål. Föreningen medverkat vid tillkomsten av modellen "Limmared Anno 1902".

Studiecirklar inom ämnena: glasbruk, Opensten och handel.

Torpinventering pågår.

LJUNGSARPS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Askåker, Ljungsarp, 510 90 LIMMARED.

Ordf. Gösta Jungmalm, v.ordf. Vivan Skattberg, sekr. Lennart Kallin, kassör Åke Johansson.

Hembygdsstugor belägna 1,5 km norr om Ljungsarps kyrka på väg mot Ölsremma.

Arrangemang: grötfest, trivselkvällar, midsommarfest och friluftsgudstjänster.

Dokumentation av gårdarna i socknen pågår.

LJUSHULTS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hökhult, 510 53 APLARED.

Ordf. Erik Hökås, v.ordf. Stig Axelsson, sekr. Britta Larsson, kassör Rolf Eriksson.

Hembygdsstugan belägen vid vägen Aplared–Roasjö, ca 1 km efter Aplared.

Arrangemang: midsommarfirande, fastlagskaffe, Ljushultsföreningarnas dag, husförhör samt friluftsgudstjänst. Tre studiecirklar med bygdehistoria.

Sammanställning av sockenhistoria pågår.

Husbeståndet har utökats med en liten torparladugård.

LÄNGHEMS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Gälaresdg. 8, 510 91 LÄNGHEM.

Ordf. Elisabeth Nyman, v.ordf. Bertil Nilsson, sekr. Lennart Appelqvist, kassör Erik Johansson.

Två hembygdsstugor, en belägen vid Tingarör 1 km från väg 27 in mot Långhem, en "Petersberg" centralt belägen i Långhem.

Arrangemang: Hembygdens dag med "skrabelurer", hantverksdagar, gökotta, bygdevandring, logdanser, bilrally, grötfest, lucia m.m.

Studiecirkel i ämnet gamla folkliga lekar pågår.

Nybygge av museum och hantverkshus på Petersberg har satts igång, skall ersätta nuvarande uthuset.

MÅNSTADS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Slumsvik Månstad, 510 90 LIMMARED.

Ordf. Ragnar Gripestam, v.ordf. Gösta Larsson, sekr. Ulla Häggström/Larsson, kassör Sture Larsson.

Lantbruksmuseum i f d kyrkstallet vid kyrkan och ryggåsstuga vid bygdegården 2 km SV kyrkan.

Arrangemang: valborgsmässofirande, "bygdegårdens dag" med visning av ett flertal hantverk och utställning av gamla skolslöjdsalster, kulturaftnar och torpvandring.

Torpinventering pågår.

MÅRDAKLEVS NATURSKYDDSFÖRENING

c/o ordf. Hagaberg, 510 62 MÅRDAKLEV.

Ordf. Aina Nilsson, v.ordf. Sylvia Andersson, sekr. Sigvard Andersson, kassör Gunvor Larsson.

Hembygdsgårdar ca 500 m söder om Mårdaklevs kyrka.

Arrangemang: "Klevdagarna" första helgen i juni omfattande hantverk, utställning, spelmansstämma. Midsommarfirande.

Torpinventering avslutad. Dock pågår utbyte av träskyltar mot metall. Sockenbok färdig.

SEXDREGA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Ringstena, 512 00 SVENLJUNGA.

Ordf. Stig Engström, v.ordf. Karl Johansson, sekr. Gunnar Larsson, kassör Dagmar Hansson.

Hembygdsstugor belägna ca 3 km från Sexdrega kyrka mot Roasjövägen.

Arrangemang: midsommarfest och hantverksdag.

Slöjdstuga med studiecirkelverksamhet i vävning och keramik.

SVENLJUNGA HEMBYGDSFÖRENING

Box 106, 512 01 SVENLJUNGA 1

Ordf. vakant, v.ordf. Gösta Andersson, sekr. Gunborg Ryberg, kassör se v.ordf.

Hembygdsparken Karolinelundsvägen 1 km västerut mot Göteborg.

Arrangemang: Firande av Nationaldagen, midsommarfirande, musikunderhållning samt demonstration av hantverk. Torpinventering pågår. Studiecirkel i ämnet: Hembygden. Vandringsutställningar från Borås Museum. Färdigställande av byggnad från 1700-talet.

TVÄRREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Box 65, 520 11 VEGBY.

Ordf. Bertil Gardell, v.ordf. Robert Swanson, sekr. John Svensson, kassör Sven Johansson.

Hembygdsgården Onsered belägen 3,5 km NNO Tvärreds kyrka samt Raska-Minas stuga, Gärsbo kvarn och Hulahagen.

Arrangemang: valborgsmässofirande, tipspromenader, grötfest, musikunderhållning, Öppet hus i Gärsbo samt i Onsered. Slåttergille, friluftsgudstjänster, fornvandring, husförhör och tacksägelsedag med kyrksmyckning. Invigning av örtagård.

Arbetet med sockenbok fortsätter, beräknad utgivning hösten 1988. Videodokumentation pågår.

ÖLSREMMA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Lindvägen 16 Ölsremma, 510 95 DALSTORP.

Ordf. Isaac Orre, v.ordf. Harry Nilsson, sekr. Margot Hulander, kassör Åke Johansson.

Hembygdsstugan belägen 500 m N Ölsremma kyrka.

Arrangemang: friluftsgudstjänster och torpvandringar.

ÖRSÅS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf, Vallmogatan 4, 510 90 LIMMARED.

Ordf. Martin Johansson, v.ordf. Ruth Svensson, sekr. Ruth Svensson, kassör Knut Mårtensson.

Hembygdsstugan belägen vid Örsås kyrka.

Arrangemang: vårotta, midsommarfest samt öppet-husdagar under sommaren.

ÖSTRA FRÖLUNDA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hid Yttre, 510 60 ÖVERLIDA.

Ordf. Margaret Johansson, v.ordf. Evy Sjärborg, sekr. Karin Alexandersson, kassör Ann Nilsson.

Hembygdsstugan belägen 4 km från Östra Frölunda kyrka mot Hiå.

Arrangemang: friluftsgudstjänster, midsommarfest, skördefest, julfirande samt torpvandringar.

Arbete pågår i studiecirkelform med en sockenbok.

MARKS HÄRAD

BERGHEMS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Berghem, 511 02 SKENE.

Ordf. Allan Carlsson, v.ordf. Bertil Axelsson, sekr. Dagmar Axelsson, kassör vakant.

Hembygdsstugan belägen i Hembygdsparken Berghem.

FRITSLA NATUR- OCH HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Sandklintsv. 2, 510 50 FRITSLA.

Ordf. Sven Svensson, v.ordf. Kenneth Persson, sekr. Lars-Åke Andersson, kassör Willard Wernblom.

Hembygdsstugan Hallen belägen 200 m söder om Fritsla kyrka.

Arrangemang: valborgsmässofirande, hembygdspromenader och möten med bl a visning av gamla filmer från Fritsla och bildserie om bebyggelse och bebyggelseutveckling i Fritsla.

HAJOMS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Nyhagen Hajom, 511 02 SKENE.

Ordf. Lennart Andersson, v.ordf. Sven Müllerström, sekr. Ingrid Månsson, kassör Carl Hermansson.

Arrangemang: gökotta, valborgsmässofirande, midsommarfirande, friluftsgudstjänst, luciafirande. "Rädda livet" kampanj. Flyttning av timmerstuga.

HORREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hasselkärrv. 1, 510 10 HORRED.

Ordf. Per Sandlund, v.ordf. vakant, sekr. Birgit Karlsson, kassör Folke Bengtsson.

Kilastugan, 2 km från Horreds kyrka. Gammal kvarn i Istorp. Ryggåsstuga i Öxnevalla. Stenmangel i Horred.

Arrangemang: midsommarfirande och sockenvandringar.

HYSSNA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Björsåker, 510 22 HYSSNA.

Ordf. Arne Arnell, v.ordf. Jonas Karlsson, sekr. Bengt Johansson, kassör Karl Asserlund.

Hembygdsstuga vid Surteån väster om Hyssna gamla kyrka.

Kulturhistorisk inventering av byggnader, naturmiljöer m m pågår.

KINNA HEMBYGDSFÖRENING

Box 104, 511 01 KINNA 1

Ordf. Knut Carlsson, v.ordf. Karl-Erik Lerbro, sekr. Ingegerd Strömme, kassör Anna-Lisa Eliasson.

Hembygdsparken ca 1,5 km från Kinna centrum. Vägskyltning finns från Esso bensinstation.

Arrangemang: valborgsmässofirande, dragspelsstämma, midsommarfirande, friluftsgudstjänst, julmarknad samt hembygdsdag. Slöjdställningar på Ännagården.

Studiecirkel i minnesvård.

Dansträning och uppvisningar samt tipspromenader.

Torpinventering pågår.

KINNARUMMA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Fagerhult, 515 00 VISKAFORS.

Ordf. Walter Ekelund, v.ordf. Nils-Olof Olofsson, sekr. Gunnar Ebers, kassör Jörgen Gabriellsson.

Ryggåsstuga vid Viskafors centralskola, framkammarsstugan Hembygdsgården i Flenstorp 2 km S Kinnarumma kyrka.

Arrangemang: gökotta, gudstjänster samt utflykter.

Torpinventering pågår samt läsning och tydning av kyrkböcker. Studiecirkel i korgmålning.

Utbyggnad pågår av Flenstorp.

SEGLORA HEMBYGDSFÖRENING

Gamla Prästgård, 515 00 VISKAFORSS.

Ordf. Gillis Sörling, v.ordf. Stig Persson, sekr. Berit Karlsson, kassör Inger Bengtsson.

Seglora gamla prästgård belägen ca 300 m från Seglora kyrka.

Arrangemang: gökotta, midsommarfest, friluftsgudstjänst, husförhör, visafnarna samt gröttagille. Intervjuer med bandspelare, katalogisering av föremål samt studiecirklar.

SKENE-ÖRBY HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Varbergsv. 41, 511 02 SKENE.

Ordf. Brita Carlsson, v.ordf. Jan Andersson, sekr. Pia Söderberg, kassör Britt Hagman.

Anjougården, en gammal krukmakarverkstad vid Varbergsvägen intill Skene Lasarett, Baskagården också vid Varbergsvägen intill Skene Järnhandel.

Arrangemang: "Lilla Jul", firande av vårfrudagen, valborgsmässofirande, friluftsgudstjänst på Svänasjö gamla kyrkoplats, brasafton, torpvandringar, hantverksutställning, gamla lekar, julmarknad samt medverkan vid Skene Marten. Studiecirkel i västgötasöm.

SURTEBY-KATTUNGA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Box 18, 510 13 BJÖRKETORP.

Ordf. Hjärdis Karlsson, v.ordf. Uno Wenander, sekr. Annie Andersson, kassör Ella Johansson.

Hembygdsgården Per Andersgård belägen utmed väg R 41. Ryggåsstuga med uthus i stationsparken Björketorp.

Arrangemang: valborgsmässofirande, gökotta, midsommarfirande, friluftsgudstjänst, tipspromenader, pysselkvällar, julmarknad, Björketorps marknad, utställning "Min hembygds skola". Arbetet med att rekonstruera kyrkböckerna har fortsatt under året.

SÄTILA HEMBYGDSFÖRENING

Box 1, 510 21 SÄTILA.

Ordf. Solveig Thorkilsson, v.ordf. Alrik Skarin, sekr. Paul Carlsson, kassör Owe Schewenius.

Smedja belägen vid Strömma ca 3 km från Sätilla åt Rävlanda.

Arrangemang: valborgsmässofirande, tipspromenader, utställningar, naturvandringar, friluftsgudstjänst samt hembygdsdag med hantverk och underhållning i Sätilla by.

Torpinventering pågår samt studiecirkel i botanik.

Utgivning av tidningen "Hembygden", 2 nummer.

TOSTAREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Kullen Tostared, 510 13 BJÖRKETORP.

Ordf. Sven Johansson, v.ordf. Josua Andersson, sekr. Tore Johansson, kassör Stina Andersson.

Ryggåsstuga och sockenmagasin. Gravfält på Galgbacken.

Arrangemang: sockenvandringar, friluftsgudstjänst på Kolerakyrkogården.

Dokumentation och inventering av försvunnen och befintlig bebyggelse samt folklivsforskning fortsätter. Studiecirkel i bygdeforskning och folkliv.

ÖXABÄCKS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Björkgränd 1 Öxabäck, 511 00 KINNA.

Ordf. Kjell Olovsson, v.ordf. Per Johansson, sekr. Britt-Marie Andersson, kassör Henrik Johansson.

Hembygdsstuga belägen vid kyrkmuren.

Arrangemang: gökotta, midsommarfest, slättergille och tipspromenader.

Torpinventering och studiecirkel i släktforskning pågår.

ÖXNEVALLA J.U.F. AVD.

510 10 HORRED.

Ordf. Bertil Nilsson, v.ordf. Kent Eliasson, sekr. Urban Arnell, kassör Kjell Hult.

Hembygdsstuga belägen ca 700 m från vägen Kungsäter-Horred.

REDVÄGS HÄRAD

BLIDSBERGS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Ödegården, 520 24 BLIDSBERG.

Ordf. Assar Lundkvist, v.ordf. Ann-Margret Hilding, sekr. Harald Filipsson, kassör Allan Johansson.

Museet belägen 300 m N kyrkan och 2 stugor vid bron över Ätran.

Arrangemang: deltagar i Blidsbergsdagen, slätterhjälp samt torpvandringar.

Torpinventeringen avslutad. Insamling av foton och arkivmaterial pågår. Utgav en sockenbok under sommaren 87.

DALUMS HEMBYGDSFÖRENING

PI 2142, 520 24 BLIDSBERG.

Ordf. Eric Claesson, v.ordf. Arthur Filipsson. sekr. Rickard Andersson, kassör Monica Enander.

Hembygdsstugan belägen vid R 46.

Arrangemang: torpvandring, slåttergille, kulturfest samt hembygdsfest. Servering varje söndag under sommaren.

Torp- och fornminnesinventeringen avslutad.

”Min hembygds skola”, dokumentation i form av studiecirkel avslutad.

HÖSSNA HEMBYGDSFÖRENING

c/o sekr. Lilleskogen, Hössna, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Harald Knutsson, v.ordf. vakant, sekr. Anna-Lena Hultman, kassör Anita Andersson.

Hembygdsstuga belägen vid kyrkan.

Arrangemang: föredragskväll, torpvandring, bussresa, mysafteon och hembygdsdag.

Fornminnesinventering fortsätter.

KÖLABY HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

c/o ordf. Trädet, 520 24 BLIDSBERG.

Ordf. Eva-Lisa Törnqvist, v.ordf. Sven-Olof Josefson, sekr. Inga Gustafsson, kassör Rune Franzén.

Hembygdsstugan belägen vid R 46, vid norra utfarten från Trädet. Hembygdsgården Gärdet ca 500 m därifrån.

Arrangemang: valborgsmässfirande, midsommarfirande, friluftsgudstjänst, julfest samt trivselkväll.

Torpinventeringen avslutad.

LIAREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Backgården Liared, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Mats Svensson, v.ordf. Lars Johansson, sekr. Kerstin Blom, kassör Eivor Hedström.

Slöjdsal i skolan vid Liareds kyrka samt ladugård i Ubbholmen 200 m NNV om kyrkan.

Arrangemang: hembygdsdagar.

Inventering och forskning pågår för utgivande av sockenbok.

STRÄNGSEREDS OCH GULLEREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Stigared, Gullered, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Nils Larsson, v.ordf. vakant, sekr. Åke Haldorsson, kassör vakant.

Hembygdsstuga finns ej.

Arrangemang: torpvandringar och tipspromenader.

Gårdsinventering pågår.

TIMMELE HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Annestorp Timmele 6017, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Karin Johansson, v.ordf. Bo Rydén, sekr. Margareta Engqvist, kassör Jan-Erik Johansson.

Hembygdsgården belägen 200 m S Timmele kyrka.

Arrangemang: slättergille, torpvandring, utställningar, husförhör samt hembygdsfest. Iordningställt en ladugårdsbyggnad för förvaring av lantbruksredskap.

VEDENS HÄRAD

BREDAREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Ingelstorp, 505 90 BORÅS.

Ordf. Astrid Ljungqvist, v.ordf. Sven Alvin, sekr. Ann-Marie Ödvall, kassör Kerstin Karlsson.

Bygdegården belägen 1.9 km efter fyrvägskrysset i Bredared. Hembygdsstugan på vägen mellan Bredared – Borås.

Arrangemang: valborgsmäsofirande, filmkväll, luciafirande samt torpvandringar.

FRISTADS HEMBYGDSFÖRENING

Box 5, 513 00 FRISTAD.

Ordf. Waldemar Johanneson, v.ordf. Stig Flyckt, sekr. Ann-Britt Boman, kassör Göran Bördin.

Ryggåsstugorna Klockarebolet och Ekalyckan, belägna vid vägkorsningen R 42 vägen mot Bredared. Mölarps kvarn vid Viskan är öppen sommarhalvåret. Telefon 033-605 13 Bengt Ekberg.

Arrangemang: "Lellemarten" första lördagen i dec., Mölarpsdagarna i maj, bildvisning samt utflykter.

Studiecirklar: "Almanackan", "Festseder", "Västergötland i litteraturen", "Tärby" samt "Rotslöjd". Utgivning av "Fristadsbygden".

FRISTADS FOLKHÖGSKOLA

Box 59, 513 00 FRISTAD.

Tillsyningsman: Tage Alänge

Lantbruksmuseum inom folkhögskolans område.

HEDAREDS BYALAG

c/o ordf. Skogstorp, 502 77 HEDARED. Ordf. Thure Andersson, v.ordf. Göran Samuelsson, sekr. Iréne Sandblom, kassör Nils-Göran Nilsson.

Sockenstuga belägen vid Vemmenhultsvägen 2 km från väg 180.

Arrangemang: gökotta, friluftsgudstjänst, torpvandringar, slättergille samt utställning vid Linnémarschens 10-årsjubileum.

SANDHULTS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Pl 160 Bäckabo, 510 40 SANDARED.

Ordf. Sven Nyman, v.ordf. Åke Caarp, sekr. Hugo Benjaminsson, kassör Sven Alexandersson.

Götsederstugan 2 km från Sandhults kyrka mot Borås samt Nordtorps f d skola 4 km från Sjömarken och Sandared.

Arrangemang: hembygdsfest, friluftsgudstjänst, gammaldanskurser, gökotta, ostmässa med utställning, slåttergille, öppet hus i Nordtorp.

Torpinventeringen avslutad. Fotoinsamling pågår.

VÄNGA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Skolåsen 408, Vänga, 513 00 FRISTAD.

Ordf. Bo Englund, v.ordf. Margareta Hjalmarsson, sekr. Birgit Samuelsson, kassör Josef Svensson.

Hembygdsgrändar belägna vid Vänga f d skola, 1 km N Vänga kyrka utmed R 42.

ÅS HÄRAD

BRÄMHULTS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Vävarg. 23, 510 54 BRÄMHULT.

Ordf. Roland Persgården, v.ordf. Ivan Johansson, sekr. Göran Andersson, kassör Sune Stenberg.

Arrangemang: röjningsdagar, torp- o fornminnesvandringar, gökotta, resor, cykelutflykt, aktiviteter tillsammans med kyrkan samt utställningar.

Studiecirkel i släktforskning.

GINGRI HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Björkhemsg. 37, 502 38 BORÅS.

Ordf. Stellan Strandh, v.ordf. Sture Nilsson, sekr. Gunborg Gustavsson, kassör Kerstin Strandh.

Hembygdsstugan belägen 300 m V Gingri gamla kyrkplats.

Arrangemang: tipspromenader, torpvandringar, kyrkkaffe i samband med friluftsgudstjänster samt midsommarfirande.

GROVARE-FÄNNESLUNDA HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Dragonvägen Nitta, 520 15 HÖKERUM.

Ordf. Lennart Lövgren, v.ordf. Per Stawåsen, sekr. Bernt Sandström, kassör Gustav Rydén.

Hembygdsstuga belägen 2 km väster om Fänneslunda gård.

Arrangemang: resor och studiebesök.

Torpinventering pågår.

SÖDRA VINGS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Sjöbredared, 516 00 DALSJÖFORS.

Ordf. Märtha Gustafsson, v.ordf. Erik Andersson, sekr. Norma Björnberg, kassör Bengt Samuelsson.

Bogastugan belägen vid Tolkabro vägkorset till Hökerum.

Arrangemang: midsommarfirande med gudstjänst, loppmarknad, slåttergille, öppet hus med tipspromenader, utställningar samt sill- och potatismåltider under vissa söndagar under sommaren.

Iordningsställt en f d bastulokal till samlingslokal.

En sockenfilm har nyligen avslutats, industridokumentationen avslutad.

Studiecirkel i halmslöjd.

TOARPS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Bryngelsg. 2, 516 00 DALSJÖFORS.

Ordf. Sture Buller, v.ordf. Lena Gustafsson, sekr. John Sonnert, kassör Arne Danielsson.

Hembydsgården belägen i Hjortryd.

ÄSPEREDS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Hägnagärdet, 516 00 DALSJÖFORS.

Ordf. Kertin Follin, v.ordf. vakant, sekr. Stig Gustavsson, kassör Claes Westfeldt.

Kvarn, ramsåg och handelsbod belägna i Sjötorp.

Skyltar finns från affären i Äspered och missionshuset Gullestorp. Söndagsöppet juni-aug 14-17.

Arrangemang: midsommarfest, slåttergille, höstmarknad, julmarknad, "Äspereds dag", utflykter, studiebesök samt studier i "Linnet från sådd till garn".

Torpinventering pågår i studiecirkelform.

Studiecirkel i dräktsömnad.

Ljudinspelningar pågår.

BORÅS

BORÅS HEMBYGDSGILLE

Druveforsv. 29, 502 56 BORÅS.

Ordf. Tomas Lindqvist, v.ordf. Roland Andersson, sekr. Berit Johansson, kassör Jörgen Aderstedt.

Arrangemang: dansuppvisningar, kurser i folk- och gammaldans.

HEMBYGDSFÖRENINGEN WESTERGYLLEN

Box 574, 501 08 BORÅS.

Ordf. Gunvor Pettersson, v.ordf. vakant, sekr. S-G Jagensjö, kassör Stig Johansson.

Arrangemang: midsommarfirande i Ramnaparken, gammaldanskurser.

I 15/Fo 34 REGEMENTSMUSEET

Box 852, 501 15 BORÅS.

Löjtnant Gösta Henriksson.

Museet beläget vid soldathemmet.

Arrangemang: "öppet-hus", Museernas dag.

VIAREDS NATUR- OCH HEMBYGDSFÖRENING.

PI 5425, 505 90 BORÅS.

Ordf. Olle Henriksson, v.ordf. Arne Gabre, sekr. Maj-Britt Gunther, kassör Sture Magnusson.

Arrangemang: naturutflykter med ornitologisk, botanisk och geografisk tonvikt, föredrag samt utflykt till Västergötlands centralbygder.

Hembygdsforskning och florainventeringen fortsätter.

ULRICEHAMN

BRUNNS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Munkhättan Brunn, 523 00 ULRICEHAMN.

Ordf. Anna-Lisa Carlsson, v.ordf. Bengt Carlsson, sekr. Urban Azelius, kassör Tore Karlsson.

Hembygdsstuga belägen 1 km S Brunns kyrka.

Arrangemang: friluftsgudstjänster, öppet-husdagar samt husförhör.

Torpinventering samt studium av Brunns skolhistoria pågår.

GRÖNAHÖGS HEMBYGDSFÖRENING

523 00 ULRICEHAMN

Ordf. Elof Törnqvist, v.ordf. Elof Davidsson, sekr. Dagny Gotting, kassör Gunnar Sköld.

Arrangemang: tipspromenad, midsommarfest och friluftsgudstjänst.

Torpinventering och släktforskning pågår.

ULRICEHAMNS HEMBYGDSFÖRENING

c/o ordf. Box 80, 523 01 ULRICEHAMN.

Ordf. Meje Josefson, v.ordf.

Åke Rydberg, sekr. Carola Östmark, kassör Sten Josefson.

Hembygdsföreningens samlingar jämte stugor överläts till Ulricehamns kommun år 1972. Ulricehamns Museum förvaltar nu samlingarna.

Arrangemang: stadsparksfest samt kyrkfärd.

Studiecirkel: "Lär känna din stad". Ridvägsinventeringen fortsätter.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

har till uppgift att inom häraderna Bollebygd, Gäsene, Kind, Mark, Redväg, Veden och Ås samt Borås och Ulricehamn bedriva och befrämja kulturminnesvård, museal verksamhet, speciellt inom det textila området.

Stöd oss i vår verksamhet genom att bli medlem. Medlemskap berättigar bl.a. till Föreningens årsbok och till fri rådgivning rörande konst och antikviteter. Årsavgiften är f.n. 75 kr.

